

SBORNÍK
ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

Zemědělská ekonomika

3 ✓

ROČNÍK 6 (XXXIII) – PRAHA, BŘEZEN 1960

CENA 10 Kčs

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Řídí redakční rada: *dopisující člen ČSAZV Karel Svoboda, kandidát ekonomických věd (předseda), doc. dr. Alois Grolig, kandidát ekonomických věd inž. Jaromír Havlíček, dopisující člen ČSAZV inž. dr. Alois Hrubeš, kandidát ekonomických věd Dmitrij Choma, kandidát ekonomických věd inž. Josef Krilek, inž. Ctibor Ledl, dopisující člen ČSAZV inž. Ladislav Sobotka, Otto Soukup, kandidát ekonomických věd inž. Mikuláš Šebesta. – Vedoucí redaktor Bohuslav Vávra*

© Československá akademie zemědělských věd, Praha 1960

Obsah – Содержание – Content – Inhalt

Kabrhel J.: K některým otázkám společenského výzkumu vesnice a zemědělství	175
Lamser V.: Venkov a zemědělské prostředí z hlediska marxistické sociologie Провинция и сельская среда с точки зрения марксистской социологии Das Land und die Landwirtschaft vom Standpunkte der marxistischen Soziologie	179
Horáková E.: Dva výzkumy problematiky zemědělské mládeže a jejich srovnání Два способа исследования проблематики сельской молодежи и их взаимное сравнение Zwei Forschungsarbeiten über die Problematik der landwirtschaftlichen Jugend und ihre Gegenüberstellung	193
Drábová L.: Postavení zemědělské ženy — vliv JZD na její práci a život Положение женщины-крестьянки и влияние ЕСХК на ее труд и жизнь Die Stellung der Frau in der Landwirtschaft — Einfluß der LEG auf ihre Arbeit und ihr Leben	213
Diskuse	
Neumann J.: Některé problémy koncentrace a centralizace výroby, vedoucí k vytváření větších zemědělských podniků	231
Trnka M.: Velikost závodu a vytváření předpokladů pro lepší organizaci společenského a kulturního života na vesnici	237
Kritiky a recenze	
Sedivý B.: Ještě k problémům rozšířené reprodukce v JZD	241
Z vědeckého života	
Vývoj a stav společenského výzkumu vesnice v Československu a v zahraničí	243

Příloha

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství

Venkov a zemědělské prostředí z hlediska marxistické sociologie

Провинция и сельская среда с точки зрения марксистской социологии

Das Land und die Landwirtschaft vom Standpunkte der marxistischen Soziologie

Dr. Václav LAMSER

*Člen Ústřední komise pro sociální a kulturní otázky zemědělství ČSAZV
Výzkumný ústav řepařský ČSAZV, Semčice*

V nynější fázi vývoje výrobních vztahů a výrobních sil v našem státě je důležité zaměřit pozornost věd také na společenské a kulturní problémy vesnice. Vědecké studium naší současné společnosti je založeno na dialektickém a historickém materialismu.

Venkov a město jsou dvě části naší společnosti, které mají některé znaky společné, jiné rozdílné. Z rozdílů však v žádném případě nevyplyvá — ani teoreticky, ani prakticky — protiklad. Rozdíly se rychle stírají a vyrovnávají v závislosti především na charakteru zemědělské a průmyslové výroby.

Vědecké zkoumání venkova a zemědělského prostředí neznamená konstituování nového vědního oboru. Jde o určité vědní hledisko, které používá několika věd a zaměřuje se komplexně, tj. ve všech souvislostech, na určité prostředí. To však neznamená, že by bylo jenom mechanickou snůškou výsledků různých věd. Má sloužit praxi právě tak jako jiné vědecké obory.

Před rokem 1948 byla v Československu pěstována tzv. sociologie venkova, která studovala venkov z třídních pozic jako samostatné společenské a kulturní prostředí. Marxistická sociologie se rovněž zabývá venkovem a zemědělským prostředím, ale v rámci širší problematiky celé společnosti v jejím vývoji. Venkov a zemědělské prostředí, s jejich novým socialistickým obsahem, jsou základní pojmy, které je však třeba nejdříve náležitě objasnit. Teprve potom je možno na tomto úseku začít vlastní odpovědnou vědeckou práci.

Venkov je vlastně životní a výrobní prostor mimo města. Oba pojmy, venkov i město, však spolu nerozlučně souvisí. Pro potřebu marxistické sociologie a jiných společenských věd je třeba tyto pojmy očistit od nánosů buržoazních ideologií.

Nápadný rozdíl mezi městem a venkovem je v nakupení obyvatelstva, vyjádřeném ukazatelem hustoty. Přejít mezi městy naší doby (v minulosti tomu tak vždy nebývalo) a venkovem je u nás dost plynulý. Ze sociologických i geografických důvodů je třeba vzít v úvahu ještě tzv. příměstské oblasti nebo pásma u průmyslových měst. Porovnejme si údaje některých měst s příměstským a venkovským osídlením:

I. Srovnání hustoty městského, příměstského a venkovského osídlení

Sídlní jednotka	Hustota obyvatelstva na 1 km ²	
	celkové plochy	zastavěné plochy
Praha	5690	40 170
Ústí n. Lab.	2080	26 930
Hradec Králové	1080	19 550
Bratislava	1320	22 640
Nitra	730	15 380
Prešov	970	10 650
Blízké okolí Prahy, Brna, Ostravy aj.	150 a více	
Neměstské osídlení čs. okresů	30 – 120	
Nedosídlené okresy Karlovarského a Československé	30 a méně	

Pramen: Krajská města v Československu. SÚS, Praha, 1958.

Poznámka: V tabulce jsou vybrána jen některá krajská města s maximální, minimální a průměrnou hustotou. U ostatních měst je situace obdobná, snižuje se zvláště hustota obyvatelstva na zastavěné ploše.

Z tabulky I vyplývá, že mezi hustotou osídlení městského, příměstského a venkovského jsou rozdíly. Mezi hustotou městského a neměstského osídlení je rozdíl jasný. U měst se pohybuje v rozsahu přes 700 obyvatel na 1 km² celkové plochy, v přepočtu na 1 km² zastavěné plochy je to osmkrát až desetkrát více. Méně zřetelný rozdíl je mezi příměstským pásmem velkých průmyslových měst a venkovem, kde za přibližnou hranici v podmínkách Československa můžeme považovat 120 obyvatel/km². Tyto údaje lze shrnout do dílčí definice venkova. Venkov (v ČSR) je ta část neměstského osídlení, která se vyznačuje relativně nízkou hustotou, přibližně méně než 120 obyvatel/km².

Venkov je takto definován z hlediska geograficko-demografického. Ve skutečnosti však život lidí je soustředěn v různých sídelních útvarech, jichž je u nás celkem kolem 60 000 (1). Venkov, mimo tyto sídelní útvary, je z velké části místem zemědělské a lesnické výroby.

V oblasti venkova jsou různé sídelní útvary. Představují širokou škálu od venkovských městeček až po samoty. Jejich hustota od západu k východu klesá. Základní administrativní, ekonomickou a sídelní jednotkou je obec.

Protože venkovská obec může být od městského sídliště rozlišena podle několika znaků, z nichž některé nejsou číselně vyjádřitelné — např. vzhled sídliště, způsob života jeho obyvatel —, musí československá statistika používat nějakého kvantitativního hlediska, které by současně bylo i jednoduché. Takovým hlediskem je počet obyvatel. Za horní hranici venkovských obcí se pokládá 2000 obyvatel. Města jsou od 10 000 obyvatel výše. Obce mezi 2000–10 000 obyvatel jsou přechodného typu, někdy spíše venkovského rázu, jindy spíše městského. Hranice 2000 obyvatel pro venkovské obce má všechny znaky statistického ukazatele. Je abstrakcí, nezbytnou pro praxi, avšak různě odpovídající nebo neodpovídající skutečnosti. Průměrná velikost obcí roste od západu k východu Československa. Na Slovensku jsou četné, podle všech ostatních znaků venkovské obce, které mají přes 2000 obyvatel. Naproti tomu v západní části ČSR jsou i menší obce, podobající se svým charakterem městskému sídlišti.

Venkovská obec není však jen statistická a administrativní jednotka, nýbrž je také společenským útvarem, spočívajícím na společném soužití obyvatel. Podle sídelního uspořádání obce (kompaktní nebo rozptýlené) a podle její velikosti jsou

nebo nejsou obyvatelé ve stálém a bezprostředním styku a tím v sociálních vztazích různé kvality. Je jistě rozdíl ve vztazích mezi lidmi a skupinami v malé kompaktní obci, např. o 300 obyvatelích, kde se všichni lidé znají a jsou ve stálém styku, nebo ve městě o 60 000 obyvatelích, kde se znají jen lidé v pracovním prostředí, v okolí bydliště a ojediněle i jinde, nikdy se však nemohou znát vzájemně všichni lidé. S mnoha lidmi je nutno se stýkat bez hlubší vzájemné znalosti. Organizace společenského života se řeší podle velikosti obce. V malých obcích je jednoduchá, u měst je složitější a velmi složitá je ve velkoměstech. Je tedy velikost obce významným faktorem nejen z hlediska statistického, nýbrž i společenského a kulturního.

Pojem venkova a venkovské obce historicky souvisí se zemědělskou výrobou. Také dnes je hlavní funkcí venkova zemědělská výroba. Pokud jde o venkovské obyvatelstvo, nelze klást mezi tyto dva pojmy rovnítko. V tom je jeden podstatný rys změn v poslední době. Venkov není životním prostředím jen zemědělsky činného obyvatelstva, i když toto obyvatelstvo tvoří ekonomicky, společensky a kulturně jeho podstatnou část. Je jeho prostředím výrobním, avšak současně je životním prostředím obyvatelstva příslušejícího k jiným hospodářským oborům, jak to ukazuje tabulka II.

II. Zastoupení obyvatelstva příslušejícího k zemědělství, průmyslu a ostatním hospodářským odvětvím ve venkovských obcích v r. 1950 (v procentech)

Velikostní skupina venk. obcí v počtu obyvatel	Obyvatelstvo příslušné k:								
	zeměd., lesn. a rybář.			průmyslu a výr. řemesl.			ostatním		
	ČSR	české kraje	Slov.	ČSR	české kraje	Slov.	ČSR	české kraje	Slov.
— 99	68,1	67,8	75,7	10,4	10,4	8,7	21,5	21,8	15,6
100— 199	58,0	56,5	73,7	14,1	14,6	8,4	27,9	28,9	17,9
200— 299	51,3	48,0	68,2	17,7	19,3	9,5	31,0	32,7	22,3
300— 499	46,4	39,1	65,3	20,5	24,6	9,9	33,1	36,3	24,8
500— 999	38,2	28,4	55,9	25,5	31,8	14,2	36,3	39,8	29,9
1000— 1999	32,2	19,4	48,6	28,0	36,8	16,6	39,8	43,8	34,8
2000— 4999	21,2	10,5	40,9	33,4	41,3	18,9	45,4	48,2	40,2

Složení obyvatelstva uvedené v tabulce II není ovšem po celém území Československa stejné. V závislosti na stupni industrializace stoupá podíl nezemědělského, zvláště průmyslového obyvatelstva. Toto složení ovlivňuje třídní strukturu venkovských obcí, kde vedle sebe žijí příslušníci dělnické třídy a třídy družstevníků zemědělců. Má také řadu důsledků v oblasti společenských vztahů a kulturního života.

Z tabulky II vyplývá, že pojem venkova v našich poměrech nelze plně ztotožňovat s pojmem zemědělství. Má také další funkci, tj. funkci sídlištní pro to obyvatelstvo, které se zabývá zemědělstvím jen jako vedlejší činností nebo pro obyvatelstvo nezemědělské.

Venkov jako pojem výrobního a životního prostředí mimo města je relativní v čase a prostoru. Vývojem se neustále mění tak, jak města rostou a jak se rozšiřují směrem do svého zázemí. Rozšiřování městských aglomerací mění venkov kvantitativně, a to z hlediska geografického. Další kvantitativní změnu, a to

demografickou, představuje migrace z venkova do měst. Abychom postihli tendenci změn způsobených tímto procesem, je třeba vzít v úvahu delší období.

Jak se vyvíjel tento demografický jev, který působí tolik starostí v kapitalistickém zřízení, kde probíhá neplánovitě? Jak probíhá v socialistickém zřízení? Nejprve je třeba si ujasnit pojmy. Často se mluví o útěku z venkova a myslí se tím na zemědělství. Již dříve jsem připomněl, že venkov a zemědělství nejsou totožné pojmy. Úbytek lidí z toho či onoho okruhu není tedy také jeden pojem. Jde o dva jevy: stěhování z venkova do měst a odchod ze zemědělství. Oba se ovšem překrývají. Vývoj migrace z venkova do měst nám ukáží tabulky.

III. Vývoj venkovského osídlení (v obcích do 2000 obyvatel) v letech 1921—1956 v ČSR, českých krajích a na Slovensku

Rok	Obyvatelstvo v tisících	1930 = 100	Porovnání s předch. údajem	Podíl v % z celk. počtu obyvatel
ČSR				
1921	7398	100	—	56,9
1930	7363	100	— 35	52,6
1950	6017	82	— 346	48,7
1956	6129	83	+ 112	46,3
České kraje				
1921	5519	102	—	55,1
1930	5427	100	— 92	50,8
1950	4093	75	— 334	46,0
1956	4194	77	+ 101	44,4
Slovensko				
1921	1879	97	—	62,7
1930	1936	100	+ 57	58,3
1950	1924	99	— 12	55,9
1956	1935	100	+ 11	51,1

Pramen: Statistická ročenka RČS 1958.

Tabulka III, která zachycuje stavy k příslušným rokům a porovnává předcházející údaje s následujícími, nám nic neříká o migračním saldu. Mezi lety 1950 až 1956 se jeví přírůstek, který však je jen zdánlivý, neboť ve skutečnosti obyvatelstva na venkově ubylo, jak nám to ukáže další tabulka. Přes tento přírůstek odčerpávala totiž města populační přebytky.

Další tabulka ukazuje migraci z venkova do měst, vypočtenou podle stavu obyvatelstva ve výchozích letech 1921, 1930, 1946 a 1950 s kumulativním přičítáním přirozeného přírůstu, počítaného podle průměru příslušné oblasti. Úbytek obyvatelstva mezi lety 1930—1946, tj. včetně válečného období a poválečného odsunu obyvatelstva německé národnosti, byl propočítán podle podílu obyvatelstva obcí do 2000 obyvatel v roce 1930, takže pro další srovnání v roce 1950 byl vzat za základ rok 1946. Tabulka IV je tedy jen přibližná, protože nebere v úvahu diferenční demografické údaje (přirozený přírůstek) obcí do 2000 obyvatel a přesný podíl odsunutého obyvatelstva této kategorie obcí. Oba druhy údajů mi nebyly k dispozici. Pro orientaci však, již především slouží, myslím, postačí. Zachyceno je ovšem jenom migrační saldo, nikoli skutečný pohyb obyvatelstva mezi městem a venkovem.

IV. Pohyb obyvatel z venkovských obcí do měst v období let 1921—1956 v ČSR, českých krajích a na Slovensku

Rok	Skutečný stav obyv. v tis.	Vypočtený stav obyv. v tis. (při- počten přír. přírůstek)	Úbytek proti předch. stavu v tis. obyv.
ČSR			
1930	7363	7915	— 552
1950	6017	6522	— 505*)
1956	6129	6438	— 309
České kraje			
1930	5427	5893	— 466
1950	4093	4521	— 428*)
1956	4194	4316	— 122
Slovensko			
1930	1936	2022	— 86
1950	1924	2001	— 77*)
1956	1935	2122	— 187

*) Proti roku 1946.

Mezi lety 1921—1930 byla migrace do měst zvláště silná v českých krajích, kde se odstěhovala asi $\frac{1}{12}$ stavu obyvatelstva z roku 1921, zatímco na Slovensku byla mnohem slabší, tj. asi $\frac{1}{22}$. Po roce 1945 týkala se migrace z venkova především osídlování pohraničí, kam odešlo mnoho lidí z venkova přímo do měst, nikoli však z venkova na venkov. V českých krajích odešlo však méně lidí než mezi lety 1921—1930, tj. asi $\frac{1}{13}$ stavu z roku 1930. Na Slovensku odešla v období 1930 až 1950 do měst jen $\frac{1}{25}$. Mezi lety 1950 až 1956 se migrace do měst v českých krajích zpomalila a činila jen asi $\frac{1}{33}$ stavu z roku 1950. Na Slovensku, v důsledku industrializace, migrace naopak silně vzrostla a do měst odešla $\frac{1}{10}$ obyvatelstva podle stavu z roku 1950. Slabší migrace po roce 1950 v českých krajích je způsobena kapacitou bytové výstavby ve městech a hustou dopravní sítí. Migrace obyvatelstva z venkova do měst je v průměrných mezích zdravým zjevem, neboť udržuje na venkově jen tolik lidí, kolik jich je třeba, a zabraňuje zhoršování produktivity v zemědělství a klesání životní úrovně.

Podíl venkovského obyvatelstva v Československu i v jednotlivých částech státu klesá pomalu. Tento zjev je správný a je nutno jej potřebnými opatřeními posilovat. Dnes venkovské obyvatelstvo v celém státě představuje 46 % veškerého obyvatelstva. Lze předpokládat, že bude pomalu klesat i v budoucnu.

Současně se však venkov mění kvalitativně, především působením dopravy. Tato kvalitativní změna je pro budoucnost nejdůležitější.

V dopravě nastaly v posledních letech podstatné změny. Vliv tu měl jednak technický pokrok a rozvoj moderních dopravních prostředků, dále znárodnění autobusové dopravy a energické zásahy KSČ a vlády po roce 1948, které dovedly Československo mezi země s nejhustší sítí veřejné hromadné dopravy na světě. Zásadní změna v naší dopravě podstatně ovlivnila životní poměry venkovského obyvatelstva.

Železniční síť se prakticky za posledních třicet let nezměnila. Také ve frekvenci osobní dopravy na krátké vzdálenosti — a ty jsou právě pro studium venkova nejdůležitější — nedošlo k podstatným změnám. Nápadná změna je však v používání vlaků, jak to ukazuje tabulka V.

V. Změny v používání vlakové dopravy v letech 1930—1957

Rok	Počet přeprav. osob v tis.	1930 = 100	Osob. km v mil.	1930 = 100	Prům. přepr. vzdál. v km	V tom: děln. jízdy (tis. osob)	1930 = 100	V % z celku	Rychlíky	
									tis. osob	% z celku
1930	334 482	100	8 821	100	26,4	115 305	100	34,5	8 764	2,6
1931	293 843	88	7 829	89	26,6	107 166	93	36,5	7 304	2,5
1948	415 336	124	14 977	170	36,1	—	—	—	—	—
1957	541 316	162	19 048	216	35,2	307 354	267	56,8	24 315	4,5

Prameny: Statistická ročenka RČS, Praha 1934, str. 116. Statistická ročenka RČS, Praha 1958, str. 261.

Pro srovnání je tu užito roku 1930, kdy železnici nekonkurovala autobusová doprava. Tento rok slouží pro srovnání i jiných údajů, protože je to poslední rok poválečné konjunktury. Rok 1931 vykazuje znatelný pokles ve všech ukazatelích železniční dopravy. V roce 1948 je již patrný vzestup, který je ještě větší v roce 1957. V počtu přepravených osob je v roce 1957 vzestup proti roku 1930 1,6násobný, u osobových kilometrů dokonce 2,2násobný.

Pro potřeby této studie lze dělat závěry jen úsudkem z uvedené tabulky. Takzvané dělnické jízdy představují převážně kyvadlovou dopravu osob do zaměstnání na vzdálenost zhruba do 30 km. U nich je vzrůst největší, téměř 2,7krát, přestože se současně silně rozvinula autobusová doprava. Průměrná přepravní vzdálenost sice poněkud vzrostla, ale současně absolutně i relativně vzrostlo použití rychlíků na dlouhé vzdálenosti. Z toho všeho vyplývá, že značná část růstu osobní železniční dopravy ve všech ukazatelích se týká dopravy v rámci okresu nebo spádového území průmyslových center. To znamená, že styk venkova s městem po železnici je nyní dvaapůlkrát větší než v roce 1930.

Autobusová doprava byla počátkem třicátých let jen slabě rozvinuta. Rychlejší rozvoj nastal až po roce 1935. Nejrychlejší rozvoj však zaznamenávají leta po roce 1948. Ke srovnání s rokem 1930 měl jsem k dispozici jen údaje Čs. státní autobusové dopravy, která byla provozována ČSD a Čs. státní poštou, takže tabulka VI neobsahuje údaje o autobusové dopravě provozované soukromými podnikateli.

VI. Změny v československé autobusové dopravě v letech 1930—1957

Rok	Počet linek	1930 = 100	Celk. délka linek v km	1930 = 100	Dopraveno osob v tis.	1930 = 100	Prům. přeprav. vzdálenost v km
1930	102	100	4 951	100	8 155	100	—
1931	135	132	6 386	129	10 602	130	—
1948	1615	1583	44 047	889	205 926	2 525	11,5
1957	3351	3285	89 967	1817	893 653	10 958	10,6

Prameny: Statistická ročenka RČS, Praha 1934, str. 115 a 118. Statistická ročenka RČS, Praha 1958, str. 257 a 263.

Autobusová doprava prošla obrovským rozvojem zvláště po roce 1948. Mezi lety 1930 až 1957 vzrostl v Československu počet linek třiatřicetkrát, délka linek osmnáctkrát a počet dopravovaných osob dokonce stodesetkrát. Autobusová doprava slouží přepravě osob především v rámci okresů a spádových území, jak to dosvědčuje také průměrná přepravní vzdálenost, která v roce 1957 činila 10,6 km.

Sečteme-li počet přepravovaných osob po železnici a autobusy, dostaneme tyto údaje (v tisících osob): roku 1930—342 637 (= 100), roku 1957 — 1 434 969 (= 419). Veřejná doprava osob vzrostla tedy v letech 1930—1957 více než čtyřnásobně.

Význam těchto změn pro venkovské obyvatelstvo lépe vysvitne z rozboru dopravních poměrů okresu M. Boleslav, který uvádím jako příklad (kartogram 1 a 2).

Porovnáním obou kartogramů vyniknou rozdíly mezi velikostí a tvarem pásem, která jsou rozdělena podle času, potřebného k tomu, aby se obyvatelé dostali přibližně ze středu své obce do středu města, jež je v tomto případě sídlem okresu i průmyslovým centrem. Mladá Boleslav je poměrně kompaktní město, přibližně s 25 000 obyvateli. Uvedu příklad. V městě je řada míst, odkud je do středu s obchody a jinými službami 25 minut chůze. Za stejnou nebo kratší dobu jsou ve středu Mladé Boleslavi nebo u bran hlavního průmyslového závodu lidé ze 24 obcí, tj. téměř z 30 % všech obcí okresu. Hlavní nevýhoda při tomto srovnání na straně venkovského obyvatelstva je v tom, že nemohou jet, kdy by chtěli. Při dobré frekvenci dopravy — většinou pětkrát a vícekrát denně — je tato nevýhoda odstraněna vhodnou organizací cestování. Finanční náklady na jednu cestu tam i zpět v průměru celého okresu představují částku kolem 8 Kčs, u osob dojíždějících denně do zaměstnání 30—35 Kčs měsíčně, u žáků škol asi 15 Kčs měsíčně.

Protože pro kvalitativní změny na venkově má doprava velký význam, poslouží tomuto účelu pro ilustraci ještě číselný rozbor dopravy v okrese Mladá Boleslav, který je obsažen v dalších třech tabulkách.

VII. Rozdělení obcí okresu Ml. Boleslav podle cestovní vzdálenosti v minutách — stav v r. 1930

Cest. vzdálenost od Ml. Boleslavi v min.	Počet obcí	V % z celk. počtu obcí okresu
0—15	1	1
16—29	4	4
30—44	8	10
45—59	11	13
60—89	31	37
90—119	21	25
120 a více	8	10
Celkem	84	100

VIII. Rozdělení obcí okresu Ml. Boleslav podle cestovní vzdálenosti v minutách — stav v r. 1959

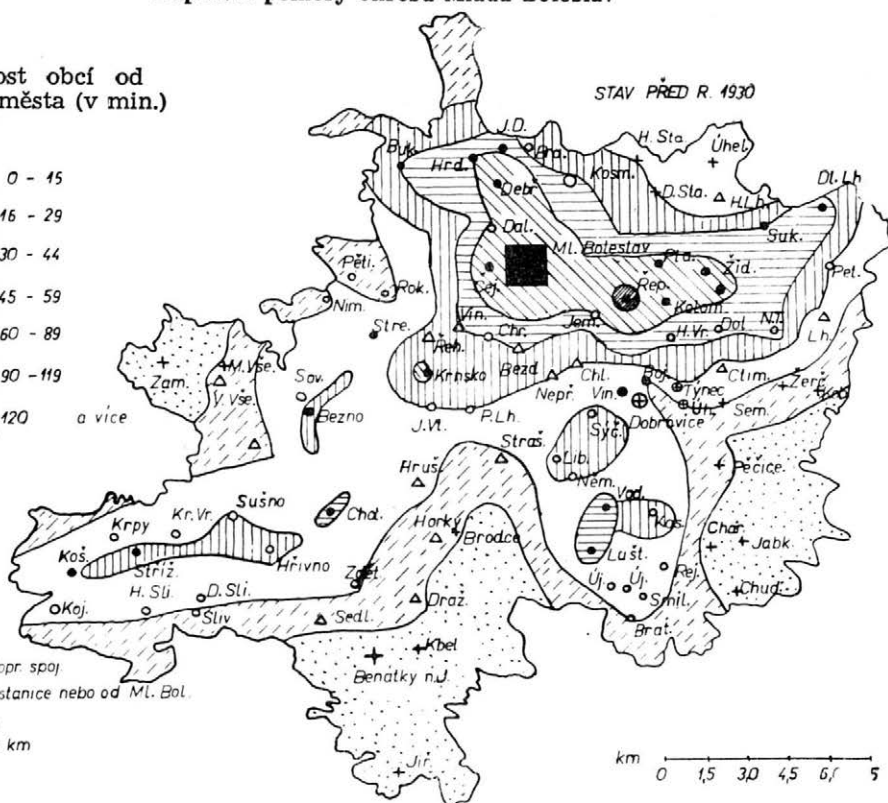
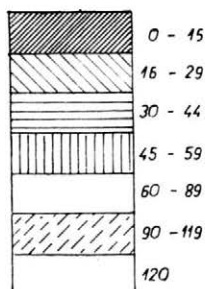
Cest. vzdálenost od Ml. Boleslavi v min.	Počet obcí	V % z celk. počtu obcí okresu
0—15	6	7
16—29	20	24
30—44	31	27
45—59	17	20
60 a více	10	12
Celkem	84	100

IX. Srovnání pásem okresu Ml. Boleslav podle cestovní vzdálenosti v r. 1930 a 1959

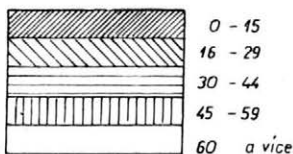
Cest. vzdálenost od Ml. Boleslavi v min.	Počet obcí		Stav v r. 1959 proti r. 1930 (počet obcí)
	1930	1959	
0—15	1	6	+ 5
16—29	4	20	+16
30—44	8	31	+23
45—59	11	17	+ 6
60—89	31	10	—21
90—119	21	/	—21
120 a více	8	/	— 8

Dopravní poměry okresu Mladá Boleslav

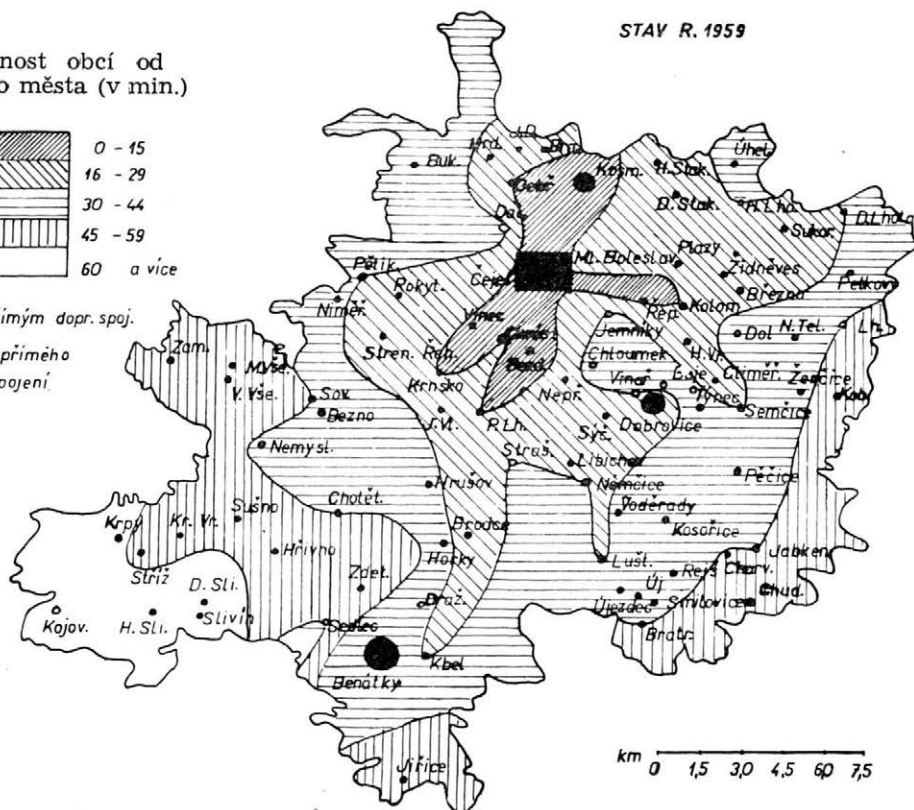
Vzdálenost obcí od
okresního města (v min.)

Vzdálenost obcí od
okresního města (v min.)

- obce s přímým dopr. spoj.
- obce bez přímého doprav. spojení

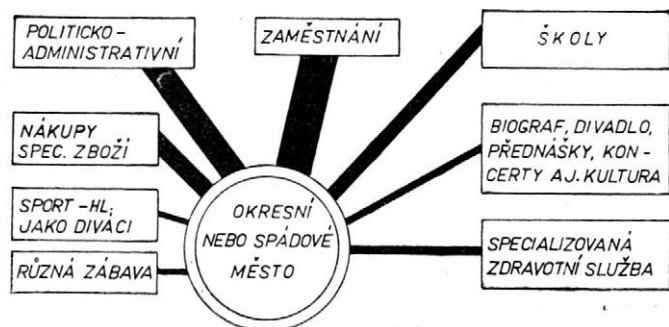
Průzkumem bylo zjištěno, že asi 90 % cestujících do zaměstnání, škol apod. je podle stavu v roce 1959 ze vzdálenosti do 60 minut jízdy v jednom směru. V podmínkách, jaké má okres Mladá Boleslav, je cestovní vzdálenost nad 60 minut málo obvyklá a je většinou důvodem ke změně zaměstnání. Hranice 60 minut je tu také předělem spádových území. Pro posouzení dopravních poměrů v celém Československu je ovšem třeba v tomto výzkumu pokračovat, neboť teritoriální rozdíly jsou značné. Jsou okresy s lepšími, ale i horšími dopravními poměry, než má okres Mladá Boleslav.

Dopravní poměry na venkově značně zlepšují ještě soukromé dopravní prostředky. Jsou to zvláště motocykly a v poslední době i automobily. Nebyly mi k dispozici statistické údaje, abych mohl své vývody upřesnit. Průzkum deseti obcí, který jsem učinil, nedává spolehlivé závěry.

Následky radikální změny v dopravních poměrech se dotýkají všech aspektů života venkovského obyvatelstva. Přitom je třeba podotknout, že dopravní poměry nepůsobí samy o sobě. Kdyby vlivem výrobních vztahů nevzrostla pracovní příležitost a životní úroveň obyvatelstva, pak dopravní poměry samy by neměly tak dalekosáhlé společenské a kulturní následky. Co se vlivem zlepšené dopravy na venkově změnilo a mění?

1. Byla odstraněna nebo značně zmenšena ekonomická, společenská a kulturní izolace venkova. Dnešní styk s okresním městem nebo průmyslovým centrem je vyvoláván různými potřebami venkovského obyvatelstva, jak to ukazuje diagram 1.

Poznámky: Síla čar označuje relativně množství jízd z venkova do města za uvedeným účelem. Diagram je schematický a poněkud jinak vypadá situace tam, kde obyvatelstvo jezdí za určitými účely do městských středisek spádových území a za jinými účely do okresních měst.

2. Větším a mnohostrannějším stykem venkova s městem dochází k rychlejšímu rozšiřování kulturních statků a k znásobování a zesilování společenských podnětů, působících na venkovské obyvatelstvo.

3. Doprava spolupůsobí při využívání pracovní příležitosti ve městech. V roce 1930 dojíždělo do zaměstnání z venkova kolem 350 000 lidí po železnici, počet docházejících pěšky a dojíždějících na kole se nedá odhadnout. Dnes kyvadlový, převážně denní pohyb osob z venkova do zaměstnání, do škol apod. se týká asi 1 400 000 lidí. Společensky a kulturně je to jev významný. Osoby, které denně takto cestují, přenášejí na venkov městský životní styl se všemi klady i záporů, kulturní statky i různé společenské podněty.

4. Doprava spolupůsobí ve zlepšení příležitosti ke vzdělání mládeže. V roce 1933 (12) zakončilo v českých zemích středoškolské studium 3411 žáků, z nichž necelých 12 % bylo ze zemědělských rodin, ačkoli poměru obyvatelstva by odpovídalo 33 %. Šetřením na několika bývalých reálných gymnáziích v průmyslově

zemědělských okresech jsem zjistil, že průměrný podíl tzv. přespolního, tj. převážně venkovského studentstva činil 24 %, zatímco by podílu venkovského obyvatelstva na celkovém počtu obyvatelstva okresu odpovídalo 70—80 %. Třídní příčiny tento nepoměr mezi venkovem a městem jen ještě více zvětšovaly.

V dnešní době je mnoho internátů, zvláště při odborných školách, které ubytují žactvo ze vzdálených obcí. Vyšší třídy jedenáctileté jsou rozmístěny tak, že jsou dosažitelné z každé obce. Podíl venkovského žactva odpovídá přibližně podílu venkovského obyvatelstva.

5. Doprava umožňuje zvyšovat životní úroveň obyvatelstva tím, že dává k dispozici městskou distribuční síť, služby, odbornou zdravotní péči, kulturní, sportovní a zábavná zařízení.

* * *

Venkovský člověk se proti dřívější době značně přiblížil k městu. Nikoliv ovšem ve vzdálenostech měřených na kilometry. Přiblížil se časově, a to je důležitější. Má také dostatek hmotných prostředků k cestování. Podíváme-li se znovu na kartogramy a tabulky dopravních poměrů okresu, který jsem zvolil za příklad, tj. mladoboleslavského, zjistíme, že 88 % obcí okresu je vzdáleno od okresního města do jedné hodiny jízdy veřejnými dopravními prostředky. Porovnejme tuto situaci třeba s Prahou, i když tu je mnohem větší frekvence dopravy. Nerodí se nám v dopravně vybavených okresech nové společenské a kulturní jednotky? Takových okresů, jako je mladoboleslavský, je u nás mnoho! Okresní město — podobně i středisko spádového území — neslouží dnes jen samo sobě, slouží celému okresu jako jakési „náměstí okresu“. Politické, hospodářské a kulturní uspořádání života našeho státu zcela správně podtrhuje velký význam okresu. Proces, kterým se z okresu vytváří společenská a kulturní jednotka, je teprve v počáteční fázi a do budoucna je třeba počítat s tím, že bude dále probíhat. To má význam při úvahách o sídelní struktuře Československa i pro územní plánování.

Tabulka II o složení venkovského obyvatelstva podle příslušnosti k hospodářským odvětvím vede ke konstatování, že venkovské obyvatelstvo ani zdaleka není jen obyvatelstvem zemědělským. Všeobecně platí zásada, že podíl obyvatelstva příslušejícího k zemědělství klesá v přímé závislosti na rostoucí velikosti obce. I v těch nejmenších sídlech do 100 obyvatel, kde podíl zemědělského obyvatelstva je nejvyšší, zbývá v českých krajích jedna třetina a na Slovensku jedna čtvrtina lidí, kteří k zemědělství nepřísluší. Marxistická sociologie, zabývající se lidmi, jejich společenstvím a kulturou, nemůže tento fakt pomíjet. Nezabývá se proto jen venkovem, nýbrž také zemědělským prostředím.

Zemědělské prostředí je komplex společenských a kulturních jevů, souvisejících se zemědělskou výrobou. Objevuje se sice převážně na venkově, avšak je užším pojmem a prostředím než venkov. Zemědělské prostředí má svou vlastní problematiku — a to novou problematiku, vyplývající ze socialistických výrobních vztahů, která se s problematikou venkova prolíná jen zčásti. Proto i na ni musí být zaměřena pozornost marxistické sociologie, která právě v této oblasti může přinést cenné podněty praxi.

Souhrn

Venkov a město jsou dvě části společnosti. Jsou mezi nimi rozdíly kvantitativní a kvalitativní.

Nejnápadnější rozdíl je v rozmístění obyvatelstva. Města jsou místy soustředěného osídlení (700 obyvatel na 1 km² celkové plochy a více), zatímco venkov je prostředí s relativně řídkým osídlením (méně než 120 obyvatel na 1 km² celkové plochy). Nakupení, popřípadě rozptýlení obyvatelstva se projevuje právě tak jako velikost sídla ve společenských vztazích, které při větší soustředěnosti a velikosti sídla jsou složitější, ve společenské organizaci i v kulturním životě. Venkovské osídlení v Československu je rozmístěno do velkého množství obcí a menších sídelních útvarů. Sociologie přejímá statistické kritérium venkovské obce, jež je dáno horní hranicí 2000 obyvatel. Tyto kvantitativní rozdíly jsou výsledkem dlouhého vývoje a nebudou se rychle měnit, i když nová úprava obcí bude zárodkem určitých změn na venkově, a to i po stránce společenské a kulturní.

Počet obyvatelstva venkova se snižuje jen pomalu. Ani do budoucnosti nelze počítat s rychlým poklesem. V tom se liší vývoj v socialistických zemích od vývoje v zemích s kapitalistickým zřízením, kde většinou dochází k neplánovitému a tím i k nepříznivému útěku z venkova do měst.

Socialistická industrializace se projevila v Československu vzrůstem počtu osob dojíždějících z venkova do měst za zaměstnáním. V současné době je asi 1,4 mil. lidí v kyvadlovém, převážně denním pohybu mezi venkovem a městem. Připočteme-li k tomu i příležitostný pohyb obyvatelstva z venkova do měst za různými účely (školy, administrativní záležitosti, nákupy, kulturní, zdravotnické a jiné služby), dojdeme k mnohem většímu celkovému pohybu venkovského obyvatelstva do měst ve srovnání s dobou předválečnou. Velký význam měl rozvoj autobusové dopravy a rozšířené používání soukromých motorových vozidel. Tento pohyb obyvatelstva nese s sebou i změny kvalitativní, které jsou mnohem významnější než kvantitativní, protože přispívají k vyrovnávání rozdílů mezi městem a venkovem. Projevují se v třídní struktuře, ve společenských vztazích, v kultuře i v životním stylu venkovského obyvatelstva. Okresy se integrují ve společenské a kulturní celky.

V Československu není venkov ani zdaleka totožný se zemědělským prostředím. Venkov je prostředím nejen zemědělské výroby, nýbrž také sídlištěm osob příslušných k nezemědělským odvětvím. Marxistická sociologie se proto zabývá venkovem i zemědělským prostředím.

Literatura

1. Blažek M.: Sídla v Československu. Praha 1951. — 2. Demografická příručka 1959. Knižnice SÚS. Praha 1959. — 3. Fajfr F.: Statistika obcí a sídliště ve sčítání lidu. Demografie 1959 (1): 203-218. — 4. Hůrský J., Votrúbec O.: Město a jeho nejbližší okolí. Věstník ČSAV 1956 (65): 591 nn. — 5. Jelínková R.: Růst čs. měst v letech 1921-1957. Statistický obzor 1958: 485-495. — 6. Jelínková R.,

Srb V.: Hlavní tendence vnitřního stěhování v Československu. Statist. obzor 1956 : 354-363. — 7. Juřík V.: Pohled na kulturní život naší vesnice. Nová mysl, 1959 : 156-170. — 8. Klofáč J., Tlustý V.: Současná buržoazní sociologie. Malá moderní encyklopedie, 8. Praha 1959. — 9. Kocura P.: Za úplné vítězství socialismu na vesnici. Nová mysl, 1957 : 1131-1143. — 10. Kořalka J.: K vývoji třídní struktury našeho zemědělství. Zeměděl. noviny 20. II. 1958. — 11. Krajská města v Československu. Knižnice SÚS. Praha 1958. — 12. Křen J., Hájková J.: Jak se žilo na vesnici. Praha 1958. — 13. Lenin V. I.: K rolnické otázce. Praha 1955. — 14. Lenin V. I.: O svázku robotnické třídy a rolnictva. Bratislava 1955. — 15. Novotný Ant.: Projevy na zasedání ÚV KSČ 23. IX. 1959 a na poradě vedoucích stranických pracovníků 29. X. 1959. Rudé právo z 13. XI. 1959. — 16. Pohl J.: Vylidňování venkova v Čechách v období 1850-1930. Praha 1932. — 17. Sedláček J.: O třídní podstatě rolnictva. Nová mysl, 1955 : 1129-1133. — 18. Srb V.: Vývoj obyvatelstva v čs. měsících za kapitalismu a socialismu. Demografie, 1959 : 135-144. — 19. Statistická ročenka RČS, Praha 1934. — 20. Statistická ročenka RČS 1958. Praha 1958. — 21. Stoček F.: Postavení zemědělské malovýroby v kapitalistické ČSR. Praha 1958. — 22. Symposium o úkolech a metodách společenského výzkumu z hlediska rozvoje kulturní činnosti na vesnici. Referáty a závěry (14.-16. října 1958). ČSAZV, Praha, 1958. — 23. Tomčáni J.: Otázky hospodářského svázku mezi městem a dedinou. Bratislava 1955. — 24. Votrubec C.: Podíl přirozeného přírůstku a migrace na růstu měst Československa v letech 1954-1958. Geogr. časopis. 1959 (11) : 111-136.

Провинция и сельская среда с точки зрения марксистской социологии

Провинция и город — две части общества. Между ними существует количественное и качественное различие.

Самое явное различие заключается в размещении населения. Города являются пунктом концентрированного заселения (свыше 700 жителей на 1 км² общей площади), в то время как провинция — среда с относительно редким заселением (менее 120 жителей на 1 км² общей площади). Концентрация или разбросанность жителей проявляются одинаково, как и величина населенного пункта в общественных отношениях, которые при большей концентрации и размере населенного пункта более сложные, далее в общественной организации и в культурной жизни. Население провинции в Чехословакии размещено в большом количестве сел и в небольших населенных пунктах. Социология заимствует статистический критерий села (до 2000 жителей). Эти количественные различия являются результатом продолжительного развития и не скоро они будут меняться, хотя новая организация сел в Чехословакии будет служить началом для общественных и культурных перемен в провинции.

Число жителей провинции понижается медленно. Даже и в будущем нельзя рассчитывать на скорое его понижение. В этом заключается разница между развитием в социалистических странах и развитием в странах капитализма, где происходит стихийное, и тем самым неблагоприятное, бегство из провинции в города.

Социалистическая индустриализация в Чехословакии проявлялась в повышении числа лиц из провинции, работающих в городе. В настоящее время около 1,4 млн. жителей находятся в «маятниковом», преимущественно ежедневном движении между провинцией и городом. Учитывая также нерегулярное движение жителей провинции в города с разной целью (школы, административные дела, по-

купки, культурные, медицинские и прочие учреждения), обнаруживается гораздо большее движение провинциальных жителей в городах по сравнению с довоенным периодом. Большое значение имело развитие автобусного транспорта и более широкое использование частных моторизованных средств транспорта. В результате этого движения населения возникают и качественные перемены, которые гораздо важнее количественных, так как они содействуют устранению различий между городом и провинцией. Они проявляются в классовой структуре, общественных отношениях, в культуре и стиле жизни сельских жителей. Районы объединяются в общественное и культурное целое.

Чехословацкая деревня намного отличается от сельской среды. Провинция является не только средой для сельскохозяйственного производства, но она служит и местом жительства для лиц, принадлежащих к несельскохозяйственным отраслям. Поэтому марксистская социология занимается как вопросами деревни, так и вопросами сельской среды.

Das Land und die Landwirtschaft vom Standpunkte der marxistischen Soziologie

Das Land und die Stadt sind zwei Teile der Gesellschaft. Es gibt quantitative und qualitative Unterschiede zwischen ihnen.

Der auffallendste Unterschied ist in der Bevölkerungsverteilung. Die Stadtbesiedlung ist konzentriert (über 700 Einwohner je 1 qkm von ganzen Fläche), während das Land ist relativ dünn besiedelt (weniger als 120 Einwohner je 1 qkm von ganzen Fläche). Die Anhäufung, bezugsweise die Zerstreung der Bevölkerung äußert sich wie auch die Größe des Siedlungspunktes in den gesellschaftlichen Beziehungen, die in der größeren Konzentrierung und in dem größeren Punkte kompliziert sind, in der gesellschaftlichen Konzentration und in dem kulturellen Leben. Die Landbesiedlung in der ČSR ist in einer großen Menge von Gemeinden und kleineren Siedlungspunkten zersplittert. Die Soziologie übernimmt das statistische Kriterium der Landgemeinde, welches mit höchstens 2000 Einwohnern gegeben wird. Diese quantitativen Unterschiede stehen als Ergebnis einer langen Entwicklung und werden sich nicht rasch ändern, obwohl die neue Gemeinderegelung der Anfang gewisser gesellschaftlichen und kulturellen Änderungen auf dem Lande sein wird.

Die Zahl der Landbevölkerung sinkt nur langsam. Auch für die Zukunft kann man nicht mit einer schnellen Herabsetzung rechnen. Darin unterscheidet sich die Entwicklung in den sozialistischen Ländern von den kapitalistischen Ländern, wo meistens die unplanmäßige und damit auch die ungünstige Flucht aus dem Lande besteht.

Die sozialistische Industrialisierung äußerte sich in der ČSR in der erhöhten Zahl von Menschen, die aus dem Land in die Städte in die Beschäftigung fahren. Heutzutage gibt es 1,4 Million Menschen im Pendelverkehr, meist täglich, zwischen Land und Stadt. Mit dem gelegentlichen Verkehr der ländlichen Bevölkerung in die Städte zu verschiedenen Zwecken (Schulen, administrative Angelegenheiten, Einkäufe, Gesundheitsdienste usw.) ist der ganze Verkehr der Landbevölkerung viel größer als in der Vorkriegszeit. Eine große Bedeutung hatte die Entwicklung des Autobussenverkehrs und die Verbreitung von privaten Kraftfahrzeugen. Diese Bevölkerungsbewegung bringt auch die qualitativen Änderungen, die eine viel größere Bedeutung als quantitative haben, da sie zum Ausgleichen der Unterschiede zwischen Land und Stadt beitragen. Sie äußern sich in der Klassenstruktur, gesellschaftli-

chen Beziehungen, Kultur und in dem Lebensstil der ländlichen Bevölkerung. Die Kreise integrieren sich als gesellschaftliche und kulturelle Einheiten.

In der ČSR das Land ist weit nicht identisch mit dem landwirtschaftlichen Milieu. Das Land dient nicht nur der landwirtschaftlichen Erzeugung, sondern es ist auch der Siedlungsort für die Menschen, die nicht zur Landwirtschaft gehören. Die marxistische Soziologie beschäftigt sich mit dem Land wie auch mit dem landwirtschaftlichen Milieu.

Dva výzkumy problematiky zemědělské mládeže a jejich srovnání

Два способа исследования проблематики сельской молодежи
и их взаимное сравнение

Zwei Forschungsarbeiten über die Problematik der landwirtschaftlichen Jugend
und ihre Gegenüberstellung

Eva HORÁKOVÁ

Ústředí pro studium vývoje v zemědělství ČSAZV, Praha

Úvod

V souvislosti s plánováním našeho hospodářství a s pronikáním metod vědeckého řízení do širších okruhů života naší společnosti, se u nás v posledních letech stále více pocituje nezbytnost, co nejdůkladněji opírat praktická opatření o podklady, zpracované vědeckými metodami. Různé instituce, zaměřené ke studiu jednotlivých stránek společenské reality, se proto stále hojněji zabývají společenskými výzkumy a jsou také stranou a vládou různými společenskými výzkumy pověřovány. Celé naší veřejnosti jsou např. známy výsledky výzkumu o peněžních příjmech domácností pracujících; dále byl uskutečněn výzkum o rodičovství, o nákladech na výživu a výchovu dětí, o postavení a podmínkách kovorolníků, o vysokoškolské inteligenci aj. Ze starší doby pochází šetření o životních a pracovních podmínkách lesního dělnictva. V současné době se organizuje výzkum religiozity obyvatelstva ve vybraných oblastech, výzkum bydlení v souvislosti s perspektivními tendencemi vývoje rodiny v naší společnosti, výzkum vybraných průmyslových závodů, výzkum životní úrovně se zřetelem k jejím složkám, výzkum brigád socialistické práce, průzkum otázek společenského působení filmu apod. Jak významným způsobem se výsledky mnohých výzkumů uplatňují při důležitých akcích celostátního významu, které zasahují do života všeho našeho obyvatelstva, je např. všeobecně známo z průběhu všennárodní diskuse o úpravě rodinných přídavků a o opatřeních strany a vlády ke zvyšování životní úrovně pracujících.

Společenský výzkum zemědělského prostředí je u nás poměrně velmi jednotný, a to jak po stránce tematické náplně a metodického vedení, tak i z hlediska praktické organizace. Jeho koordinátorem je Československá akademie zemědělských věd, resp. její Ústřední komise pro sociální a kulturní otázky v zemědělství. Vlastní badatelská činnost v oboru společenského výzkumu vesnice se v rámci ČSAZV soustřeďuje do Ústředí pro studium vývoje v zemědělství,^{*)} které pod vedením dopisujícího člena Jana Taubera a za spolupráce složek ČSAZV na Slo-

^{*)} Nový útvar v ČSAZV, který zahájil činnost v lednu 1960 a jehož součástí je i bývalý Kabinet pro studium hospodářského a sociálního vývoje v zemědělství.

vensku, už několik let koná komplexní výzkum vybraných obcí a JZD v celém Československu. Ústřední komise pro sociální a kulturní otázky v zemědělství a dřívější Kabinet byly také iniciátory a pořadateli dvou symposií o společenském výzkumu venkovského prostředí, konaných v roce 1958 v Praze a v roce 1959 ve Smolenici. Symposia přispěla k navázání plodných styků mezi pracovníky marxistické filosofie a různých oborů společenských a zemědělských věd. Osvětlila také některé závažné otázky metodologie marxistického společenského výzkumu zemědělského prostředí i problémy praktické aplikace výsledků výzkumu k dalšímu rozšiřování a prohlubování společenských vztahů v současné etapě dovršování kulturní revoluce na vesnici. Na obou symposiích se diskutovalo také o tom, na které otázky je třeba společenský výzkum vesnice v současné době přednostně zaměřit. Došlo se k závěru, že mezi zvláště naléhavá výzkumná témata v současné době patří marxistický výzkum otázek zemědělské mládeže. Tento problém má být studován nejen jako specifický, a v Československu nanejvýš aktuální aspekt otázky pracovních sil v zemědělství, nýbrž i z hlediska vhodné přípravy mladé a nejmladší generace na pronikavé ekonomické, společenské a kulturní přeměny, které v našem zemědělství a na naší vesnici probíhají už nyní v období dobudování socialismu, a se kterými počítáme zvláště v období přechodu od socialismu ke komunismu.

Na půdě Československé akademie zemědělských věd se ovšem otázky zemědělské mládeže nezkoumají jako samostatný, od ostatních jevů a procesů zemědělského prostředí izolovaný problém. Tento výzkum se považuje za součást společenského výzkumu vybraných obcí, jehož podstatným rysem je komplexnost. Postup Ústředí je v základě postupem monografickým. Jde o vypracování monografických studií o společenském životě venkovských obcí ve všech jeho aspektech, ve kterých popis, výklad a rozbor má převahu nad číselným vyjádřením, ve kterých kvalitativní přístup má převahu nad kvantifikací. V tom se právě komplexní společenský výzkum v zásadě liší od různých prozkumů, které se zpravidla týkají určitých, jenom úzce vymezených problémů, zpracovávaných obvykle anketovými metodami a kdy kvantifikace hraje významnou úlohu. Prozkumů lze použít hlavně pro rychlou informaci o dané problematice, kterou však nikdy nemohou vyčerpávat plně a do hloubky. Pro pracovníky komplexního výzkumu jsou vždy vítanou příležitostí ke kontrole vlastního výzkumného postupu v jeho jednotlivých fázích.

Pro společenský výzkum otázek zemědělské mládeže byly u nás v poslední době použity obě výše uvedené cesty. Předběžné výsledky monografického výzkumu o zemědělské mládeži byly publikovány jako desátý svazek v řadě výzkumných prací bývalého Kabinetu pro studium hospodářského a sociálního vývoje v zemědělství ČSAZV v září 1958. Anketu o tom, jak žije a jaké má názory dnešní zemědělská mládež, organizovaly na jaře 1959 Zemědělské noviny.

Zemědělská mládež v komplexním výzkumu Kabinetu

Publikace bývalého Kabinetu pro studium hospodářského a sociálního vývoje v zemědělství ČSAZV o otázkách zemědělské mládeže je, jak jsme už uvedli, předběžná dílčí studie o problému zemědělské mládeže, zpracovaná v této formě především jako podklad pro jednání zemědělského výboru Národního shromáždění. Krátký termín pro předložení vedl k tomu, že mohla být využita jen část nashromážděného materiálu, jehož podrobnější zpracování bude obsahovat teprve závě-

rečná studie. Dílčí práce o zemědělské mládeži byla přesto publikována jako samostatný svazek v řadě vědeckých publikací bývalého Kabinetu a do jisté míry předstihla monotematické zpracování dalších, zvláště náležitých problémů naší soudobé vesnice — např. otázky zemědělských žen, kterou se bývalý Kabinet v rámci společenského výzkumu vybraných obcí rovněž zabýval a kterou dále řeší i nový útvar v ČSAZV — Ústředí pro studium vývoje v zemědělství ČSAZV.

Teoretickým a metodologickým východiskem společenského výzkumu vesnice, konaného Kabinetem, je materialistické pojetí vývoje společnosti a materialistická dialektika. Nejde totiž o pouhé empirické zjišťování faktů, ale o dialekticko-materialistický rozbor společenských jevů a procesů, odehrávajících se ve venkovském prostředí, o jejich třídní analýzu, o nalezení progresivních tendencí vývoje v každém společenském jevu a o vědomé zaujetí stanoviska k praktické podpoře takových znaků a tendencí společenské reality, které napomáhají k utváření a upevňování socialistických a komunistických vztahů na vesnici. Jde tedy o materialisticko-historickou marxistickou sociologii, která používá obecných metodologických a teoretických principů dialektického a historického materialismu, při rozboru společenských jevů důsledně uplatňuje třídní hledisko a z potřeb naší socialistické výstavby vychází jak při volbě výzkumných témat, tak při praktickém využití výsledků společenského výzkumu.

Prozkoumat společenský život vesnice ve výše uvedeném pojetí znamená, vyjít ze studia přírodního prostředí (polohy, půdy, klimatu), studovat ekonomické podmínky, uskutečnit agronomický rozbor, zabývat se demografickými poměry v obci, sledovat otázky zdravotní a hygienické, zachytit společenský a kulturní život obce v jeho objektivních předpokladech a projevech, sledovat rovněž i subjektivní podmínky prostřednictvím názorů, postojů a smýšlení obyvatelstva, a to u každého jevu vždy v minulosti, v současném stavu a vývoji. Takto zjištěná data pak zhodnotit a učinit doporučení ke zdokonalení společenských funkcí zkoumané reality z hlediska potřeb socialistické výstavby a dovršení kulturní revoluce na vesnici.

Komplexní výzkum zemědělského prostředí přesahuje síly i nejkvalitnějšího a nejkvalifikovanějšího jednotlivce. Je to záležitost štábů výzkumných pracovníků z nejrůznějších oborů společenských a zemědělských věd. Tento štáb musí být veden zemědělským specialistou, který v badatelském kolektivu musí být zárukou důsledného uplatňování jednotného hlediska, jímž je v tomto případě další výstavba socialistického zemědělství na základě prohlubování socialistických společenských vztahů na vesnici.

Z předcházejícího vyplývá i zásadní význam jednotného metodického vedení při práci tak početného a výzkumného kolektivu a jiné víceméně technické otázky, týkající se např. správného stanovení etap výzkumu a náležité průběžné kontroly, dílčího zpracování získaných výsledků, verifikace získaných údajů aj.

Hlavní metodou marxistického společenského výzkumu vesnice je soustavné a dlouhodobé pozorování přímo v terénu, často i za aktivní spoluúčasti výzkumného pracovníka na samotném průběhu pozorovaných společenských jevů nebo procesů. Důležitou podmínkou je maximální využití všech dostupných dat o zkoumané realitě z literatury, úředních záznamů, statistik, kronik aj. Při terénní práci na vesnici se v hojné míře používá interviewu — individuálního i skupinového, formálního i neformálního. Osvědčují se i referenční archy, dotazníky, životopisy, v budoucnosti se pravděpodobně stále více bude používat i experimentu. Své techniky marxistický společenský výzkum vesnice nepřejímá mechanicky z různých starších průzkumů vesnice nebo z rurální sociologie, pěstované v zahraničí. Pokud

se ovšem některé ze starších technik osvědčily a přinesly dobré výsledky, marxistický společenský výzkum si je podle svých potřeb a teoretických hledisek upravuje a přizpůsobuje. Sám však vytváří nové výzkumné metody a nová schémata pro adekvátní zachycení a materialisticko-dialektický rozbor společenských jevů, charakteristických pro naši současnou vesnici. Jednotlivé metody a techniky přitom podle potřeby a podle okolností vhodně kombinuje.

Sociologie venkova v marx-leninském pojetí dialektického, historicko-materialistického komplexního společenského výzkumu přestává být tedy ekologií zemědělského prostředí, která rozdíl mezi společenskými jevy a procesy ve městech a na vesnicích vysvětluje rozdílností prostředí jako determinujícího činitele. Marxistická sociologie vesnice vychází z analýzy výrobních vztahů a v nich hledá a nachází vysvětlení rysů, jimiž se venkovské prostředí odlišuje od ostatních složek společnosti. Jedině díky tomuto výchozímu hledisku je schopna dílčí společenské procesy, odehrávající se na venkově a v zemědělském prostředí, správně vysvětlovat v souvislosti se společenským celkem, navrhnout účinné prostředky k překonání rozdílů mezi městem a vesnicí a k postupnému odstraňování dřívější zaostalosti zemědělského obyvatelstva.

Výše uvedeného postupu bylo použito i při studiu otázek zemědělské mládeže, jehož součástí tvořil také výzkum smýšlení mládeže ve vybraných obcích a průzkum dospělejší mládeže, navštěvující poslední ročník jedenáctileté střední školy. Do výzkumu bylo zatím zahrnuto 110 mladých lidí v šesti obcích v Čechách a na Moravě, průzkum školní mládeže se týkal 282 chlapců a děvčat rovněž v šesti obcích. Slovenské obce do tohoto průzkumu zatím zahrnuty nebyly. Ve spolupráci s katedrou veřejného zdravotnictví Karlovy university byl však v některých obcích na Slovensku zahájen výzkum mládeže po somatické stránce. Hygienický ústav provedl souběžně s komplexním společenským výzkumem zdravotní vyšetření obyvatelstva vybraných obcí se zvláštním zřetelem ke zdravotnímu stavu zemědělské mládeže. O výsledcích šetření referovali na obou Symposiích doc. Fr. Janda a dr. M. Vaněčková, na jejichž práce odkazujeme pro podrobnější informace o komparativním studiu zdravotního stavu mládeže ve městech a na vesnici.

Vlastní šetření v terénu v rámci společenského výzkumu zemědělské mládeže probíhalo ve vybraných obcích, situovaných v rozdílných geografických i výrobně ekonomických podmínkách. Šlo o obce s různě prosperujícími zemědělskými družstvy, s odlišnou situací v možnostech uplatnění obyvatelstva v nezemědělských povoláních, zvláště v průmyslu, s homogenním starousedlickým živlem ve vnitrozemí nebo s různorodými skupinami nových osídlenců v pohraničí, s náboženskými přežitky různé intenzity apod. Jádrem šetření, které se vždy opíralo o předběžný průzkum objektivních podmínek společenského života té které obce, byl řízený rozhovor se zemědělskou mládeží na základě dotazníku, který obsahoval asi 70 otázek. V dotazníku byly otázky vyčerpávající celý život mladého člověka — od sociální a ekonomické charakteristiky, povolání a vzdělání ke kulturním zájmům, činnosti ve společenských organizacích, poměru ke kolektivu, k socialismu, ke združstevnění vesnice a se zvláštním zřetelem k názorům mládeže na práci v zemědělství, na zemědělské povolání a na možnost překonání rozdílů mezi městem a vesnicí. Projevil-li dotazovaný přání, byly odpovědi považovány za anonymní. Otázky byly vesměs formulovány a v rozhovoru kladený jako otázky otevřeného typu a mezi tazatelem a dotazovaným zpravidla vyvolaly diskusi, která svou šířkou a tematikou namnoze daleko přesáhla rámec i poměrně obsáhlého výchozího dotazníku. V souladu s požadavkem komplexnosti výzkumu umožňovala diskuse zkoumat každý jednotlivý případ v souvislosti s ekonomickým a společenským prostředím příslušné vesnice.

Téměř 31 % dotazovaných pocházelo z rodin, v nichž otec dříve byl, nebo dosud je, rolníkem. Z rodin družstevníků pocházelo 28,18 % dotazovaných. U 50,9 % dotazovaných pracovala nebo dosud pracuje v zemědělství matka. U 27,27 % dotazovaných byla matka družstevnicí. V zemědělském povolání bylo činných jen 23,54 % dotazovaných, z toho v JZD pracovalo 19 % a ve státních statcích 4,54 %. Jen 10 % dotazovaných navštěvovalo dříve zemědělskou školu. Většina dotazovaných byli svobodní mladí lidé ve věku 16–24 let.

Téměř 80 % zkoumané mládeže vyslovilo přesvědčení o přednostech zemědělské družstevní velkovýroby. Nejoblíbenější zábavou mladých lidí byl sport a tanec. Teprve za nimi přichází v úvahu obliba kulturních zábav v užším slova smyslu, jako četby, návštěvy kina, divadla a poslechu hudby.

Z průzkumu smýšlení mládeže vyplynulo, a dosavadní výsledky komplexního výzkumu obcí tomu rovněž nasvědčují, že hlavní činitelé, kteří nepříznivě ovlivňují poměr mladých lidí k zemědělskému povolání a kteří jsou také mladými lidmi subjektivně pocítováni jako největší zábrany pro hojnější setrvávání v zemědělství, jsou ti:

1. všeobecně nižší možnosti výdělku v zemědělství ve srovnání s jinými odvětvími hospodářství a kolísavost výdělku během roku;
2. větší fyzická namáhavost práce v zemědělství;
3. sezónnost zemědělské práce;
4. nižší stupeň mechanizace zemědělské práce;
5. nedostatečné hygienické poměry v zemědělských závodech;
6. špatné fungování služeb na vesnici;
7. nedostatek bytů pro nové zemědělské pracovníky z řad mládeže.

Výzkum zjistil vcelku neuspokojivý poměr mezi mladými a starými, avšak celkem dobrý poměr mezi rodiči a dětmi v rodině. Zjistil dále, že jsou to většinou rodiče, kteří podstatným způsobem ovlivňují poměr dětí k zemědělské práci. Jejich vliv se v mnoha případech projevuje právě tím, že dítě si volí jiné než zemědělské povolání, a to často i dítě samotných členů JZD. Nepříznivý účinek výše uvedených činitelů se zpravidla zvyšuje blízkostí průmyslového centra, špatnou organizovaností práce v JZD, špatnými poměry mezi družstevníky nebo mezi funkcionáři v obci, špatným finančním a hospodářským stavem družstva. Zmenšuje se naproti tomu při dobré organizaci práce v družstvu, při jeho kladných hospodářských výsledcích a při vysoké hodnotě pracovní jednotky.

Podle zjištěných skutečností učinil Kabinet řadu doporučení k postupnému odstraňování rozdílů mezi zemědělskou a nezemědělskou prací a k postupnému vyrovnání diferencí mezi městem a venkovem jako základního předpokladu k získání většího počtu mladých lidí pro trvalé povolání na venkově a v zemědělství. Doporučení se týkají nejrozličnějších opatření povahy hospodářské, kulturní a společenské i politicko-organizační, jakož i některých otázek dalšího výzkumu zemědělského prostředí z hlediska technických a společenských věd.

Zemědělská mládež v anketě „Zemědělských novin“

Zemědělské noviny uspořádaly anketu o zemědělské mládeži na jaře roku 1959. Reportážní zpracování bylo uveřejněno ve čtyřech pokračováních v září a říjnu 1959. Cílem ankety bylo zjistit názory mladé generace o životě ve městě

a na vesnici, o zemědělské práci a o její oblíbenosti, o poměru ke vzdělání, o četbě literatury, o představách štěstí a spokojeného života, o manželství a výchově dětí, o využití volného času, o přátelství, o životě v kolektivu, o práci v ČSM, o poměru k rodičům. K tomu účelu sestavený dotazník obsahoval deset otázek, resp. deset okruhů problémů, na které se žádala odpověď. Dotazník byl vytištěn na pěkném papíře a ve výrazné grafické úpravě. Dotazování jej vyplňovali sami, bez prostředníka. Uvedení jména nebylo podmínkou, naopak zdůrazňovala se v zásadě anonymita ankety, resp. dobrovolnost, zda dotazovaný své jméno uvést chce nebo nechce. Anonymity využilo 52,02 % chlapců a 47,98 % děvčat, tj. 403 mladých lidí z celkového počtu 706 odpovědí.

Otázky byly formulovány takto:

1. Co si představuješ, že by bylo třeba udělat pro vyrovnání rozdílu mezi prací a životem ve městě a na vesnici? Jak by se to mělo zařídit?
2. Pracuješ rád v zemědělství? Co bys chtěl dokázat v zemědělské velkovýrobě a na jakém úseku chceš ve své práci vyniknout? Chceš vyniknout pro obecný prospěch, ze záliby, či pro větší výdělek?
3. Cítíš potřebu se dál vzdělávat nebo myslíš, že vystačíš s tím, co už víš? Čteš rád? Která je tvoje nejoblíbenější knížka?
4. Jsi přesvědčen, že jsi sám strůjcem svého osudu či někdo jiný? Co myslíš, že by mohlo být hlavní překážkou ve splnění tvých tužeb?
5. Co všechno podle tebe patří ke spokojenému životu?
6. V kolika letech se chceš ženit a jak si představuješ dobré manželství? Kolik chceš mít dětí? Budeš je vychovávat ty, životní parner, babička nebo někdo jiný?
7. Jak se bavíš ve volném čase a čím nejraději? Nudíš se někdy a proč?
8. Máš důvěrného přítele? Žiješ rád v kolektivu nebo se uzavíráš? Proč?
9. Chtěl bys veřejně pracovat a v jaké funkci? Když ne, proč? Jsi členem ČSM? Pracuješ aktivně? Když ne, proč?
10. V čem vidíš rozdíl mezi způsobem života svých rodičů a svým? V čem hlavně se liší a v čem se shodují vaše názory?

Z výše uvedených deseti otázek bylo sedm otázek částečně uzavřeného typu, s odpověďmi předem formulovanými, které bylo třeba jen označit. Tři otázky byly úplně otevřené; i u uzavřených otázek byla připojena rubrika pro „další sdělení“.

Dotazníky byly zaslány do JZD, na státní statky, STS, do vesnických skupin ČSM a spolupracovníkům Zemědělských novin, kteří je měli odevzdat k vyplnění mladým lidem ve svém okolí. Anketu zodpovědělo celkem 706 mladých lidí ve věku 15—25 let.

Podle povolání byli účastníky ankety: družstevníci, traktoristé, pracovníci STS, učitelé, prodáváci, zaměstnanci a hlavně studenti. Většinou to byli svobodní mladí lidé; ženatých, vdaných anebo rozvedených byla menšina.

K odstranění rozdílů mezi městem a vesnicí uvedlo 96,4 % dotázaných tyto návrhy na opatření:

- a) více kin, filmových premiér, divadel, přednášek na vesnici, více zájezdů do měst za kulturou, rychlejší výstavbu kulturních domů 64,29 %
- b) vyrovnat výdělky s dělníky ve městech, vyplácet pracovní jednotky najednou, včetně naturálií, v penězích nebo zavést jiný způsob vyrovnání 27,07 %
- c) zavést osmihodinovou pracovní dobu, práci na směny, zvláště v živočišné výrobě, odstranit sezónnost práce 26,05 %
- d) zavádět mechanizaci, novou techniku, chemizaci, elektrifikaci jako jediný možný způsob vyrovnání rozdílů mezi městem a venkovem 22,84 %

e) více mladých lidí z měst na venkov, vysvětlení městským lidem, aby nepodceňovali práci zemědělce a nepovažovali ho za hloupějšího	13,70 %
f) stavět na vesnici nové domky s moderním hygienickým vybavením a zlepšit bytovou kulturu	6,58 %
g) zlepšit zásobování vesnic, vybavení novými prodejny, hlavně samoobsluhami, textilem, obuví	6,09 %
h) více sportovních hřišť, zlepšení tělovýchovy, více sportovních podniků	6,09 %
i) více tanečních a společenských zábav v obci	4,39 %
k) bezprašné silnice, chodníky ve vsích, zlepšení autobusového a vlakového spojení s městem	3,38 %
m) pravidelnou dovolenou jako v průmyslu	2,7 %
n) další lékařská střediska v obcích, větší počet zemědělců do lázní	1,35 %
o) takovou organizaci práce v JZD jako je v průmyslu	1,35 %
p) v možnosti vyrovnání rozdílů mezi městem a venkovem nevěří	2,48 %

V zemědělství pracuje rádo 86,5 % dotazovaných, 52,5 % dotazovaných by chtělo dosáhnout úspěchů v rostlinné výrobě, 38,1 % v živočišné výrobě. Téměř 65 % dotazovaných chce vyniknout pro obecný prospěch, 48,7 % ze záliby, 45,3 % pro větší výdělek. Potřebu dál se vzdělávat pocituje 94 % chlapců a 92 % dívek. Rádo čte 93 % chlapců a 96 % dívek. Jen 28 chlapců a 17 dívek neuvedlo své nejmilejší knihy. Různé druhy četby se umístily z hlediska oblíbenosti takto: odborná, dobrodružná, historická, cestopisy, básně, současná beletrie, fantastická literatura, lovecká literatura, sportovní literatura, knihy s válečnou tematikou, technická literatura. „Limonádové“ romány dostaly jenom čtyři hlasy. Pokud jde o oblíbené autory, dotazovaní uvádějí na prvním místě české klasické autory (Jirásek, Němcová, Rais, Světlá, Neruda). Dále uváděli sovětské spisovatele (Polevoj, Šolochov, Gorkij, Ažájev, Ovečkin, Nikolajevová, Makarenko, Ščipačev, Ostrovskij, Fadějev) a konečně současné české autory jako Majerovou (15 %), Olbrachta (17 %), Čapka (12 %), Nezvala (7 %), Kohouta (6 %), Otčenáška, Zápotockého, Řezáče, Hečka, Haška, Glazarovou aj. Byli také uváděni zahraniční autoři, jako Verne, London, Goethe, Zola, Sienkiewicz, Roland, Scott, Hugo. Jak je na první pohled vidět, jde v anketě Zemědělských novin převážně o mladé lidi, kteří rádi čtou a v jejichž literárním vkusu a zálibách se, jak sami organizátoři ankety podotýkají, odráží vliv povinné školní četby a soutěžení o získání Fučíkova odznaku.

Na otázku, zda jsou sami strůjci svého osudu, odpovědělo 79,5 % mladých lidí; 8,3 % dotazovaných se domnívá, že strůjcem jejich osudu je někdo jiný (rodiče). 4,1 % dotazovaných se cítí strůjcem svého osudu jen částečně a jen 0,3 % vidí strůjce svého osudu v Bohu. Překážku ve splnění svých tužeb vidí většina dotazovaných v možnosti války, 6 % v nedostatku pevné vůle, odvahy, stálosti a vytrvalosti, jiní v nepochopení starších osob (např. rodičů) nebo v konzervativnosti starších lidí.

Ke spokojenému životu podle názoru dotazovaných patří tyto předpoklady:

a) vyrovnaný manželský život, vzájemná láska a úcta chlapce a děvčete i po svatbě	19 %
b) hodně peněz	18 %
c) světový mír jako předpoklad vyrovnaného života	17,5 %
d) zdraví	16 %
e) láska k práci, úspěchy ve studiu a zaměstnání	16 %
f) kulturní život	10 %
g) byt	8 %
h) sebevzdělání	5 %
i) zábava	4,5 %
k) družný kolektiv	4 %
l) sport	3,8 %
m) mravní zdokonalování	3,3 %
n) auto nebo motorka	1,5 %
o) výchova dětí	1,4 %

p) naděje	1 %
r) veřejná práce	1 %
s) pěkné stáří rodičů	0,8 %
t) žena nemá chodit do práce	0,3 %
u) náboženství	0,3 %

Dotazovaní mladí lidé se chtějí ženit v tomto věku:

<i>Chlapci</i>		<i>Dívky</i>	
20 let	1,38 %	18 let	0,59 %
21 let	1,65 %	19 let	3,89 %
22 let	6,62 %	20 let	16,76 %
23 let	8,83 %	21 let	13,47 %
24 let	12,43 %	22 let	16,46 %
25 let	21,54 %	23 let	12,57 %
26 let	8,28 %	24 let	5,68 %
27 let	7,45 %	25 let	5,08 %
28 let	2,70 %	26 let	0,59 %
později	5,40 %	později	0,29 %
nechce se ženit	1,10 %	nechce se vdávat	0,59 %
neodpovědělo	12,62 %	neodpovědělo	23,45 %

Chlapci pomýšlejí tedy na ženění až po vojně (23—26 let), dívky ve věku 20—25 let.

Chtějí mít tento počet dětí:

	<i>chlapci</i>	<i>dívky</i>
jedno	3,03 %	1,79 %
dvě	39,22 %	37,12 %
tři	18,50 %	21,55 %
více	4,41 %	2,99 %
neodpověděli	34,84 %	39,55 %

Jen dva dotazovaní nechtějí mít vůbec žádné děti.

Náležitosti dobrého manželství si dotazovaní představují takto:

láska	6 %	kamarádství	1 %
vzájemná shoda názorů a zájmů	12 %	vzdělání partnera	1 %
vzájemné porozumění	12 %	krása	0,75 %
vyřešení bytové otázky	2,5 %	zdraví	1 %
materiální zabezpečení	1 %	partner nesmí kouřit a pít	2 %
klid a spokojenost	6 %	partner musí být pracovitý	1,75 %

V jednom případě musí být protějšek stejného náboženství, ve dvou případech nemá být manželka zaměstnána.

Své děti budou vychovávat takto:

	<i>chlapci</i>	<i>dívky</i>
sám	15,2 %	19,2 %
partner	8,0 %	3,1 %
babička	4,8 %	2,5 %
někdo jiný	0,8 %	0,7 %
oba	32,7 %	46,5 %
neodpověděli	38,5 %	38,0 %

Na otázku, jak se bavíš ve volném čase, odpovědělo 99 % dotazovaných. Z nich nikdy se nenudí 39 %, někdy se nudí 25 %. Nejoblíbenější zábavou je sport, četba, divadlo (aktivně i pasivně provozované), kino, hudba, společenský tanec, soukromé zájmy, zpěv, veřejná práce, další vzdělání. Jen 1 % dotazovaných uvedlo jako nejmilejší zábavu pobyt v hostinci.

Dotazovaní, kteří se občas nudí, uvádějí tyto objektivní příčiny:

- nedostatek příležitosti k pěstování sportu a kultury na vesnici,
- nedostatek dobrého kolektivu,
- jednotvárnost a malá pestrost života na vesnici,
- internátní řád,
- počasí.

Jako subjektivní příčiny nudy uvádějí lenost, osobní pohodlí, pocit osamění, špatnou náladu, únavu, nemoc a pocit bezcílnosti. Důvěrného přítele má 69 % dotazovaných, nemá 18,4 % dotazovaných. V kolektivu rádo žije téměř 91 % dotazovaných, 5,6 % se raději uzavírá. Veřejně by chtělo pracovat 63,8 % tázaných mladých lidí. Dost velká skupina dotazovaných výslovně uvádí, že mají funkci v ČSM, ale mimo ČSM veřejně pracovat nechťejí. Určitý počet nejmladších říká, že na tuto otázku dosud nemá vyhraněný názor.

V ČSM je přitom organizováno 83,7 % dotazovaných, avšak jen 51 % vyvíjí v ČSM aktivní činnost; pasivních členů je 32,7 %. Pasivnost je podle některých nucená, protože ČSM v místě vůbec nepracuje a pokusy zaktivizovat vesnickou skupinu ČSM se nepodařily. Pokud by chtěli zastávat funkce, chtěli by být kulturními referenty, vedoucími pionýrů, pracovat ve sportovních klubech, ve vesnických knihovnách, ve Výborech žen; v JZD by chtěli být agronomy, zootechniky a vedoucími pracovních skupin. Z odpovědí se v anketě činí závěr, že mládeži dáváme k funkcím málo příležitostí. V ČSM se všichni nemohou uplatnit.

Anketa zjistila dále tyto subjektivní příčiny nechuti k zastávání veřejné funkce: povahové založení, pocit neschopnosti, nesmělost, nedostatek zkušeností, vědomostí, schopností, nedostatek času, nezájem, osobní pohodlnost.

Na to, že jejich rodiče prožili mládí za horších podmínek, se pamatuje 41,55 % dotazovaných (nemohli studovat, více se nadřeli, museli moc šetřit, měli dluh, pracovali u sedláka, museli pomáhat na poli, žili velmi nuzně, znali jen a jen práci). 1,35 % tázaných uvedlo, že rodiče měli lepší život, než mají dnes: „Dokud hospodařili samostatně, byli spokojenější, měli pestřejší život, dnes máme všechno naplánované; neměli však dost prostředků“. 0,6 % tázaných soudí, že je „pořád stejná dřina“.

Názorovou shodu s rodiči zdůrazňuje 25,5 % mladých lidí, zásadní a vážnou neshodu s rodiči nebo jinými staršími lidmi projevilo 13,95 % dotazovaných pro tyto důvody: rodiče jsou pro soukromé vlastnictví, je v nich zakořeněna chtivost, nechťejí, aby děti pracovaly v ČSM. Nepochopení jen u jednoho z rodičů našlo 2,25 % dotazovaných; u 0,3 % se rozpory rozrostly tak, že rodinu opustili. 5,25 % má s rodiči konflikty pro náboženství. Jindy se rozpory týkají výchovy, zábavy, názoru na techniku, módu atd. (v 9,5 %). V otázce shody se staršími lidmi se projevily čtyři tendence:

a) shoda se staršími se projevuje jen v touze po míru, v úsilí o lepší život, v oceňování životních zkušeností starších lidí,

b) starší lidé na vše pokrokové nadávají,

c) starší lidé křivdí mládeži,

d) mládež si málo váží dnešních vymožeností.

Jen 0,45 % mladých souhlasí se staršími, že je třeba „více se přimknout k Bohu“; 0,42 % dotazovaných anketu znevažilo.

Rozbor obou výzkumů

Nyní si podrobněji rozebereme oba výzkumy zemědělské mládeže z hlediska metodických a technických odlišností, výběru otázek a obsahové stránky získaných odpovědí.

Dotazovaní mladí lidé jsou v anketě Zemědělských novin charakterizováni jménem (fakultativně), adresou (fakultativně), stářím, stavem, povoláním a pohlavím. Chybí sociální a ekonomické zařazení dotazovaného. Nikde není např. obsažen údaj o pozemkovém majetku rodičů, o kterém se dovídáme jen náhodou, jestliže dotazovaný v odpovědi sám na tuto skutečnost narazí. Dotazovaní jsou sice cha-

rakterizování svým povoláním, avšak žádný detailnější obraz např. o přechodu ze zemědělského do nezemědělského povolání ve druhé generaci, o setrvání v zemědělském povolání apod., není možno z údajů ankety odvodit. Na povolání rodičů by se dalo nepřímou soudit z otázky o poměru dětí a rodičů, avšak zde jsou údaje o povolání rodičů uváděny jen nahodile a na základě této otázky soustavný obraz o sociálním a ekonomickém zařazení dotazovaného vyvodit nelze. Chybí např. zjištění, jak se dotazovaný dostal k zemědělskému povolání, proč a na čí radu nebo nátlak si zvolil zemědělské povolání apod. O samotné práci dotazovaného v zemědělství se naproti tomu dovídáme velmi podrobné údaje, týkající se oblíbenosti zemědělské práce, odvětví zemědělské výroby, v němž dotazovaný chce vyniknout, zda chce vyniknout pro osobní nebo pro obecný prospěch aj. Rovněž údaje o školním vzdělání lze v anketě Zemědělských novin zjistit jen nepřímou. Výzkum Kabinetu ve srovnání s anketou Zemědělských novin obsahuje mnohem více otázek vyčerpávajících celý život mladého člověka a jeho rodiny, povolání i vzdělání, zájmy i volný čas, politickou i veřejnou činnost, kulturní záliby, náboženské zájmy, největší přání, tužby aj.

Jestliže konstatujeme, že řada výše uvedených důležitých zjištění v anketě Zemědělských novin chybí, nečiníme tak samozřejmě z toho důvodu, že bychom snad anketu Zemědělských novin chtěli za každou cenu kritizovat a jejím organizátorům vytýkat různé nedostatky. Jde nám spíše o to, objasnit na konkrétním srovnání ankety a komplexního výzkumu obecný problém odlišností obou různých přístupů k poznávání společenské reality. Záměr Zemědělských novin je třeba podle našeho názoru vysoce ocenit jako pozitivní přínos ke studiu otázek zemědělské mládeže a jako dobrý příklad spolupráce žurnalistiky se společenským výzkumem.

Je však třeba mít na paměti, že dotazníková anketa je jednou z forem výzkumu veřejného mínění. Protože jde o výzkum smýšlení a odpadá opora a kontrola, kterou badatel komplexního výzkumu nalézá ve studiu objektivních podmínek, o to větší význam v anketových průzkumech má náležitý výběr. Možno říci, že má význam fundamentální a že reprezentativnost ankety je snížena, jestliže výběrový soubor je definován neurčitě a zodpovídá-li anketu kdokoliv. Je otázkou, do jaké míry je požadavku náležité reprezentace v novinové anketě vůbec možno vyhovět. Vědecká průkaznost sociologických šetření anketového typu však stojí a padá s pečlivým výběrem, jak nás o tom přesvědčuje např. srovnání obou výzkumů zemědělské mládeže v otázce potřeby dalšího vzdělání, četby, nejoblíbenější knihy apod. Jsou to vesměs otázky, které v obou průzkumech umožňují neobyčejně zajímavé průhledy do života mladých lidí. V názoru zkoumané mládeže na odbornou zemědělskou literaturu však anketa Zemědělských novin ve srovnání s výzkumem Kabinetu zjistila značné rozdíly. Rozdíly lze podle našeho názoru vysvětlit především ve způsobu, jak byly dotazované osoby vybírány. V anketě Zemědělských novin se objevuje vysoké procento studujících zemědělských škol a u nich je četba odborné i zábavné literatury rozhodně častějším zjevem než u ostatní zemědělské mládeže. Ankety se zúčastnila především vzdělanější část mladých lidí, tedy ta část, která ráda čte a také ráda píše. Anketa nám proto především ukazuje, co čte a jak smýšlí právě tato část zemědělské mládeže, a v tomto smyslu vhodně doplňuje komplexní výzkum Kabinetu. Z ankety lze usoudit, jak smýšlí, co čte, jak se baví a jaké má tužby a názory na život vzdělanější a uvědomělejší část zemědělské mládeže. To je zjištění, které sice nelze generalizovat na zemědělskou mládež jako celek, avšak které pro poznání jednotlivých skupin mládeže má rozhodně velkou cenu.

Tato mládež v anketě Zemědělských novin také ráda, ochotně a srozumitelně odpovídala na různé abstraktnější otázky, které ve výzkumu Kabinetu nedávaly vždy nejšťastnější výsledky. Např. otázka o tom, zda dotazovaný je sám strůjcem svého osudu, zda je jím někdo jiný a co je hlavní překážkou pro splnění individuálních tužeb, v anketě Zemědělských novin umožňuje průhled i do názorů mladých lidí na náboženství, ukazuje stupeň sebepoznání a kritické introspekce u mladého člověka, stupeň poznání závislosti jednotlivce na kolektivu a na společnosti a stupeň uvědomování si této závislosti. Ve spojení s otázkou, co patří ke spokojenému životu, dostává zde anketa Zemědělských novin výrazný obraz o tužbách mladých lidí a o konfrontaci tužeb se skutečností v daném konkrétním případě.

Právě tak je možno získat velmi cenný obraz o životě mladých lidí z otázky ankety Zemědělských novin o využití volného času, zejména ve spojitosti s otázkou o pocitu nudy a s otázkou o oblíbenosti života v kolektivu. Otázka o nejoblíbenější zábavě je v téměř stejné formulaci obsažena i ve výzkumu Kabinetu, rovněž tak otázka o členství v ČSM a o aktivním zapojení dotazovaného do práce v ČSM a jeho příčinách. Otázka o rozdílnostech ve způsobu života rodičů ve srovnání s životem dotazovaného, o názorech starší a mladší generace a o shodě mladých se staršími nepřímo podává informace o životě rodičů a jejich sociálním a ekonomickém postavení, pokud ovšem dotazovaný neodpovídá příliš stručně. Pro poznání generačních rozporů na vesnici a rozdílu ve způsobu života dříve a dnes je velmi výstižná.

Všimněme si nyní podrobněji rozdílů v získaných odpovědích. Účast chlapců a dívek na odpovědích byla ve výzkumu Kabinetu pro obě pohlaví stejná (50 % chlapců a 50 % dívek). V anketě Zemědělských novin nebyl podíl podle pohlaví uveden. Podle věkových skupin byla získána tato procenta odpovědí:

	Výzkum Kabinetu	Anketa Zemědělských novin
	(v % celkového počtu odpovědí)	
ve věku 15 let	5,4 %	22,84 %
16 let	13,6 %	11,63 %
17 let	19,3 %	10,05 %
18 let	22,7 %	19,10 %
19 let	10,9 %	11,78 %
20 let	2,7 %	4,74 %
21—25 let	18,2 %	12,35 %
nad 25 let	7,2 %	6,3 %
bez uvedení věku	—	zbytek.

V anketě Zemědělských novin vidíme nápadně silné zastoupení mladých lidí ve věku patnácti let (téměř 23 % odpovědí). Výsledky ankety jsou tím podle našeho názoru podstatně ovlivněny. Ve výzkumu Kabinetu naproti tomu těžiště odpovědí je ve věku 16—19 let a ve věku 21—25 let.

Podle povolání odpovědělo:

	Ve výzkumu Kabinetu	V anketě Zeměděl. novin
družstevníků	19 %	16,83 %
traktoristů	—	2,15 %
ostatních zaměstnanců STS	—	8,47 %
zaměstnanců státních statků	4,54 %	—
průmyslových dělníků	34,55 %	—
úředníků-učitelů	9,97 %	—
různé	31,76 %	8,33 %
(v tom studujících)		
studentů zeměd. škol	—	64,22 %

Ú ankety Zemědělských novin překvapuje vysoké procento odpovědí z řad studentů zemědělských škol — plných 64,22 %. Ve výzkumu Kabinetu, kde výběr byl učiněn na základě skutečného výskytu mládeže různých povolání ve vybraných obcích, dosahuje podíl studentů všech škol (tj. i škol nezemědělského zaměření), včetně kategorie „ostatní povolání“, pouhých 31,76 %. Absolventů zemědělských škol bylo ve výzkumu Kabinetu 10 % z celkového počtu zkoumaného souboru. Tato čísla jsou mnohem bližší skutečnému zastoupení studentů mezi mládeží na vesnici. Zde je také, jak jsme již uvedli, hlavní pramen některých diferencí v získaných odpovědích, a do jisté míry rozdílných výsledků, které výzkum Kabinetu ve srovnání s anketou Zemědělských novin v některých bodech zjistil.

Ve výzkumu Kabinetu se vždy vychází z poměrů v dané obci a ze vztahu dotazovaného k životu obce, k JZD v obci, k masovým organizacím v obci atd. Např. v kapitole o ČSM a o funkcích, zastávaných mladými lidmi v mládežnické organizaci, se ve výzkumu Kabinetu nikde neobjevila odpověď, která by umožňovala jednoznačný závěr, učiněný v anketě Zemědělských novin, že „mladým lidem dáváme málo příležitostí k vykonávání funkcí“. Výzkum Kabinetu zjistil členství v ČSM u 72,7 % dotazovaných, účast na akcích ČSM však jen u 42,7 % dotazovaných, neúčast u 41,8 % dotazovaných. Anketa Zemědělských novin zjistila členství v ČSM u 83,7 % dotazovaných, aktivní účast na práci ČSM však jen u 51 % a pasivitu u 32,7 %, kterou však mnozí mladí lidé vyložili jako pasivitu nucenou, protože ČSM v místě nepracuje a pokusy zaktivizovat vesnickou skupinu ČSM nevedly k žádným výsledkům. Podle výzkumu Kabinetu velkou objektivní závadou v rozvinutější činnosti ČSM na vesnici je relativní nedostatek vhodných kluboven a hřišť, malá všeobecná úroveň kulturní činnosti v té které obci apod.

Výzkum Kabinetu zjistil také poměrně malou politickou aktivitu mládeže a její vcelku malou informovanost o úkolech KSČ. Doporučil, aby strana ve větší míře než dosud přibírala k různým akcím na vesnici mladé lidi a aby zkušenosti a osvědčení členové strany více přicházeli mezi mládežníky, zúčastňovali se akcí ČSM a mládeži v politicko-osvětové činnosti radili. Doporučil také, aby mladí lidé byli častěji a ve větší míře voleni do představenstev JZD, kde by pomáhali rozvoji družstva a přímo v jeho vedení prosazovali vytvoření nejlepších podmínek pro široké zapojení mládeže do socialistické zemědělské velkovýroby. Kabinet zjistil, že akce organizací ČSM nejsou vždy takového rázu, aby získaly většinu mladých lidí na vesnici, i když vesnická mládež o činnosti ČSM zpravidla je informována. Ve výzkumu Kabinetu mládež často nedovedla dosti uspokojivě vysvětlit, co je problémem obce, ve které žije, co je třeba v obci zdokonalit, co je obecně prospěšné z hlediska samotných mladých lidí v obci. Činnost ČSM a jiných společenských a kulturních organizací na vesnici je podle názoru Kabinetu třeba dále a hlouběji zkoumat a výsledky studia odevzdávat ÚV ČSM jako podněty k jeho další práci. Už z dosavadních zjištění však vyplývá, že v činnosti různých společenských organizací i v činnosti ČSM na vesnici bude třeba ještě více zdůrazňovat aktivní a tvůrčí účast mládeže a soutěživost.

Kabinet současně zjistil, že i když místní organizace KSČ na členy mládežnické organizace v té které obci poměrně málo působí bezprostředními vlivy, je celkový vliv strany na utváření názorů venkovské mládeže naprosto rozhodující: naprostá většina mládeže ve výzkumu Kabinetu se vyslovila pro socialismus a pro zemědělskou družstevní velkovýrobu. I když mládež dává tč. většinou přednost práci v průmyslu a bydlení ve městě, uvědomuje si, že pro zemědělství není jiné cesty než cesta socialistické velkovýroby, která — jakmile bude ještě lépe organizována a ve všech JZD dosáhne vysoké produktivity práce — zajistí zemědělským

pracovníkům právě tak vysokou pracovní odměnu a výhodné existenční podmínky, jaké jsou nyní pravidlem u zaměstnanců v průmyslu. Z výzkumu Kabinetu namnoze vzniká dojem, jakoby vesnická mládež vymoženosti současného života považovala za samozřejmost, na kterou má nárok automaticky a bez většího osobního přičinění. Zde jsou také mezi výzkumem Kabinetu a anketou Zemědělských novin určité styčné body ve zjištění základního psychologického přístupu některé části mládeže k otázkám současné doby. Spokojený život a náležitosti, které by k němu měly patřit, si např. dvacetiletý student zemědělské technické školy v anketě Zemědělských novin, v duchu výše uvedeného „automatického“ pojetí své úlohy ve společnosti a hlavně také svých nároků na společnost, představuje takto:

...„vládná, hezká, příjemná manželka, rodinný domek, dvě děti, Spartak 445, dostatečný peněžní příjem a úspěchy v práci...“

Velké rozdíly jsou naproti tomu mezi oběma výzkumy v údajích o četbě. Podle ankety Zemědělských novin čte rádo 93 % chlapců a 96 % dívek, kteří uvádějí celou škálu oblíbených druhů četby, v níž na prvním místě je odborná literatura. Výzkum Kabinetu zjistil oblíbenost četby jenom u 14,5 % dotazovaných, a velké výhrady mladých k současné pokrokové československé literatuře. Pravidelnou četbu odborné zemědělské literatury zjistil jen u 8,18 % dotazovaných, četbu Zemědělských novin jen u 28,18 % dotazovaných, poslech zemědělského rozhlasu u 8,18 % dotazovaných. Podrobnější průzkum a srovnání s informacemi z jiných pramenů (viz např. článek Bohuslava Černého v Tvorbě o frekvenci výpůjček zemědělské literatury ve veřejných knihovnách na vesnici) umožňují závěr, že kromě studentů zemědělských škol sleduje venkovská mládež jen málo odbornou zemědělskou literaturu. Relativně optimistický výsledek ankety Zemědělských novin v tomto důležitém bodě průzkumu je podle našeho názoru nutno vysvětlit již zmíněným výběrem účastníků ankety — vysokým procentem studentů v souboru dotazovaných. V tomto bodě je podle našeho názoru třeba výzkum prohloubit, a to diferencovaně podle sociálních a ekonomických skupin, věku a vzdělání mládeže a s použitím dalších výzkumných metod. Soustavná péče o růst všeobecného vzdělání mládeže a o zvyšování její odborné i politické kvalifikace má pro socialistickou zemědělskou velkovýrobu prvořadý význam. Nemůže nám být lhostejné, zda obrovské částky, které náš socialistický stát vynakládá na vydávání odborné zemědělské literatury a na šíření vědeckých znalostí o zemědělství, jsou skutečně využívány těmi, pro které jsou především určeny — pro mladou generaci zemědělských pracovníků, pro příští kapitány naší družstevní velkovýroby. Zde je velké pole působnosti jak v praktické organizační a propagační práci pro Ústřední zemědělskou a lesnickou knihovnu ČSAZV, resp. pro knihovnickou skupinu při Ústřední komisi pro sociální a kulturní otázky v zemědělství ČSAZV, tak i pro další etapy komplexního výzkumu vybraných obcí, konaného Kabinetem a převzatého nyní Ústředím pro studium vývoje v zemědělství ČSAZV.

Nejoblíbenějšími autory zemědělské mládeže jsou:

	Podle výzkumu Kabinetu	Podle ankety Zeměděl. novin
Němcová—Jirásek	10,85 %	čeští klasikové
Polevoj—Ostrovskij	5,62 %	sovětští autoři
Fučík—Majerová—Olbracht	6,3 %	česká soudobá literatura (% se blíže neuvádí)

Mezi jedenácti tituly knih, které byly uvedeny na prvních místech jako nejoblíbenější, zjistil však výzkum Kabinetu i romány „Červené knihovny“ a jinou brakovou literaturu. Svědčí to o tom, že zemědělská mládež namnoze čte i naprosto nehodnotnou četbu, která pravděpodobně stále ještě nekontrolovatelným způsobem ovlivňuje vkus mládeže a její názor na život.

Diference jsou mezi výzkumem Kabinetu a anketou Zemědělských novin i v otázce využití volného času a nejoblíbenější zábavy. Bylo zjištěno toto pořadí zálib:

	Výzkum Kabinetu	Anketa Zemědělských novin
sport	42,7 %	55,0 %
tanec	30,9 %	23,0 %
četba	14,5 %	44,0 %
kino	13,6 %	24,0 %
divadlo	10,0 %	22,0 %
hudba	5,45 %	10,0 %
motorismus	3,6 %	—
zpěv	2,7 %	6,0 %
televize	0,9 %	—

Primát v trávení volného času náleží v obou výzkumech sportu. Kabinet zjistil jako další nejoblíbenější zábavu společenský tanec a daleko za ním teprve četbu. V anketě Zemědělských novin je pořadí opačné a kvalitativně příznivější: po sportu, který i zde je na prvním místě, dosti blízkou následuje četba a teprve po ní tanec a kulturní zábavy v užším smyslu — kino, divadlo, hudba. Výzkum Kabinetu si přitom více všímá objektivních podmínek kulturního života na vesnici — dostatku nebo nedostatku příležitostí ke kulturní zábavě apod. Přínos ankety Zemědělských novin je ve zkoumání subjektivního činitele — osobního pohodlí, lenosti, pocitu osamění, únavy, nálad aj. Kabinet bude muset v dalších etapách věnovat větší pozornost i otázce subjektivního činitele, ovšem vždy v úzké spojitosti se sociálními a ekonomickými podmínkami a na pozadí celkových ekonomicko-politických poměrů té které obce.

Velmi podnětné v tomto směru je např. i zjištění ankety Zemědělských novin o představách spokojeného života, o které se výzkum Kabinetu pokusil na základě poněkud odlišné formulace — ve formě otázky po „největším přání“. Byly zjištěny tyto názory:

	Ve výzkumu Kabinetu	V anketě Zeměděl. novin
mír	14,5 %	17,5 %
hodně peněz, dobrý výdělek	13,6 %	18,0 %
dobrý manželský život	7,27 %	19,0 %
zdraví	1,8 %	16,0 %
úspěchy ve studiu a zaměstnání	19,0 %	16,0 %
kulturní život	—	10,0 %
byt	1,8 %	8,0 %
auto, motorka	8,18 %	1,5 %
mravní zdokonalování, prospěšnost		
pro celek	2,7 %	—
sebevzdělání	—	5,0 %
zábava	—	4,5 %
družný kolektiv	—	4,0 %
sport	—	3,8 %

Největší přání plných 40,8 % dotazované mládeže ve výzkumu Kabinetu se týká nejzákladnějších lidských tužeb — míru, blahobytu a práce. Anketa Zemědělských novin přináší v tomto bodě četná zajímavá doplnění, zejména pokud se týká představ mladých lidí o manželství, o životním partneru, o počtu dětí, o věku pro uzavírání sňatku, o výchově dětí, o úloze starší generace ve výchově dětí apod. Výzkum Kabinetu tyto otázky zatím nezahrnoval. Rovněž např. v otázce religiozity se výzkum Kabinetu zatím omezuje hlavně na zjištění příslušnosti k církvi,

frekvence návštěv v kostele a při bohoslužbách, svěcení náboženských svátků a jiných vnějších projevů náboženského smýšlení. Anketa Zemědělských novin otázkou, zda dotazovaný sám sebe považuje za strůjce svého vlastního osudu, aniž se blíže zabývá vnějšími projevy religiozity, míří do jádra problému a umožňuje v mnoha případech velmi dobře postihnout idealisticko-náboženský základ světového názoru u dotazovaných mladých lidí. Tuto otázku považujeme za velmi zdařilou a její výsledek za mnohem bohatší a průkaznější, než byla cesta, kterou se k problematice světového názoru zatím přiblížil výzkum Kabinetu. Kabinet zařadil totiž do svého dotazníku otázku o zdroji mravnosti, avšak v rozhovorech s mladými i staršími lidmi na vesnici se právě v tomto bodě vesměs setkal se značnými obtížemi.

Oba výzkumy si bedlivě všimaly generačních problémů. Výzkum Kabinetu zjistil, že poměr mezi mladými a staršími v rámci jedné rodiny je většinou uspokojivý, zato však poměr mezi oběma generacemi ve všeobecném měřítku je uspokojivý mnohem méně. Anketa Zemědělských novin zjistila názorovou shodu uvnitř rodiny ve 25,5 % případů, zásadní neshody u 13,35 % případů, a to pro otázky výchovy, zábavy, módy, náboženství aj.

Anketa Zemědělských novin nezjišťovala samostatnými otázkami souhlas nebo nesouhlas se socialistickou výstavbou. Ze získaných odpovědí lze však nepřímo usoudit, že souhlas se projevuje u převážné většiny dotazované mládeže. Ve výzkumu Kabinetu dosahuje souhlasné stanovisko k socialistické výstavbě 91,7 % odpovědí. O nesouhlas šlo jen v 1,8 % případů; téměř 80 % dotazované mládeže se vyslovilo pro prospěšnost socialistické zemědělské velkovýroby.

Otázka o způsobu, jak odstranit rozdíly mezi městem a venkovem, se ve výzkumu Kabinetu neobjevila v tak přímé formulaci jako v anketě Zemědělských novin. Kabinet ovšem na základě komplexního výzkumu venkovských obcí učinil několik závěrů o hlavních činitelích, kteří nepříznivě ovlivňují poměr mladých lidí k zemědělskému povolání a kteří se v podstatě týkají stejných skutečností, jejichž řešení v anketě Zemědělských novin mládež uvádí jako nezbytné k odstranění rozdílů mezi městem a venkovem. Jsou to:

Podle výzkumu Kabinetu

1. nižší výdělky v zemědělství,
2. větší fyzická namáhavost práce v zemědělství,
3. nepravidelnost a délka pracovní doby v zemědělství,
4. nedostatečné úlevy v normách pro mladé lidi v zemědělství,
5. kolísavost výdělku v zemědělství během roku,
6. menší stupeň mechanizace práce v zemědělství,
7. horší hygienické poměry v zemědělských závodech,
8. nedostatek bytů na vesnici,
9. nedostatek služeb na vesnici,
10. nízká úroveň kulturního, společenského i sportovního života na vesnici.

Podle ankety Zeměděl. novin

1. málo rozvinutý kulturní život na vesnici,
2. nižší výdělky v zemědělství,
3. kolísavost výdělku v zemědělství,
4. délka pracovní doby, sezónnost práce, malá možnost práce na směny v zemědělství,
5. menší stupeň mechanizace, chemizace a elektrifikace v zemědělství než v průmyslu,
6. podceňování zemědělské práce a zemědělských pracovníků,
7. nižší bytová kultura a nedostatek moderních bytů na vesnici,
8. horší stav zásobování na vesnici,
9. nedostatek sportovních příležitostí, málo tanečních a společenských zábav na vesnici,
10. špatné silnice a doprava,
11. v zemědělství není pravidelná dovolená,
12. nedostatečná lékařská a lázeňská péče pro zemědělce,
13. v zemědělství není tak dokonalá organizace práce jako v průmyslu.

V otázce odstranění rozdílů mezi městem a vesnicí tedy oba výzkumy učinily zjištění, shodná v podstatě obsahem zjištěných nesrovnalostí a doporučeními k jejich nápravě. Rozdíl je v jejich pořadí. Ve výzkumu Kabinetu je mládež na závadu především všeobecně nízká úroveň výdělků, dosahovaných zatím v zemědělství ve srovnání s vyššími výdělky v průmyslu. Následují různé další nedostatky, týkající se zemědělské práce, její namáhavosti, délky, nepravidelnosti, malého stupně mechanizovanosti aj., ve srovnání s prací v průmyslu, nedostatečné úrovně služeb ap. Závady nadstavbového charakteru jsou uvedeny až na posledním místě. V anketě Zemědělských novin jsou to však právě nedostatky nadstavbového charakteru, které na sebe soustředily největší pozornost a dotazovaná mládež je uvádí na prvním místě. Zde se opět výrazně projevují důsledky výběru dotazovaných v obou výzkumech podle již vysvětlených odlišných kritérií.

Z á v ě r

Jak jsme již na jiném místě vyložili, ve výše uvedených výzkumech zemědělské mládeže jde o dva výzkumy naprosto odlišného typu a dosahu: Kabinet zkoumá otázky zemědělské mládeže jako jeden z četných problémů komplexního společenského výzkumu obcí a JZD, těžištěm výzkumu jsou zde objektivní podmínky, výzkum smýšlení je jen ilustrujícím doplňkem. Anketa Zemědělských novin je naproti tomu průzkumem subjektivních činitelů. Z toho důvodu jsou její výsledky ve srovnání s dosavadními výsledky Kabinetu relativně bohatší a rozmanitější všude tam, kde jde o subjektivně podmíněná zjištění nadstavbového charakteru, např. v otázce tužeb, představ mládeže o štěstí, složek světového názoru, pocitů a nálad apod., a to také díky poměrně velkému počtu osob ve výběrovém souboru.

Principiální význam v průzkumech anketového typu má, jak jsme rovněž uvedli, otázka náležitého výběru zkoumaného souboru. Výběr musí odpovídat skutečnému stavu jednotlivých skupin dotazovaných ve společenské realitě, která je předmětem průzkumu. Jakmile výběr tomuto požadavku neodpovídá, jsou na místě pochyby o plné průkaznosti zjištění, učiněných na základě takového průzkumu, pokud by se jejich platnost měla vztahovat na celou společenskou realitu a nikoliv jen na takový její výsek, který by odpovídal použitému stupni reprezentativnosti. To je podle našeho názoru i problém ankety Zemědělských novin, a to s ohledem na vysoký počet nejmladších ročníků mládeže a studentů zemědělských škol ve výběrovém souboru. O této vzdělané a uvědomělé složce zemědělské mládeže nám však anketa Zemědělských novin říká mnoho nových věcí a je proto velmi cenným doplňkem komplexního společenského výzkumu.

Tím není řečeno, že ve výzkumu Kabinetu je problém vhodného výběru už uspokojivě vyřešen. Výběr dvanácti obcí, které by obrazy poměry v celém zemědělství Československé republiky v přírodních podmínkách, agronomických poměrech, obyvatelstvu a kulturních i společenských poměrech, je samozřejmě jen dočasné řešení, dané mj. i praktickými ohledy na reálné možnosti Kabinetu. Pořádí-li se během doby vybudovat síť spolehlivých informátorů — a tato možnost se rýsuje jako naprosto reálná v souvislosti se zájmem o účast na společenském výzkumu vesnice, kterou projevují vlastivědná muzea — bude výběr bezpochyby korigován. Analogický problém se naskytá i při výběru uvnitř jednotlivých obcí a otázka počtu spolupracovníků zde hraje rovněž velmi důležitou úlohu.

Základních souhrnných studií o společenském životě naší vesnice je v naší vědecké literatuře velmi málo. V nedávno sestavené bibliografii československé

literatury o sociologii vesnice sice nacházíme velkou záplavu článků, studií i nej-různějších výzkumných témat, avšak komplexní monografie obcí nebo podrobné monotematické studie o jednotlivých problémech společenského života československé vesnice nacházíme v ní jen výjimečně. Komplexní výzkum konaný Kabinetem si dává za úkol tuto mezeru vyplnit. Je to úkol dlouhodobý, vyžaduje soustředění značných sil a předpokládá velké badatelské zkušenosti v sociologické práci v terénu, kterých je u nás poměrně málo. Je proto pochopitelné, že hlavní pozornost zatím bylo třeba věnovat otázkám vědecké metodologie a sestavování obecných i speciálních metodik.

Anketové průzkumy jsou vhodné spíše pro menší orientační šetření, která slouží mj. velmi dobře i k ověření pracovních hypotéz a ke kontrole v širších společenských výzkumech. Anketa Zemědělských novin přinesla bezpochyby na problematiku zemědělské mládeže četné velmi zajímavé pohledy. Je to záslužná práce a pracovníci komplexního výzkumu ji jako takovou uvítali. Bude pro ně vítaným podnětem k prohloubení komplexního výzkumu v některých aspektech. Doporučuji proto, aby podobné anketové průzkumy se čas od času organizovaly i o některých dalších otázkách, zahrnutých v komplexním výzkumu — např. o otázce zemědělských žen — a aby se jich pracovníci komplexního výzkumu mohli častěji a hojněji v celém průběhu ankety zúčastňovat. Pak by jistě mohly přinést ještě více užitku jak Zemědělským novinám a naší veřejnosti, tak i pracovníkům naší marxistické sociologie, kteří by zde získali další velké podněty a vítané možnosti k dodatečnému ověřování zjištění, učiněných jinými metodami. Spolupráce by také umožnila navázání dalšího plodného styku společenského výzkumu s praxí. Líbilo se nám také shrnutí ankety, uveřejněné v Zemědělských novinách, i když je třeba brát v úvahu, že více méně reportážní zpracování výsledků ankety může a musí mít zcela jiný charakter, než např. pro širší veřejnost poměrně málo zajímavá závěrečná zpráva ve vědecké publikaci.

Společenský výzkum zemědělského prostředí je v našich poměrech věc relativně nová. Často musí být mnoho sil věnováno tomu, aby prokázal svou oprávněnost, přestože o způsob, jak se komplexní společenský výzkum v ČSAZV koná, je jako o dobrou předlohu marxistického společenského výzkumu vesnice velký zájem v jiných lidově demokratických státech i v příslušných vědeckých pracovištích v SSSR. I když náš komplexní výzkum nachází svou teoretickou oporu v dialektice, v historickém materialismu a v teorii vědeckého komunismu, i když má naprosto jasno o teoretickém východisku své práce a o jejích světonázorových aspektech, jsou zde samozřejmě — tak jako v každé jiné vědecké práci — různé otázky konkrétního vědeckého postupu, kde zatím ještě hledá správnou cestu, zkouší a snaží se najít nejvhodnější metody. Mnohé z těchto problémů vyjasnila obě Symposia, mnohé jsou zatím ještě nevyjasněny.

Četné výzkumy z poslední doby, o kterých jsme se zmínili v úvodu tohoto článku, nashromáždily velké množství faktického materiálu a nově osvětlily řadu aktuálních otázek naší společnosti. V každém výzkumu byly bezpochyby také učiněny mnohé zkušenosti, které mají význam pro hlubší propracování metod a technik společenského výzkumu. Je nyní třeba, aby si pracovníci společenského výzkumu takto získané zkušenosti v hojnější míře navzájem sdělovali a sociologické metody si vzájemně ověřovali. Jedině na základě nejširší spolupráce a důsledné marxistické kritiky vytvoří si také náš společenský výzkum vesnice exaktnější metody zkoumání společenské reality a bude moci účinně pomáhat k úspěšnému zakončení socialistické přestavby našeho zemědělství.

Literatura

1. Anketa o tom, jak žije a jaké má názory dnešní mládež, Zemědělské noviny 19, 26. září, 3, 10. října 1959 a další neuveřejněné materiály ankety. — 2. Diskuse o historickém materialismu a sociologii, Filosofický časopis r. 1956-1959. — 3. Klofáč J., Tlustý V.: Současná empirická sociologie, Praha 1959. — 4. Otázky zemědělské mládeže, sv. 10 Kabinetu pro studium hospodářského a sociálního vývoje v zemědělství ČSAZV, Praha 1958. — 5. Symposium o úkolech a metodách společenského výzkumu z hlediska rozvoje kulturní činnosti na vesnici, 14.—16. října 1958, Praha 1958. — 6. Symposium o rozšiřování a prohlubování socialistických vztahů v zemědělství za pomoci ideologické, kulturní a jiné společenské činnosti, září 1959, Praha 1959. — 7. Tauber J.: Jak sledovat a zkoumat hospodářský, sociální a kulturní vývoj v zemědělství, Prameny č. 6, Kabinet pro studium hospodářského a sociálního vývoje v zemědělství ČSAZV, Praha 1957. — 8. Voprosy etnografii, roč. 1955-1959. — 9. Voprosy filosofii, roč. 1958, 1959.

Два способа исследования проблематики сельской молодежи и их взаимное сравнение

В последние годы на разных рабочих участках проводится исследование общественных отношений, результаты которого в значительной мере находят свое применение при решении жизненно важных вопросов повседневной жизни нашего населения. Исследование общественных отношений сельской среды координируется Центральной комиссией ЧСАСХН по культурным и социальным вопросам сельского хозяйства, рабочее место которой — Институт по изучению развития сельского хозяйства, т. е. бывший Кabinet по изучению экономического и социального развития сельского хозяйства — проводит комплексное исследование избранных населенных пунктов и ЕСХК по всей Чехословакии. Составной частью этого исследования является также изучение проблематики сельской молодежи.

Вопросы сельской молодежи в Чехословакии изучались в последнее время как в качестве составной части комплексного исследования общественных отношений, проводимого ЧСАСХН, так и в форме анкет в «Земедельских новинах». Целью комплексного исследования является диалектико-материалистический анализ общественных явлений и процессов, происходящих в деревне и в сельской среде, их органическое включение в общественное целое, проектирование эффективных мероприятий с целью преодоления разницы между жизнью в городе и в деревне и для устранения раньше существовавшей отсталости сельского населения. Смыслом анкеты о сельской молодежи является также выявление взглядов молодого поколения на жизнь в городе и в деревне, на работу в сельском хозяйстве и на ее популярность, на жизнь в коллективе, на деятельность молодежной организации — ЧСМ (Чехословацкий союз молодежи) и на проблему отношений между поколениями.

Форма анкеты является одним из средств исследования общественного мнения. Поскольку речь идет об исследовании общественного мнения, отпадают поддержка и соответствующие исправления, которые работник, занимающийся комплексным исследованием, находит в изучении объективных условий, принципиальное значение имеет в данном случае правильно проведенный выбор запрашиваемых лиц. Результаты анкеты «Земедельских новин» относительно обширнее результатов комплексного исследования везде там, где речь идет о субъективно обусловленных фактах, носящих характер надстройки. Центр тяжести комплексного исследования

ЧСАСХН заключается, напротив, в изучении объективных условий, а исследование общественного мнения является здесь всего лишь иллюстративным дополнением.

В нашей научной литературе имеется сравнительно немного фундаментальных общих трудов, относящихся к жизни в деревне. Комплексное исследование деревни, проводимое ЧСАСХН, до сих пор должно было обращать главное внимание на вопросы научной методологии и составления общих и специальных методик.

Марксистская социология сельской среды теоретически опирается на диалектический и исторический материализм и на теорию научного коммунизма. В этой области не решенными до сих пор являются различные вопросы конкретного научного подхода. Только на основе более интенсивного обмена опытом и взаимной проверки исследовательской технологии и методов наша марксистская социология будет в состоянии разработать более точные методы для исследования общественной реальности, и таким образом она сможет эффективно содействовать социалистической перестройке нашего сельского хозяйства.

Zwei Forschungsarbeiten über die Problematik der landwirtschaftlichen Jugend und ihre Gegenüberstellung

In den letzten Jahren befassen sich verschiedene Forschungsstellen mit der gesellschaftlichen Erforschung, deren Ergebnisse bei der Klärung lebenswichtiger Fragen des täglichen Lebens unserer Bevölkerung bedeutungsvoll zur Geltung gelangen. Die gesellschaftliche Erforschung auf dem Gebiete der Landwirtschaft wird von der Zentralen Kommission für kulturelle und soziale Fragen der Landwirtschaft bei der ČSAZV koordiniert, deren Arbeitstelle, die Zentralstelle für das Studium der Entwicklung in der Landwirtschaft (das ehemalige Kabinett für das Studium der wirtschaftlichen und sozialen Entwicklung in der Landwirtschaft) eine komplexe Untersuchung ausgewählter Gemeinden und LEG in der ganzen Tschechoslowakei durchführt. Einen Bestandteil dieser Forschungsarbeit bildet auch das Studium der Probleme der landwirtschaftlichen Jugend.

Die Problematik der landwirtschaftlichen Jugend wurde in der Tschechoslowakei in letzter Zeit einmal im Rahmen der komplexen gesellschaftlichen Erforschung, die von der ČSAZV durchgeführt wird, zum andern Mal mittels einer Enquete in der Tageszeitung „Zemědělské noviny“ (Landwirtschaftliche Zeitung) studiert. Das Ziel der komplexen Forschung bildet die dialektisch-materialistische Analyse der gesellschaftlichen Erscheinungen und Prozesse, die sich auf dem Lande und in der Landwirtschaft abspielen, ihre Einbeziehung und ihr Zusammenhang mit dem gesellschaftlichen Ganzen, ferner die Beantragung wirksamer Maßnahmen zur Überwindung der zwischen dem Stadt- und Dorfleben bestehenden Unterschiede und zur Beseitigung der früheren Rückständigkeit der Dorfbevölkerung. Die Enquete über die landwirtschaftliche Jugend verfolgt das Ziel, die Anschauungen der jungen Generation über das Leben in der Stadt und im Dorfe zu ermitteln, ferner über die Arbeit in der Landwirtschaft und ihre Beliebtheit, über das Leben im Kollektiv, über die Arbeit der Jugendorganisation, über das Generationsproblem u. a.

Die Enquete mittels Fragebogen ist eine der Formen der Erforschung der öffentlichen Meinung. Da es um die Erforschung der Gesinnung geht und die Stütze und Korrektur, die der Wissenschaftler im Verlaufe der komplexen Erforschung beim Studium der objektiven Verhältnisse vorfindet, hier fehlen, spielt die richtige Auswahl der Befragten eine außerordentlich wichtige Rolle. Die Ergebnisse der Enquete der Tageszeitung „Zemědělské noviny“ sind überall dort verhältnismäßig aussagekräftiger als diejenigen der komplexen Forschung, wo es um subjektiv bedingte Er-

hebungen mit Überbaucharakter geht. Den Schwerpunkt der komplexen Forschung der ČSAZV stellt im Gegensatz dazu das Studium der objektiven Bedingungen dar und die Ermittlung der Gesinnung dient hier nur zur vervollständigenden Illustration.

Wir verfügen in unserer wissenschaftlichen Literatur über verhältnismäßig wenig grundlegende zusammenfassende Studien über das Leben des Dorfes. Die in der ČSAZV vorgenommene komplexe soziologische Erforschung des Dorfes mußte daher vorläufig ihr Hauptaugenmerk auf Fragen der wissenschaftlichen Methodologie und auf die Schaffung allgemeiner und spezieller Methodiken richten.

Die marxistische Soziologie der landwirtschaftlichen Umwelt stützt sich theoretisch auf den dialektischen und historischen Materialismus und auf die Theorie des wissenschaftlichen Kommunismus. Ungelöst blieben auf diesem Gebiet bisher verschiedene Probleme des konkreten wissenschaftlichen Verfahrens. Nur auf der Grundlage eines verstärkten Erfahrungsaustausches und einer wechselseitigen Überprüfung der Forschungstechnik und -Methoden wird unsere marxistische Soziologie exaktere Methoden zur Erforschung der gesellschaftlichen Realität erarbeiten und zur sozialistischen Umgestaltung unserer Landwirtschaft wirksam beitragen können.

Postavení zemědělské ženy — vliv JZD na její práci a život

Положение женщины-крестьянки и влияние ЕСХК на ее труд и жизнь

Die Stellung der Frau in der Landwirtschaft — Einfluß der LEG auf ihre Arbeit und ihr Leben

Ludmila DRÁBOVÁ

Ústředí pro studium vývoje v zemědělství ČSAZV, Praha

Úvod

Se zásadními změnami v oblasti výrobních sil a výrobních vztahů v Československu nastaly převratné změny i v postavení a životě venkovských žen. Právní zrovnoprávnění žen je v souladu i se zrovnoprávněním faktickým. Žena na vesnici je dnes mnohem méně závislá na muži pracovně i finančně.

Proto také ženy v socialistickém zemědělství zaujímají mnohem významnější postavení a mají v něm i mnohem větší účast, než měly v zemědělství kapitalistickém. Nabývají neomezené možnosti odborného, politického i kulturního růstu. Nepracují jen manuálně, ale právě tak jako muži plánují, organizují a řídí socialistickou zemědělskou velkovýrobu ve všech jejích složkách, i když jejich počet ve vedení JZD zatím zdaleka neodpovídá počtu členek družstva. Ženy zastávají odborné funkce vedoucích rostlinné nebo živočišné výroby, účetního, pokladníka, skladníka, ve 129 družstvech též funkci předsedkyně. V četných JZD jsou ženy místopředsedkyněmi družstev a předsedkyněmi revizních komisí. Rovněž jsou zastoupeny v představenstvech družstev a v revizních komisích. Zaujímají více než nadpoloviční většinu všech pracovníků v JZD, a to jak v rostlinné, tak zejména v živočišné výrobě, v níž se často specializují na úzký obor a v něm vynikají.

Protože zemědělská výroba v příštích letech prudce vzroste a ženy budou i nadále tvořit převážnou většinu pracovníků v zemědělství (ženy kovářů, stávořů, stávořů), bude třeba řešit všestrannou pomoc ženám v pracích, spojených s rodinou a s domácností. To proto, že bude třeba, aby se mohly početněji uplatnit ve vedení a funkcích JZD a dále, aby se plně a nerušeně — bez újmy na zdraví i na politickém, odborném a kulturním růstu — mohly věnovat úkolům zemědělské velkovýroby.

Všechny uvedené důvody mluví pro hluboké studium vlivu JZD na život a práci zemědělských žen.

Metodika

Tímto studiem se zabývá Kabinet pro studium hospodářského a sociálního vývoje v zemědělství Československé akademie zemědělských věd*). Problém není izolovanou otázkou; souvisí s celkovým postavením ženy za socialismu, s ekonomikou socialistických zemědělských závodů a se sociálním a kulturním životem na vesnici. S větší nebo menší intenzitou se objevuje ve všech zemích socialistického tábora. Problematika činnosti zemědělských žen nebyla dosud ve větším rozsahu studována. Mnohé zkušenosti byly sice získány v ministerstvu zemědělství a lesního hospodářství, zejména v oddělení „Péče o ženu činnou v zemědělství“ v letech 1946–1951, ale nebyly všestranně zhodnoceny, rozvinuty a využity.

Studium naráží do jisté míry na nedostatek zkušeností se sociálním a ekonomickým výzkumem zemědělského prostředí.

Problém vlivu JZD na práci a život zemědělských žen je v prvních počátcích zkoumání, a to v osmi obcích českých zemí v různých zemědělských výrobních oblastech ve vnitrozemí i v pohraničí a bude ještě rozšířen o dvě obce slovenské. Není zkoumán jako oddělený problém, nýbrž jako nedílná a významná součást komplexního výzkumu společenských a kulturních podmínek zemědělské výroby s přihlédnutím k některým specifickým otázkám práce a života zemědělských žen v JZD.

Vlastní metoda výzkumné práce vychází z obecných zásad, obsažených v práci dopisujícího člena ČSAZV Jana T a u b e r a „*Jak sledovat a zkoumat hospodářský, sociální a kulturní vývoj v zemědělství*“. Těžištěm je terénní studium, individuální a skupinové pohovory s družstevnicemi a funkcionáři JZD, pohovory o problémech života a práce zemědělských žen s pracovníky národních výborů, společenských organizací Národní fronty a zejména s veřejnými pracovníci znalými této problematiky. Nemenší význam pro studium mají návštěvy, porady, konference, aktivity a besedy zemědělských žen, pořádané z iniciativy Výborů žen a okresních národních výborů. Doplněním studia je sledování anket a úvah o problémech práce a života žen v JZD, studium literatury, statistik a jiných pramenů. Omezeně bude použito speciálních dotazníků.

Z dosavadního studia a prvních zkušeností výzkumu jsme učinili předběžný závěr, že život a práci zemědělských žen je třeba vidět ve třech souběžných směrech, které se také staly podkladem pro vypracování speciální metodiky.

Prvním směrem výzkumu je z a č l e n ě n í ž e n d o J Z D, do všech výrobních procesů socialistické zemědělské velkovýroby, jejich účast ve vedení a funkcích JZD, jakož i podíl venkovských žen na hospodářském růstu a rozvoji JZD, v němž jsou členkami. Přitom je zkoumána též iniciativa žen, jejich účast v odborném doškolování, sociální původ a zaměstnání před vstupem do JZD a vliv všech těchto ukazatelů na aktivitu žen v JZD.

Druhým směrem studia je výzkum rozsahu práce družstevnice j a k o h o s p o d y n ě a m a t k y s průzkumem ukazatelů životní úrovně. Spočívá ve zjištění úrovně bydlení, elektrifikace a mechanizace domácností, v průzkumu pracovního programu a času, potřebného pro vedení domácnosti, pro výchovu dětí, pro účast v zemědělské výrobní praxi, i času věnovaného kultuře a veřejné činnosti v obci.

Ze získaných dat vyplyne pracovní zatížení zemědělské ženy. Současně navrhneme opatření, jimiž můžeme dosáhnout zmenšení tělesné námahy a úsporu časovou tak, aby nastalo nejvhodnější skloubení zemědělské činnosti ženy v JZD

*) Od 1. ledna 1960 Ústředí pro studium vývoje v zemědělství ČSAZV.

s jejími povinnostmi v domácnosti, v rodině a v obci tak, aby přitom zdravotně netrpěla, politicky a odborně rostla a plně se vyžívala.

Třetím směrem výzkumu je účast družstevnic ve veřejném životě obce, v řízení obce a jejich spolupráce na budování socialistické vesnice. Zkoumá se spolupráce a zastoupení žen ve stálých komisích MNV, účast ve společenských organizacích Národní fronty, zejména ve Výboru žen, Čs. červeném kříži, SČSP a dalších. Zjišťuje se, zda problémy výrobní praxe v JZD a práce žen —družstevnic, zejména jejich všestranné pracovní skloubení (zemědělská práce, domácnost s rodinou a rozvoj socialistické vesnice), jsou v programu činnosti Výboru čs. žen stěžejně zastoupeny a realizovány. Zkoumá se, jak se projevuje práce a iniciativa žen v jednotlivých komisích MNV a jakým způsobem ženy přispívají k socializaci vesnice.

Předchozí tři směry průzkumu doplní průzkum akcí veřejné péče, které různými sociálními, zdravotními, kulturními, distribučními a jinými zařízeními a placenými službami družstevních a národních podniků a podniků místního hospodářství v obci mohou zemědělským ženám všestranně pomáhat. Zjistí se, jak se projevuje pomoc těchto institucí a podniků při skloubení denní práce žen v družstvu s povinnostmi rodinného života a výchovy dětí.

Z dat zjištěných průzkumem budou učiněny závěry a z nich vyplynou návrhy na rozšíření, popřípadě zdokonalení sociálních, zdravotních, kulturních a jiných opatření v obci. Rovněž tak se učiní závěry ke zdokonalení služeb, poskytovaných socialistickou distribucí národními podniky i podniky místního hospodářství za úplatu, s upozorněním, zda by některé služby nemohlo provozovat JZD jako přidruženou výrobu, v níž by se uplatnily družstevnice v době pracovního klidu v JZD.

Současně se uskuteční průzkum postoje a názorů zemědělské ženy na politické, kulturní a sociální otázky současného života ve vesnicích s JZD.

Výsledky výzkumu zcela jistě ozřejmí mnohé obtížné situace v zemědělské výrobě a v socializaci vesnice a stanou se podkladem návrhů pro další účast žen v rozvoji socialistické zemědělské velkovýroby a pro zvýšení životní úrovně zemědělské ženy.

V ý v o j p é č e **o zemědělskou ženu v letech 1945 až 1951**

Měla-li venkovská žena po roce 1945 zvládnout všechny uvedené úkoly bez pracovního vyčerpání a zdravotního ohrožení, čímž trpěla za kapitalistického zemědělství, a měla-li být její činnost co nejdéle uchována pro blaho rodiny, pro rozvoj zemědělství a měla-li se účastnit prvních prací v budování socialistické vesnice, bylo třeba, aby stát na počátku všestranného začlenění žen do nových forem rozvoje zemědělské výroby podpořil a plánovitě usnadnil každý obor její práce (na poli, ve stáji, v rodině a domácnosti i v obci).

Venkovské ženy sehrály důležitou úlohu při zakládání i v rozvoji socialistické zemědělské velkovýroby v Československu. Na mnoha místech se staly prvními propagátorkami způsobů kolektivní práce a kolektivních zařízení (viz družstevní práce) a v této činnosti nesmlouvavými průkopnicemi prvních JZD, protože socialistická zemědělská velkovýroba zasáhla převratně především do života i práce venkovských žen. Z manuálních pracovníc se pojednou stávaly spoluorganizátorkami a s muži rovnocennými spolupracovnicemi v socialistickém zemědělství; podstatně přispěly k rozvoji nového života na vesnici.

Tím, že se i ženy téměř rovnocenně s muži počaly zúčastňovat organizování a plnění všech výrobních úkolů, stoupal jejich zájem o mechanizaci těžké a namá-

havé práce na všech pracovních úsecích, na poli, ve stáji a zejména v domácnosti. Zvyšovalo se proto úsilí o vybudování všech zařízení, která jednak ženu osvobodila ode všech těžkých prací v domácnosti a jednak jí starost o domácnost a rodinu usnadňovala tak, že se mohla úspěšně a bez vyčerpání věnovat stájovým a polním pracím a ještě přitom získat více času pro rodinný život i pro politický, odborný i kulturní růst a veřejnou činnost na vesnici. Většinou to byla zařízení, pro jejichž přijetí venkovskými ženami bylo třeba překonávat hluboký konzervatismus a generačně zakořeněný individualismus.

Ministerstvo zemědělství zahájilo proto v letech 1946—1951 v rozsáhlém měřítku akci péče o venkovskou ženu, kterážto činnost byla zaměřena především na ulehčení práce v domácnosti přibližováním nové technologie a mechanizace. Tato akce byla doprovázena propagací výhod socialistické zemědělské velkovýroby a venkovským ženám se tak umožňovala plná účast v zemědělském družstevním i veřejném životě.

Tato akce měla velký význam zejména v době zakládání prvních JZD. V této době zintenzívněla propagační činnost mezi zemědělskými ženami. Mohla se opírat o dobré zkušenosti ze společných družstevně užívaných zařízení, jako byly prádelny, dětské útluky, vyživovací střediska, zavařovací kuchyně aj. Celá řada JZD byla založena jako přímý důsledek dobré kolektivní práce žen v družstevní prádelně. Mnohá první družstva založily ženy i proti odporu mužů, opírajíce se o zkušenosti kolektivní práce v družstevních prádelnách — například JZD Vtelno v okrese Mělník, JZD Bučice v okrese Čáslav aj. Zkušenosti, získané z kolektivní práce v družstevních prádelnách, daly tak podnět k založení 2948 JZD.

Na přímé akce v péči o venkovskou ženu bylo například v roce 1949 rozpočtováno téměř 200 miliónů Kčs (v hodnotě po měnové reformě v roce 1953). V letech 1946—1951, v době, kdy péče o venkovskou ženu byla odkázána na podporu státu, bylo vybudováno:

4080 prádelen, žehlíren a sušáren prádla a uděleno podpor	Kčs 15 476 000,—
2062 zemědělských útluků a uděleno podpor	Kčs 4 386 000,—
447 zavařovacích kuchyní a uděleno podpor	Kčs 1 293 000,—
380 vyživovacích středisek a uděleno podpor	Kčs 1 292 000,—

Značné prostředky byly vynaloženy na další akce, např. na zvýšení vzdělání venkovských žen, na zdravotnickou péči, na školení apod.

Všechny uvedené podpory měly urychlit vybudování kolektivních zařízení a venkovským ženám tak přesvědčivě ukázat zvyšování životní úrovně na základě družstevní zemědělské výroby. Tato zařízení měla ženy současně osvobodit od hrubých domácích prací a umožnit jim větší účast ve společensky užitečné práci a dát tak základ k plnému rozvoji osobnosti.

Povinnost pokračovat ve většině uvedených akcí pro ulehčení domácích prací žen v dalších letech přešla převážně na JZD, která tyto akce hradí z příslušných fondů. Stát si ponechal jen péči o správu dětských útluků, ale i ta od roku 1959 postupně přechází na JZD.

V letech 1946—1951 pracovalo v ministerstvu zemědělství speciální oddělení „Péče o venkovskou ženu činnou v zemědělství“ s výkonnými orgány v každém okrese — „referentkami pro venkovskou ženu“. Celá péče byla založena na činnosti politicky uvědomovací a odborně zvelebovací. Vycházela z myšlenky združšťevňování a byla opřena o odborný výzkum a zkušenosti vyzkoušené a prověřené v praxi. Osvědčené výsledky pak přenášely referentky-poradkyně do každé vesnice. Referentky si všímaly všech otázek přímo nebo nepřímo souvisejících s pracovními problémy a starostmi venkovské ženy. Snažily se zjištěné závady všemi dostupnými prostředky odstraňovat a tak všestranně zlepšovat práci i život zemědělských žen. Doporučovaly také vhodná zařízení, která by ženám v práci vydatně pomáhala. Celá péče o venkovské ženy, čili práce referentek-poradkyň, byla vedena snahou překonat u nich soukromovlastnické myšlení a získávat je pro práci kolektivní — socialistickou.

V pozdějších letech přešla uvedená činnost referentek v převážné části na Výbory žen, které jsou při místních národních výborech.

První výsledky výzkumu

Nový styl práce v zemědělské výrobě, zejména kolektivní organizování a vedení zemědělské výroby v JZD, postupné nahrazování malovýrobních forem práce velkovýrobními formami družstevní spolupráce — tím vším se postupně měnila první družstva v socialistické zemědělské závody.

To vše muselo zanechat a zanechává pronikavý vliv na myšlení zemědělských žen.

Začlenění žen do práce a funkcí v JZD

Z prvních fází výzkumu a studia problematiky vlivu JZD na práci a život zemědělských žen můžeme uvést předběžná sdělení.

I. Zastoupení žen, jejich podíl na celkovém počtu trvale činných osob v JZD

Počet trvale činných osob v JZD			
rok (stav na počátku roku)	celkem	z toho žen	
		absolutně	v ‰
1953	321 833	153 017	47,5
1954	347 732	172 926	49,7
1955	299 996	147 211	49,1
1956	327 700	161 355	49,2
1957	371 836	184 470	49,6
1958	683 354	366 822	53,7

II. Ženy ve funkcích v JZD v roce 1959 (k 30. IX. 1959)

Kraj	Z počtu žen ve funkcích pracuje jako							
	předsedkyně JZD	účetní	skladnice	předsedkyně revizní komise	agronomka	zoo-technička	vedoucí skupiny	vedoucí čety
Praha	40	503	116	175	20	50	298	780
Čes. Budějovice	11	252	34	122	7	26	121	116
Plzeň	9	302	22	47	3	28	70	128
Karlovy Vary	2	43	6	38	5	16	9	40
Ústí nad Labem	4	147	16	64	6	15	48	141
Liberec	6	132	24	30	2	16	71	158
Hradec Králové	3	214	24	39	11	23	315	456
Pardubice	8	228	25	36	6	28	88	97
Jihlava	7	241	12	56	9	24	71	146
Brno	5	238	28	24	4	21	395	1322
Olomouc	11	234	22	65	3	25	53	342
Gottwaldov	7	161	20	32	2	13	113	834
Ostrava	3	147	17	25	2	15	45	88
Bratislava	1	167	7	2	—	8	47	135
Nitra	1	159	6	1	2	1	16	70
Banská Bystrica	2	193	5	5	3	1	75	146
Žilina	7	105	10	3	2	4	87	111
Košice	1	101	5	5	2	2	28	44
Prešov	1	87	2	1	—	6	23	44
České kraje	116	2842	366	753	80	300	1697	4648
Slovensko	13	812	35	17	9	22	276	550
ČSR celkem	129	3654	401	770	89	322	1973	5198

Jak již bylo uvedeno, počet žen ve vedení a funkcích JZD dosud neodpovídá počtu žen trvale činných v JZD.

Z tabulky II je zřejmé nepatrné zastoupení žen, uvážíme-li dosavadní počet 12 170 JZD a počet žen trvale činných v JZD se společným hospodařením, který byl k 31. XII. 1958:

v českých krajích	298 219 žen — tj. 56,9 %	} ve stavu osob trvale činných v JZD se společným hospodařením.
na Slovensku	101 641 žen — tj. 43,3 %	
v ČSR celkem	399 860 žen — tj. 52,7 %	

Z celkového počtu žen trvale činných v JZD je ve funkcích jen 3,4 % v průměru celého Československa. V kraji Praha je však průměr 19,5 %, ve většině ostatních krajů se zastoupení žen ve funkcích blíží celostátnímu průměru, a pokud jde o jednotlivé kraje, tak ještě velmi nerovnoměrně. Je to způsobeno celou řadou činitelů, které je třeba blíže studovat s ohledem na specifické podmínky každého kraje.

III. Počet žen ve funkcích v JZD na 100 JZD

K r a j	Počet JZD k 30. IX. 1959	Počet žen ve funkcích v JZD celkem	Na 100 JZD připadá žen ve funkcích
Praha	1 458	1 982	136
Č. Budějovice	1 124	689	62
Plzeň	1 129	609	54
Karlovy Vary	284	159	56
Ústí n. L.	494	441	89
Liberec	405	439	108
Hradec Králové	825	1 085	132
Pardubice	737	516	70
Jihlava	1 046	566	54
Brno	844	2 037	241
Olomouc	648	755	117
Gottwaldov	477	1 182	248
Ostrava	394	342	87
Bratislava	483	367	76
Nitra	530	256	48
Banská Bystrica	534	430	81
Žilina	285	329	115
Košice	390	188	48
Prešov	422	164	39
ČESKÉ KRAJE	9 865	10 802	109
SLOVENSKO	2 644	1 734	66
ČSR	12 509	12 536	100

Pramen statist. dat: Státní úřad statistický.

Poznámka: funkce: předsedkyně JZD, účetní, skladnice, předsedkyně revizní komise, agronomka, zootechnička, vedoucí skupiny, vedoucí čety.

Také v jednotlivých okresech je značně rozdílné zastoupení žen ve funkcích v JZD, protože i zde působí četné vlivy, jako například průmyslová vyspělost okresu a vliv dělnické třídy, zemědělská zaostalost a konzervativnost na vesnici, náboženské předsudky, rozvoj neplacených a placených služeb, stupeň odborného vzdělání aj.

Příčiny malého zastoupení žen ve vedení a funkcích JZD jsou objektivní i subjektivní.

Naopak tam, kde se v družstvu již zavádí nový styl práce, kde jsou společně záhumenky, kde se již dodržuje vnitrodružstevní demokracie, kde je společně organizována a vedena zemědělská výroba a kde malovýrobní formy práce se postupně nahrazují formami družstevní velkovýroby a spolupráce, tam toto vše zanechává v myšlení zemědělských žen pronikavý vliv. Neprojevuje se to jen v otázkách zemědělské výroby, ale i v otázkách péče o rodinu a domácnost, v bydlení, ve způsobu výživy. Odborné a politické školení v družstevních školách práce a na speciálních zemědělských učilištích urychluje růst zemědělských žen a přetváří jejich názory v každém směru jejich práce a života.

Nové formy práce si vyžadují odborných znalostí. Proto se zemědělské ženy hlásily do družstevních škol práce. Získané odborné vědomosti jim dodávaly pracovní sebedůvěru a začaly se promítat v důslednějším zrovnoprávnění zemědělských žen jak v JZD, tak i v obci.

Ženy nabývaly odvahy odborně zasahovat do organizace zemědělské výroby a do jejího řízení, zejména do stylu práce. Těžiště myšlenek se dnes přesunulo z problému pouhé mechanicky konané práce na její nový styl, na zájem organizační a ekonomický. Proto velmi často vidíme ženy, které v JZD prosazují zavedení pokrokových metod zemědělské výroby, a to nejen pro usnadnění práce, ale i z důvodů ekonomických. Přesto tam, kde mechanizace je nedostačující nebo chybí, je většina ruční práce v družstvu, a to té nejtěžší, převážně konána ženami, a to nikoli mladými, ale staršími.

Pokrokové ženy si však uvědomují, jaký podíl z počtu odpracovaných jednotek získávají v rostlinné výrobě muži tím, že konají práce mechanizované a kvalifikovanější, tj. strojní a potažní práce, a o kolik menší podíl získávají ženy, konají-li práce jen ruční, nemechanizované, i když pracují v polní výrobě právě tak pilně jako muži. K menšímu počtu odpracovaných PJ u žen přispívá ještě ta okolnost, že většina polních ručních prací jsou práce sezónní, kdežto potažní práce a některé práce strojní lze konat celoročně (např. dovoz krmiv, kompostování hnoje aj.).

Například v JZD s chmelařsko-zelinařskou výrobou (JZD Lounky v okrese Roudnice) činí v rostlinné výrobě

maximální počet odpracovaných PJ u ženy	550 — 650
maximální počet odpracovaných PJ u muže	900 — 980
průměrný počet odpracovaných PJ u ženy	399
průměrný počet odpracovaných PJ u muže	785

V JZD s řepařsko-obilnářskou výrobou (JZD Mostov, okres Teplice v Čechách a JZD Vinařice, okres Mladá Boleslav) činí v rostlinné výrobě

maximální počet odpracovaných PJ u ženy	350 — 380
maximální počet odpracovaných PJ u muže	570 — 660
průměrný počet odpracovaných PJ u ženy	235
průměrný počet odpracovaných PJ u muže	501

Ženy si uvedené disproporce uvědomují, ale ne vždy a ne všechny jejich pravou příčinu.

Lze proto při dnešním převládání mechanizačních prostředků z STS do JZD očekávat, že mnohé družstevnice budou požadovat plné využití těchto strojů v polních pracích, především kulivačních, aby při menší námaze dosáhly větších výkonů, a tím se výdělkem blížily výdělkům mužů v polní výrobě. Dnes ženy v JZD, ještě pod vlivem staré tradiční dělby práce v zemědělství mezi muže a ženy, mají přidělovány všechny práce ruční, které svou povahou jsou převážně práce namáhavé.

Pronikavého zlepšení v práci a odměňování žen v zemědělské výrobě lze dosáhnout jedině širokým zaváděním nové technologie s nejvyšší mechanizací. Pak budou ženy konat kvalifikované práce, což ovšem bude vyžadovat daleko větší a intenzivnější jejich účast v odborném zemědělském školení a přizpůsobení kulivačních traktorů a jiných strojů fyziologii žen.

V počtu odborníků v družstvech zaujímají ženy zatím neuspokojivé procento — pouhých 14 % v českých krajích, na Slovensku toliko 6 % a v celostátním měřítku 12,7 %. Ale i v jednotlivých krajích jsou nápadné rozdíly, jak je zřejmo z tabulky V.

V. Počet odborníků v JZD podle odborného vzdělání k 1. září 1959 (české kraje)

Kraj	Celkem	Z nich s ukončeným vzděláním			Z toho ženy				
		na vysoké škole	na odborné škole		celkem	z nich s ukončeným vzděláním			% žen
			2leté	4leté		na vysoké škole	2leté	4leté	
Praha	2132	91	401	1640	388	5	63	320	18,2
Č. Budějovice	414	22	123	269	62	1	18	43	15,0
Plzeň	1140	16	257	867	115	5	21	89	10,1
Karlovy Vary	169	5	64	100	18	—	—	18	10,7
Ústí nad Labem	230	22	76	132	38	1	10	27	16,5
Liberec	373	31	104	238	32	3	17	12	8,6
Hradec Králové	2197	38	190	1969	252	1	35	216	11,5
Pardubice	1222	18	238	966	229	4	55	170	18,7
Jihlava	1900	23	127	1750	366	1	25	340	19,3
Brno	2387	52	239	2096	171	3	22	146	7,2
Olomouc	977	34	200	743	65	2	17	46	6,7
Gottwaldov	842	19	132	691	180	—	33	147	21,4
Ostrava	599	21	155	423	122	—	18	104	20,4
Celkem	14582	392	2306	11884	2038	26	334	1678	14,0

Ženy, které postrádají odborného vzdělání, přistupují k nové technologii jak v rostlinné, tak v živočišné výrobě s výhradami. Dávají často přednost namáhavé a neproduktivní práci, a tím i malovýrobním formám, protože se obávají, že při větší mechanizaci by získaly málo pracovních jednotek a že by se jim tak snížily vlastní důchody. Uvedené myšlení při převažujícím zastoupení žen v rostlinné, a zejména v živočišné výrobě, by mohlo zpomalovat tempo zavádění nové technologie a velkovýrobních forem v zemědělské socialistické velkovýrobě. Brzdilo by produktivitu práce a nepřispívalo by k urychlenému snižování výrobních nákladů v JZD. Tím by se komplikovalo plnění hlavního úkolu národního hospodářství ve zvyšování životní úrovně všech pracujících — a to snižování maloobchodních cen potravin nikoli cestou státní intervence, ale jediné snižováním výrobních nákladů v zemědělské prvovýrobě.

Bylo by proto třeba s urychlením řešit otázku hmotného zainteresování uvnitř družstva, a to u všech prací konaných dnes ženami. Zaváděním prémie a přízrůsobním mechanizačních prostředků umožnit ženám, aby si více vydělaly při práci mechanizované než při starém způsobu ruční práce.

Domnívám se také, že jednou z hlavních příčin malého procentního zastoupení dívek v učňovských zemědělských školách je dosavadní zařazování žen v JZD převážně na manuální práce s menšími příležitostmi k výdělku.

Zastoupení žen v JZD, s ohledem na věkové složení, je neuspokojivé. Nedostačné je zastoupení ve věkově mladších, nejvýkonnějších skupinách, a převažuje ve věkové skupině starších žen. Je proto třeba zintenzivňovat získávání dívčího dorostu pro zemědělskou práci a tuto jejich práci učinit spolu i s životem na vesnici přitažlivější.

Vliv socialistické zemědělské výroby učí ženu zcela jinak myslet než v soukromém zemědělství. Desetiletá historie JZD je současně historií rostoucího uvědomování zemědělských žen, které všestranně a vůči hledě se rozvíjejí jak po stránce odborné, tak i politické. K těmto názorům lze dospět srovnáním úrovně a obsahu diskuzí zemědělských žen z prvních konferencí v letech 1946—1948, vztahujících se výhradně

VI. Zastoupení žen v JZD — počet a věkové složení (k 30. XI. 1958)

Věk (počet let)	Stálé pracovnice v JZD (trvale činné)		Z počtu stálých pracovnic je			
			družstevnic a příslušnic jejich rodin		stálých námezdních pracovnic	
	absol.	%	absol.	%	absol.	%
14—19	18 472	4,8	17 448	4,4	1024	17,9
20—24	12 706	3,2	12 289	3,1	417	7,3
25—29	23 462	5,9	23 052	5,8	410	7,2
30—39	84 437	21,8	86 363	21,9	1074	18,8
40—49	98 470	24,7	97 454	24,8	1016	17,8
50—59	107 347	26,6	106 256	27,0	1091	19,2
60—69	46 370	11,6	45 831	11,6	539	9,4
70 a st.	5 596	1,4	5 456	1,4	140	2,4
Celkem	399 860	100,0	394 149	100,0	5711	100,0

Pramen: Státní úřad statistický.

k úzkým osobním potřebám, s diskusemi těchže žen z období 1957—1958, zabývajících se organizační, ekonomickou a agrotechnickou problematikou JZD. V poslední době k tomu přistupuje i problematika rozvoje kulturního života na vesnici.

Zemědělské ženy mají však ještě dvě další neodbytné povinnosti. První je úkol matky a hospodyně a druhý občanky — spolubudovatelky socialistické vesnice.

Úkol matky a hospodyně

Úkol matky a hospodyně může dnes žena splnit nejen snadněji, ale i úspěšněji. Dnes nevychovává děti náves a starší sourozenec nepečuje o nejmenší. Ani matka nenosí nejmenší jako tíživé břemeno po polích a lukách. Dnešní socialistické zřízení poskytuje účinnou pomoc matkám ve formě útulků, školek, družin mládeže.

Společně řešená družstevní výroba v JZD, decentralizovaná z prostředí soukromých zemědělských hospodářství do soustředěných objektů (kravíny, vepřiny, drůbežárny) i do vzdálených honů od obydlí družstevníkovy, přivedla matky-družstevnice k řešení problému dětí předškolního věku. Zemědělské ženy velmi rychle přejaly zkušenosti průmyslových dělnic, které měly ve svých závodech vybudovány jesle a útulky. Hluboce konzervativní názory na péči o malé děti se na vesnici měnily nejpronikavěji a v tom byla také největší změna ve způsobu života zemědělské ženy. Ze všech společně užívaných opatření, kromě prádelen, se nejdříve a nejvíce zřizovaly dětské útulky. Například v roce 1955 byly zřízeny 942 útulky, v nichž bylo asi 19 049 dětí a plně se stravovalo 3575 dětí; v roce 1958 bylo 1362 útulků, v nichž se ošetřovalo asi 27 641 dětí a z toho s plným stravováním 6164 dětí. V mnohem menší míře se ujímalo plně celodenní stravování dětí v útulcích, a to jak ke škodě správné výživy dětí, tak i ke škodě matek.

Je jen třeba ještě důrazněji překonávat maloburžoazní myšlení žen i mužů a vést je k tomu, aby tato sociální opatření považovali za účinnější, než může být často prostředí vlastní rodiny, a byli ochotni z důhodů JZD věnovat příslušné částky do fondů na jejich zřízení a další zdokonalení.

Finančně je únosné, aby družstevníci věnovali příslušné částky do společných fondů, především do sociálního fondu na další zřizování dětských útulků a mateřských škol, včetně příspěvku na stravování dětí. Právě tak mohou vydatněji pomoci i národní výbory z příjmů zemědělské daně, kterou v roce 1960 obdrží a mají jí užít na budování různých společných zařízení na vesnici.

Ženám je třeba intenzivněji zdůrazňovat, aby všechna zařízení pro péči o dítě byla doplněna společným stravováním. Problém výživy dětí na vesnici je aktuální. Docházíme k paradoxu, že čím je družstvo bohatší, tím nesprávnější je výživa nejen dospělých, ale především dětí, protože se konzumuje nadměrné množství tuků. Příčiny jsou v nesprávných názorech o výživě, kdy tučné jídlo se považuje za vysoce výživné a často se nadměrně mastí. Působí zde také neochota družstevníků věnovat finanční prostředky na stravování mimo vlastní domácnost. Lékaři z ústavu pro výzkum výživy lidu zjistili v obci, kde JZD má dobrou hospodářskou úroveň, že spotřeba kalorií ve všech věkových hranicích družstevníků a obyvatel vesnice je nadměrná; u dětí do deseti let se projevovala rovněž nadvýživa, způsobená přílišným konzumem tuků, cukru a moučných jídel, avšak při nedostatečném příjmu živočišných bílkovin, zejména mléka a mléčných výrobků. Mléčné výrobky (tvaroh, sýry) se konzumují zcela nepatrně, což zavinuje i chybná a vážnou distribuce, vycházející z názoru, že není třeba vesnici zásobovat tím, co sama vyrábí. Dnes vesnice mléčné výrobky nevyrábí a ani si to z důvodů zdravotních a ekonomických nepřejme, protože je vyrábí lépe a levněji mléčný průmysl.

Zelenina jako samostatné jídlo je zastoupena v jídelním lístku vesnice jen zcela nepatrně. Naši lékaři proto zjišťují nedostatečnou spotřebu vápníku, železa, vitamínu B₁ a B₂, což způsobuje neuspokojivé požívání zeleninových, ovocných, mléčných a tvarohových jídel. Jednou z okolností, která zavinuje malý konzum zeleninových jídel je, že zelenina se na vesnici málo pěstuje a v malém množství na venkov dováží. A přece by bylo možno tento problém dobře a levně řešit pěstováním zeleniny na společném záhumně, čímž by mohla být pověřena mládež, která navštěvuje učňovskou školu, a pak družstevníci se sníženou pracovní schopností.

I když celoroční stravování zemědělských pracovníků doznalo s rostoucí hospodářskou úrovní velkých kvalitativních i kvantitativních změn, má dosud značné nedostatky v biologické hodnotě stravy a jejím správném rozvržení. Nejmarkantnější se to projevuje během ročních období. Nadměrná je strava v zimě a nedostatečná v době špičkových prací, ale také i během týdne. Nejvíce masitých jídel se jí v sobotu, v neděli a v pondělí, čili ve dnech polovičního odpočinku, kdy počet masitých jídel se pohybuje od 92 do 57 %. Ve dnech s plným pracovním vytížením, tj. v úterý, ve středu, ve čtvrtek a v pátek, je značný pokles masitých jídel, průměrně jen 43 %. Rovněž během dne je rozvržení stravy neuspokojivé, zejména v době špičkových prací, a to všeobecně nedostatečnou snídání; přeskoda našich starých venkovských ranních polévek s těstovinou nebo s vaječnou zavářkou a různých kaší. Dnes se snídá kávou zředěné mléko a kousek pečiva, pak následuje slabý oběd, opět káva s pečivem nebo polévka s pečivem. Tak obědvají hlavně ženy a děti. Muži obědvají v době špičkových prací často v „Pohostinství“ uzeninu s chlebem a pivem.

V době nejvypjatějších zemědělských prací se ještě chybí v tom, že slabý oběd se vyvažuje bohatou večeří. Mnohé ženy se totiž domnívají, že tak napravily nedostatečný oběd. V zemědělství je však dopolední a odpolední pracovní výkon téměř stejný, a proto přísun energie z přibližně stejného množství potravin je nutný, čili je třeba vydatně snídat a zejména vydatně obědovat.

Dobrá, biologicky i správnou kombinací živin hodnotná tzv. lidová strava je dnes na vesnici citelně zatlačována kombinacemi jídel tzv. městské, ale nesprávné stravy.

V čem spočívá náprava a jak řešit naléhavě vážný problém výživy zemědělského obyvatelstva — správné výživy celé zemědělské rodiny, a to za současného pracovního uvolnění zemědělské ženy?

1. Především zvýšenou osvětovou činností nejen mezi dospělými družstevníky, ale i mezi venkovskou mládeží, která musí být ve všeobecné vzdělávacích a zvláště v zemědělských školách teoreticky mnohem účinněji seznamována s problémem správné výživy. Nejlepším řešením by bylo, kdyby se všechno žactvo mohlo ve škole společně stravovat.

2. Osvětovou činnost je třeba doplnit krátkodobými kursy o správné výživě pro kuchařky, které budou vařit ve společných kuchyních.

3. Zavádění pěstování zeleniny na společném záhumenku, především pro potřeby společného stravování dospělých i dětí.

4. Zejména však urychleným a rozsáhlejším zřizováním společných jídelen na vesnici, kde by se výživa řídila zásadami péče o člověka, tj. biologickými požadavky zemědělské práce a principy nutričními.

Životní úroveň většiny JZD vytváří již takové předpoklady a podmínky, které umožní realizovat nejen společné, ale postupně i specializované stravování pracujících v různých odvětvích zemědělské výroby. Souběžně je však třeba řešit a správně spojovat úkoly zemědělské výroby s otázkami vyřešení vhodného pracoviště, přičemž problém společného stravování je otázkou prvořadou. Je nutno, aby JZD soustavně začleňovala do celoročního výrobního plánu — a to do příslušných fondů — částky potřebné ke zřízení a k provozu společného stravování.

Současné obtíže při zavádění společného stravování jsou dočasné povahy a budou jistě postupně překonávány, až zmizí staré názory na stravu, nedocenění správné výživy a vyvážené stravy, záhumenková hospodářství, až bude dostatek vhodných místností a kuchařek atd.

Velmi mnoho k tomu přispěje dobrý hospodářský stav JZD, která by kromě pořizovacího nákladu na vybudování společné kuchyně a jídelny hradila každému družstevníku a jeho nezletilým dětem 50 % ceny oběda, zajistila hygienicky a technicky vyhovující stravovací zařízení, přísun potravin z vlastních i ze státních zdrojů apod.

Společné stravování na vesnici, jak z uvedeného je zřejmo, má své specifické podmínky, v nichž zemědělské ženy jsou hlavním činitelem. Současný stav a výhledy společného stravování na vesnici jsou převážně prací žen. Velmi účinně mohou v celé problematice pomoci Výbory žen.

V praxi se v podstatě vytvářejí čtyři způsoby společného stravování v JZD, lišící se od sebe základními investicemi, pracovními silami, potravinovými zdroji i ve formách příspěvků, poskytovaných družstevníkům a členům jejich rodin.

Má-li dojít, kromě správné výživy, k oproštění zemědělských žen i od domácích prací, je nutno, aby společné stravování mělo formu placených služeb. V současné době za nejvhodnější lze pokládat vyvažovací službu v péči Spotřebních lidových družstev za určité spolupráce s JZD.

Pokrokové ženy v zemědělství, zejména ženy ve Výborech žen, plně chápou hluboký a všestranný význam společného stravování v zemědělství a proto o ně usilují.

Nyní několik slov k úrovni bydlení na vesnici a k vybavení domácností. V obytných místnostech, v kuchyních a v některých částech příslušenství družstevníků se bydlení značně přiblížilo městskému standardu. Dávná touha venkovských žen, bydlet jako ve městech, je plněna teprve rozvojem JZD. Vybavení domácností pěkným moderním nábytkem, záclonami, koberci, má nápadně vzestupnou linii. I umělecké předměty, originály obrazů a dobré reprodukcce nejsou ojedinělým, vzácným zjevem. Linoleum v kuchyni je zjevem obecným. Drhnutí podlahy v kuchyni ustupuje do historie. Zavedení vody do obytného stavení a odpad vody je téměř běžné opatření v řepářských a bohatších zemědělských oblastech.

Úměrně k ostatním vybavením domácností nejsou však budována hygienická zařízení. Koupelny a hlavně splachovatelné klosety přímo v obydli jsou investicemi realizovanými mnohem později než elektrické spotřebiče. Rodina vlastní televizor, motocykl, auto, ale kloset je v dezolátním stavu. Často chybí i vhodně upravená komora pro odkládání pracovních oděvů, obuvi a jiných pracovních pomůcek, ačkoli vhodné prostory pro ni jsou v uvolněných hospodářských místnostech (vznikly především přemístěním živého i mrtvého inventáře do společného užívání v JZD).

Sporák, hlavně pračka, lednička, vysavač prachu, šlehače, rádia, televizory jsou u některých vesnických spotřebitelů početnější, než v městských domácnostech stejné příjmové kategorie.

Zvýšená životní úroveň se projevuje také v oblečení venkovských žen, které je dnes stejné jako u žen ve městě. Ale ne všude je užíváno správné hygieny oblékání, zejména převlékání do speciálních pracovních obleků do práce a převlékání

k jídlu z pracovních obleků, konečně i převlékání z denních šatů do nočního prádla, ačkoli používání ložnic ke spánku je dnes v mnoha vesnicích běžné.

Během výzkumu a studia problematiky práce venkovských žen byly sledovány některé závady, které se týkaly vybavení a vedení domácnosti.

Je to především nesprávné umístění a používání elektrických spotřebičů. Jistě by bylo vhodné pořádat instruktáže o správném umístění a bezpečném a hospodárném využití těchto spotřebičů; rovněž i o ekonomickém stylu práce a o vhodných pracovních postupech, jimiž by se dosáhlo úspory na pracovním čase a snížena byla i námaha. Neméně závažnou je okolnost, že ženy nemají primární znalosti o elektřině a o nebezpečí úrazů při používání elektrických spotřebičů. Je třeba učit dospělé ženy i dívky technologii pracovních postupů v domácnosti, více je seznamovat s vhodností a účelností jednotlivých zařízení v domácnosti, s volbou vhodných kombinací jak z hlediska materiálu, tak i správného používání jednotlivých spotřebičů, upozorňovat je na okolnosti, kdy je malá mechanizace ekonomická a kdy jsou ekonomičtější placené služby, které pracují s daleko dokonalejší mechanizací.

Neméně důležité je seznamování žen se správným režimem pracovního dne a s hygienou práce a bydlení. Není vzácností zjev, že ve velmi dobře vybavené obytné kuchyni stojí pračka a odstředivka a žena v této kuchyni pere a vyvařuje prádlo. Dobrá myšlenka družstevních prádelen na vesnici, která osvobodila venkovské ženy od nejtěžší domácí práce (naučila je používat mechanizačních prostředků), se široce ujala a rozšířila používání dalších elektrických spotřebičů pro různé práce v domácnosti. Má však své závady, a to jednak v nehygienickém umístění (pračka v kuchyni) a v nesprávných technologických postupech při používání elektrických spotřebičů, zejména elektrických sporáků, ledniček, praček apod.

Výzkum potvrdil, že vlivem společné a rozsáhlou měrou zmechanizované práce v družstvech se počíná měnit i názor žen na formy a styl práce v zemědělské domácnosti a v rodině. Je to silný zásah do způsobu života a myšlení zemědělských žen, které se začínají odklánět od tradičních ručních prací, spojených s provozem domácnosti, a nahrazují ji mechanizačními prostředky, především elektrickými spotřebiči. Názor na domácí práce, především hospodyňské, se podstatně změnil tam, kde podniky družstevního a místního hospodářství zavedly široký sortiment placečných služeb a příslušné práce vykonávají kvalitně a levně.

Tak postupně nabývá zemědělská rodina i životního stylu, jaký je v městských domácnostech. Projevu se to zejména v kultuře bydlení, na vlastní osobní kultuře a ve stylu prací, spojených s péčí o domácnost a rodinu. Životní styl vesnice však zaostává při porovnávání úrovně správné výživy a společného stravování s úrovní městské rodiny.

Nejen otázka správné výživy dětí je na vesnici vážným problémem a souběžně s ní i náplň volného času školní mládeže od 6 do 14 let. Tato mládež je jen nepatrně seznamována se zemědělskou socialistickou velkovýrobou. Ve vlastní obci — JZD — ji pozná zcela výjimečně. Často ani nezná jednotlivé jednoduché zemědělské práce, protože do JZD není výpomocně brána svými rodiči, aby časově jim nenarušovala pracovní výkony a tím nesnižovala pracovní normy. Na záhumenském hospodářství vypomáhá zcela výjimečně a zde ovšem také nepozná metody socialistické zemědělské velkovýroby. Obdobně pomoc v domácnosti je nepatrná. Obě tyto pomoci lze vyčíslit maximálně jednou hodinou denně, a to u mládeže od 10 do 14 let. Většinu volného času stráví mládež (od 6 do 14 let) různými hrami anebo různou zábavou po návsi a vesnici. Počítáme-li, že celkový časový použitelný fond činí u těchto dětí 13—14 hodin, pak z něho připadá na školu 4—5 hodin, na cestu do školy nebo ze školy s přípravou do školy 2—3 hodiny a na volnou zábavu 6—7 hodin.

Školní mládež by se dala ve volném čase zainteresovat o zemědělství soutěží o nejlépe upravenou zahrádku pod okny vlastního obydlí, o nejpěknější květiny pěstované za okny, o zahradnickou úpravu různých nepěkných zákoutí návsi a vesnice. Kde se Výbory žen ve spolupráci se školou ujaly iniciativní činnosti se školní mládeží, tam dosáhly velmi pozoruhodných výsledků. Školní mládež by dále mohla

velmi účinně a svým silám přiměřeně pomáhat v JZD v drůbežárně nebo ve včelíně; při dispečerské a požární zpravodajské službě, při drobných pochůzkách a jiných drobných pracích, ovšem za přiměřeného ohodnocení jejich práce.

Podstatné zlepšení v zainteresování mládeže o zemědělskou výrobu nastává školním rokem 1959—1960, a to širokým zaváděním výrobní praxe a zejména zakládáním pionýrských hospodářství při zemědělských závodech.

Úkol občanky — spolubudovatelky socialistické vesnice

Na vesnici jsme v období kulturní revoluce — bojujeme o to, aby kulturní úroveň lidí, jejich ideologická vyspělost a celý způsob jejich myšlení se co nejdříve dostaly na úroveň hospodářského rozvoje našeho socialistického zemědělství. Na vesnici naléhavě potřebujeme, aby se změnil vztah lidí mezi sebou a jejich poměr ke společnosti, k celku, ke společnému vlastnictví.

Zemědělské ženy ve své většině se plně staví za politický a kulturní rozvoj na vesnici, za budování socialistické vesnice. Často jsou mnohem progresivnější než muži. Lze si to vysvětlit tím, že za soukromokapitalistického systému zemědělství nebyly rovnocenným spolupracovníkem v rodině a v obci, i když měly formálně téměř stejné právo jako muži. Neúčastnily se ani řešení zemědělských problémů, ani problémů obce. V lidově demokratických poměrech, a konkrétně v JZD, se mohou plně a svobodně rozvíjet a také uplatnit, čehož jsou si dobře vědomy. Namnoze, většinou bez předchozí politické předpojatosti, přistupují k novým politickoekonomickým a kulturním zásadám a programům aktivněji než muži.

Nejsou-li ještě všechny ženy účastny na aktivní veřejné politické a kulturně osvětové práci nebo nezúčastňují-li se všechny členských schůzí v organizacích Národní fronty, pak neúčast tkví převážně v příčinách objektivních a značně méně v subjektivních názorech. Ve většině případů to není nezáměr o veřejnou činnost v komisích MNV, ve Výboru žen a v jiných společenských organizacích. Zpravidla je to nedostatek času a pak charakter zemědělské práce, v níž není možno po jejím ukončení bezprostředně přejít do schůze, jak je tomu ve většině jiných povolání ve městě. Pokud se však ženy mohou zúčastnit práce v organizacích a komisích MNV, jsou zpravidla velmi aktivní a iniciativní.

Další brzdou politické a veřejné aktivity žen je nedostatek placených a sociálních služeb na vesnici. Městská žena přenáší na ně celou řadu tzv. domácích a rodinných prací, a tím jí zbývá více času na politickou a kulturně osvětovou činnost.

Druhou příčinu poměrně malé aktivní účasti zemědělských žen v politicko-budovatelské práci a v kulturně osvětové činnosti lze spatřovat i ve velkém protikladu mezi útulností, čistotou a úpravností vlastní domácnosti, vybavené rozhlasem, televizí, a mezi nevzhledností veřejných místností na vesnici, kde se konají schůze, besedy, přednášky a různé kulturní pořady. Zpravidla jsou to zanedbané místnosti, často i hostince, neútulné, bez záclon, bez květín a vkusných dekoračních doplňků. Pohostinství na vesnici má v mnoha případech stále ještě ráz nechvalných vesnických hospod se všemi svými špatnými průvodními znaky. Uvedený protiklad způsobuje, že se ženy i celé rodiny izolují ve svých většinou pěkných domácnostech a nerady navštěvují veřejné místnosti. Tím se ovšem jejich obydlí stává uzavřeným soukromým prostředím a vytvářejí si izolovanou domácí kulturu. Odcházejí-li za kulturou, pak dávají přednost městu. Vzrůstá nezdravá honba za korunou pro vytvoření co nejpříjemnějšího izolovaného soukromí. Vše, v čem vesnice kolektivně žije, náves, společenské místnosti, kanceláře a místnosti pro schůze JZD apod. je opomíjeno, zanedbáváno. Tyto protiklady cítí zejména mládež a i z těchto důvodů odchází do města do průmyslu, dopravy, distribuce a jiných povolání a nejeví zájem o zemědělské školení a zemědělskou práci. Domníváme se však, že současné úsilí o rozvoj kultury na vesnici přinese podstatné a kladné změny. Je jich nanejvýš třeba, máme-li mládež udržet — zejména dívky — na vesnici.

Z á v ě r

V průběhu výzkumu a studia vlivu JZD na práci a život zemědělských žen a jejich účasti při budování socialistické vesnice jsou získané dílčí výsledky prověřovány na aktivech a besedách zemědělských žen v některých krajích, okresech a družstvech. Dále jsou podrobně prodiskutovány v komisi pro práci mezi ženami v Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a předávány všem institucím, které naplní své činnosti se dotýkají problematiky života a práce venkovských žen. Současně jsou používány při sestavování náplně programu práce v zemědělských komisích žen při KNV, ONV a ve Výborech žen při MNV, které je široce realizují mezi venkovskými ženami.

Naše předběžná studie přinesla zatím dílčí výsledky, ale napovídá, jaké problémy se na vesnici objevují a jak je jejich řešení důležité.

I z těchto předběžných výsledků můžeme učinit tato praktická doporučení:

1. Propagovat odborné vzdělání zemědělských žen a dívčího dorostu
 - a) v zemědělské práci,
 - b) v otázkách bydlení, zařízení a ekonomického vedení domácnosti; v primárních otázkách kultury života a životní úrovně a v základních otázkách správné výživy;
2. zavést poradnictví pro práci a život venkovských žen;
3. propagovat osvětou správnou výživu a společné stravování včetně estetického stolování;
4. zabývat se školní mládeží, náplní jejího volného času a formami zainteresovanosti o zemědělskou práci a život na vesnici, dívek především;
5. zintenzivnit budování sociálních zařízení pro předškolní a školní mládež (jesle, útulky, školky, družiny) za plné investiční podpory JZD a MNV;
6. zlepšit rozvoj placených služeb na vesnici, především těch, které ulehčují práci zemědělským ženám — hospodyním, matkám, a doporučit některé z těchto služeb jako přidruženou výrobu JZD, v níž by byly zaměstnány družstevnice v době pracovního klidu v zemědělství;
7. intenzivněji měnit vzhled pracoviště, společných zařízení JZD a obce, a tím i kulturní život na vesnici a současně s tím přetvářet soukromovlastnické maloburžoazní myšlení venkovských žen v myšlení socialistické družnosti a pospolitosti.

Vliv socialistického zemědělství na celkový způsob života a práce zemědělské ženy je všestranný a od základu mění tradiční způsob života zemědělské rodiny. Je to především změna práce zemědělské ženy v zemědělské výrobní praxi, v rodině i v domácnosti, která dala podnět k vytvoření prvních výhonků komunismu na naší vesnici. Je to současně i kladná změna v postoji a účasti zemědělských žen k problémům budování nové vesnice. Musíme mít stále na zřeteli, že ženy v zemědělství jsou nejen rezervou pracovních sil pro socialistické zemědělství, ale také rezervou kultury a politického i společenského života na socialistické vesnici.

Положение женщины-крестьянки и влияние ЕСХК на ее труд и жизнь

Одновременно с принципиальными изменениями в области производственных отношений и производительных сил в Чехословакии произошли также коренные перемены в общественном положении и жизни женщин-крестьянок. В социалисти-

ческим сельском хозяйстве женщины занимают гораздо более значительное место, а также их участие в нем более существенно, чем при капитализме.

Уже в 1946–51 годах Министерство сельского хозяйства развернуло большую кампанию по обеспечению женщин-крестьянок. Оно оказывало поддержку организации различного вида устройств, предназначенных для облегчения труда женщин как в домашнем хозяйстве, так и в самой семье — как например, кооперативные прачечные, детские летние площадки, общественные столовые и т. п., с тем, чтобы женщины-крестьянки могли в полной мере участвовать в кооперативной и общественной жизни.

Новый стиль работы в сельском хозяйстве, коллективная организация и управление сельскохозяйственным производством в ЕСХК, постепенная замена мелко-производственных форм труда формами крупнопроизводственного кооперативного сотрудничества — превращение ЕСХК в социалистические сельскохозяйственные предприятия — все это вызывает глубокие перемены в образе мышления и оказывает также влияние на стиль работы женщин-крестьянок как в производстве, так и в домашнем хозяйстве и семье.

С учетом повышенных задач сельскохозяйственного производства в будущие годы необходимо будет изучать и решать вопрос всесторонней помощи женщинам в их работе, в семье и домашнем хозяйстве, далее в работе, связанной с их участием в руководстве ЕСХК и с их деловым, политическим и культурным ростом. Настоящее положение таково, что из лиц, постоянно занятых в сельскохозяйственных кооперативах, 53,7 % составляют женщины, однако, среди руководящих работников ЕСХК удельный вес женщин — всего 3,4 % (средние общегосударственные данные). Причиной такого незначительного участия в руководящих работах заключается в буржуазных взглядах мужчин на работу и общественное положение женщин в сельском хозяйстве, большая нагрузка как в отношении работы, так и во времени, особенно тогда, когда работа связана с ведением домашнего хозяйства, питанием и воспитанием детей, далее недостаточное развитие оплачиваемых и социальных служб в деревне, сравнительно небольшой процент квалифицированных женщин, работа в приусадебном хозяйстве и другие.

Несмотря даже на более высокую квалификацию женщин, в ЕСХК им часто поручают, в первую очередь, ручной труд, зачастую более трудоемкий и хуже оплачиваемый. Коренного улучшения труда женщин, а также и его оплаты можно достичь только лишь путем широкого применения технологии с максимальной механизацией работ, путем внедрения максимальной заинтересованности, введения системы премий и приспособления некоторых средств механизации с учетом физиологии женщин, как например пропашные тракторы и т. п. Эти мероприятия необходимы также потому, что число женщин в сельскохозяйственном производстве преобладает: в растениеводстве оно составляет 61–68 % и в животноводстве 70–80 %.

Несмотря на это, что новый стиль сельскохозяйственного труда в ЕСХК вызвал существенные качественные изменения в семьях и домашнем хозяйстве членов кооператива и приблизил их уровень к уровню домашнего хозяйства в городах, все же проявляются еще недостатки в питании, в частности биологическом составе питания семей членов кооператива с неправильным направлением на чрезвычайно высокий расход калорий, на чрезмерное потребление жиров и сладких блюд, а с другой стороны, на недостаточное потребление белков, главным образом, молочного происхождения и на неудовлетворительное потребление овощей. Режим питания сельских жителей в различное время года как в качественном, так и в количественном отношении неудовлетворителен, особенно в период интенсивных работ, хотя уровень годового питания в ЕСХК существенно улучшился. Полное улучшение такого положения может произойти за счет более широкого развития до сих пор отстающего общественного питания в ЕСХК.

В своем подавляющем большинстве также и женщины-крестьянки полностью приветствуют политическое и культурное развитие деревни. Однако, если они до сих пор еще не все участвуют в общественной жизни, тогда причины заключаются в большинстве случаев в недостаточном числе социальных и оплачиваемых служб, а в значительной меньшей мере в их субъективных взглядах.

Изучение влияния ЕСХК на труд и жизнь женщин-крестьянок в ЧСАСХН является составной частью комплексного общественного исследования чехословацкой деревни. Исходя из результатов этой деятельности, можно сделать следующие практические заключения и рекомендации:

1. пропагандировать профессиональное обучение женщин и девушек-крестьянок,

- a) в сельскохозяйственной практике,
- б) в жилищных вопросах, в вопросах обстановки экономичного ведения домашнего хозяйства; в основных вопросах культуры и жизни и жизненного уровня, а также и правильного питания;
2. организовать консультационную службу по вопросам труда и жизни женщин-крестьянок;
3. пропагандировать путем воспитания правильное питание, в частности, общественное, в том числе эстетическую сервировку стола;
4. вести работу со школьной молодежью — интересоваться, как она проводит свой досуг, а также и на сколько она заинтересована в сельскохозяйственной работе и в жизни на селе, — в первую очередь, в отношении девушек;
5. повысить интенсивность строительства социальных устройств для детей дошкольного и школьного возраста (ясли, летние площадки, детские сады, дружные молодежи) при полном капитальном строительстве со стороны ЕСХК и местных национальных комитетов;
6. улучшить развитие оплачиваемых служб в деревне, в первую очередь, тех, которые облегчают труд домашних хозяек и матерей-крестьянок; рекомендовать некоторые из этих служб в качестве подсобного производства ЕСХК, в котором работали бы женщины-члены кооператива в свободное от сельскохозяйственных работ время;
7. менять более решительно внешний вид рабочего места, общественных устройств ЕСХК и села, а тем самым и культурную жизнь деревни. Одновременно тем самым превращать частнособственнический мелкобуржуазный образ мышления женщин-крестьянок в мышление социалистического кооперативного единства.

Die Stellung der Frau in der Landwirtschaft — Einfluß der LEG auf ihre Arbeit und ihr Leben

Mit den grundsätzlichen Veränderungen der Produktionsverhältnisse und Produktivkräfte traten in der ČSR auch entscheidende Veränderungen in der Stellung und im Leben der Landfrauen ein. In der sozialistischen Landwirtschaft haben die Frauen eine weitaus bedeutendere Stellung und einen viel größeren Anteil als in der kapitalistischen Landwirtschaft.

Bereits in den Jahren 1946—1951 leitete das Ministerium für Landwirtschaft eine umfangreiche Aktion der Fürsorge um die Landfrauen ein. Es förderte die Bildung verschiedener gesellschaftlicher Einrichtungen zur Erleichterung der Frauenarbeit im Haushalt und für die Familie, wie es Genossenschaftswäschereien, Kinderhorte, Gemeinschaftsküche u. a. sind, um so den Landfrauen die volle Teilnahme an der Arbeit in den Landwirtschaftsgenossenschaften und im öffentlichen Leben zu ermöglichen.

Der neue Arbeitsstil in der landwirtschaftlichen Produktion, die kollektive Organisation und Leitung des genossenschaftlichen Betriebes, die fortschreitende Umwandlung der kleinbäuerlichen Arbeitsformen in die Formen der kollektiven genossenschaftlichen Großproduktion, die Entwicklung der LEG zu sozialistischen Landwirtschaftsbetrieben, dies alles brachte tiefgreifende Veränderungen in der Denkungsart der Landfrauen mit sich und beeinflusste ihren Arbeitsstil sowohl in der landwirtschaftlichen Produktion als auch im Haushalt.

Angesichts der erhöhten Aufgaben, vor deren Erfüllung die Landwirtschaft in den nächsten Jahren gestellt ist, wird es notwendig sein, jenen Problemen besondere Aufmerksamkeit und ein eingehendes Studium zu widmen, die mit der allseitigen Unterstützung der Landfrauen bei der Ausübung leitender und anderer Funktionen in den LEG, bei ihrer fachlichen, politischen und kulturellen Ausbildung zusammenhängen. Die heutige Lage wird dadurch charakterisiert, daß im ganzstaatlichen Mittel der ČSR 53,70 % sämtlicher ständig in der Landwirtschaft Beschäftigten Frauen sind, jedoch nur 3,4 % der Funktionen in den LEG auf Frauen entfallen. Die Ursachen dieses geringen Anteils bilden die veralteten Ansichten der Männer über die Arbeit und Stellung der Frauen in der Landwirtschaft, ihre große Arbeits- und zeitliche Belastung, insbesondere durch ihre Beanspruchung im Haushalt, bei der Versorgung und Erziehung der Kinder, ferner der noch unbefriedigende Stand der bezahlten und sozialen Dienstleistungen im Dorfe, die verhältnismäßig geringe Prozentzahl qualifizierter Frauen, die Arbeit in der individuellen Hauswirtschaft u. dgl. m.

Die Frauen werden — selbst bei hoher Qualifizierung — in den LEG oft hauptsächlich mit Handarbeiten betraut, die schwierig, anstrengend sind und dabei weniger gut vergütet werden. Eine entscheidende Verbesserung der Frauenarbeit und -Entlohnung kann nur durch eine breite Anwendung der neuen Technologie und des Höchststandes der Mechanisierung, durch die Geltendmachung der materiellen Interessiertheit innerhalb der Genossenschaft, die Durchsetzung des Prämiensystems und durch die Anpassung einiger technischer Hilfsmittel (wie Pflegeschlepper u. a.) an die physiologischen Besonderheiten der Frauen erzielt werden.

Alle diese Maßnahmen sind schon deshalb erforderlich, weil der Anteil der Frauen an der landwirtschaftlichen Produktion überwiegt; er beläuft sich im Pflanzenbau auf 61—68 % und in der Viehwirtschaft auf 70—80 %.

Obwohl die neuen Arbeitsformen in der landwirtschaftlichen Produktion der LEG wesentliche qualitative Veränderungen in den Familien und im Haushalt der Genossenschaftsbauern mit sich brachten und diese auf das Niveau in den Städten hoben (moderne Haushaltmaschinen, Fernsehgeräte, Möbel), bestehen in den einzelnen genossenschaftsbäuerlichen Familien noch Mängel in bezug auf die Zusammensetzung der Ernährung, die falsch auf einen abnorm hohen Kalorienverbrauch, auf allzu großen Fett- und Süßspeisenkonsum ausgerichtet ist und im Gegensatz dazu nicht genügend Eiweiß, insbesondere Milcheiweiß, und Gemüse enthält. Die Ernährung der Bauern ist zwar im Jahresablauf sowohl gute als auch mengenmäßig überreichlich, jedoch in ihrer Zusammensetzung — insbesondere in den Zeitabschnitten der Arbeitsspitzen — unbefriedigend. Eine stärkere Entfaltung der bisher noch ungenügend verbreiteten Gemeinschaftsverköstigung in den LEG könnte zur Verbesserung dieses Zustandes beitragen.

Die meisten Landfrauen sind auch eifrige Verfechterinnen der politischen und kulturellen Entfaltung des Dorfes. Wenn sich noch nicht Alle in die öffentliche Tätigkeit eingeschaltet haben, so ist dies hauptsächlich auf die unzureichenden öffentlichen Dienstleistungen und nur in Ausnahmefällen auf subjektive Anschauungen zurückzuführen.

Das Studium des Einflusses der LEG auf die Arbeit und das Leben der Landfrauen bildet in der ČSAZV den Bestandteil einer komplexen Gesellschaftsforschung über das tschechoslowakische Dorf. Aus den Ergebnissen dieser Tätigkeit können wir einige praktische Empfehlungen ableiten:

1. Es sollte die fachliche Ausbildung der Landfrauen und vor allem weiblichen Jugendlichen verbreitet werden

a) auf dem Gebiete der landwirtschaftlichen Praxis,

b) auf dem Gebiete der Wohnkultur, der ökonomischen Führung des Haushalts, der kulturellen Lebenshaltung und der Grundlagen der richtigen Ernährung.

2. Es sollte ein Beratungsdienst über Arbeits- und sonstige Probleme der Landfrauen errichtet werden.

3. Durch Aufklärungsarbeit sollte richtige Ernährung, Gemeinschaftsverpflegung, einschließlich des ästhetischen Servierens propagiert werden.

4. Man sollte sich eingehender mit der Schuljugend befassen, damit, wie sie ihre Freizeit ausfüllt, wie sie für die Arbeit in der Landwirtschaft und im Dorfe gewonnen werden könnte — unter besonderer Berücksichtigung der jungen Mädchen.

5. Es sollen soziale Einrichtungen für schulpflichtige und noch nicht schulpflichtige Kinder errichtet werden (Kinderkrippen, Kindertagesheime, Kindergärten, -Horte) unter Ausnutzung der Investitionen der LEG und Räte der Gemeinden.

6. Die bezahlten Dienstleistungen im Dorfe sollen noch mehr entfaltet werden, vor allem solche, die die Arbeit der Landfrauen (Hausfrauen, Mütter) erleichtern; einige solche Dienstleistungen könnten als Nebenproduktzweige der LEG aufgebaut werden, wo die Genossenschaftsbauerinnen im Zeitabschnitt der Arbeitstiller Beschäftigung finden könnten.

7. Die Arbeitsplätze, Gemeinschaftseinrichtungen der LEG und Gemeinden sollen hygienischer und freundlicher gestaltet werden, was auch zur Hebung der Kultur im Dorfe beitragen wird. Gleichzeitig soll auf die Umwandlung der kleinbürgerlichen, individualistischen Denkungsart der Landfrauen in das auf der genossenschaftlichen Gemeinschaftsarbeit und auf dem gemeinschaftlichen Eigentum begründete sozialistische Bewußtsein hingearbeitet werden.

NĚKTERÉ PROBLÉMY KONCENTRACE A CENTRALIZACE VÝROBY, VEDOUCÍ K VYTVÁŘENÍ VĚTŠÍCH ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ

Vývoj zemědělství Československa znamenal v uplynulých deseti letech velký přerod při převádění roztříštěné zemědělské malovýroby na socialistickou velkovýrobu. Zvláště velkého rozmachu dosáhl rozvoj socialistické družstevní velkovýroby. Ukázalo se, že v průběhu združstevňování se zemědělská výroba zvýšila zhruba o jednu třetinu, produktivita práce o více než polovinu a životní úroveň zemědělského obyvatelstva vzrostla zhruba o 40 %.

V průběhu združstevňování se však také ukázalo, že i zemědělská výroba — pokud jde o potraviny — neuspokojuje plnou měrou vzrůstající požadavky obyvatelstva, a v průmyslu — pokud jde o suroviny. Tempo rozvoje zemědělské výroby nedrží krok s tempem rozvoje výroby průmyslové.

V důsledku prudkého tempa združstevňování zaostala však úroveň výrobních sil za současnými výrobními vztahy. To se projevuje především v zaostávání mechanizace zemědělské výroby, úrovně pracovních sil, v používání technologických postupů, které odpovídají úrovni maloroľnického hospodářství a nejsou vhodné pro velkovýrobu.

Tyto skutečnosti brzdí další růst a zhospodárňování zemědělské výroby i zvyšování produktivity práce. Proto je třeba tyto nedostatky co nejdříve odstranit a zavést skutečně velkovýrobní formy hospodaření socialistických zemědělských závodů. Při zavádění velkovýrobních forem je často na závalu dosavadní velikost družstev, která nevytvářejí vyhovující základnu k potřebnému soustředění výrobních prostředků, aby mohlo být vůbec uvažováno o zavedení velkovýrobní technologie. Zkušenosti však dokazují, že i na velkých půdních celcích mohou být uplatňovány malovýrobní formy hospodaření a naopak, některá zemědělská výrobní odvětví je možno velkovýrobní formou uplatňovat i na nepatrné výměře. To se uplatňuje v některých kapitalistických zemích. Např. farmář *Max Bailey* ve státě Iowa (USA) zavedl velkovýrobu vepřového masa při obhospodarování 73 akrů půdy (43 ha). V roce 1958 zde vyrobil 3000 prasat o tržní váze 90—102 kg. Přitom použil velkovýrobní technologie a celý výrobní postup zavedl tak, že se blížil průmyslové výrobě.

Takovýto kapitalistický vývoj výroby Lenin charakterizuje: *... „malé hospodářství, jež zůstává malým co do výměry půdy, se mění ve velké co do rozsahu produkce, co do rozvoje dobytkářství, co do rozsahu hnojení, co do používání strojů atd.“* *)

Je samozřejmé, že podstatný vliv na změnu charakteru výroby má koncentrace a centralizace výroby. O velkovýrobních formách zemědělských závodů není možno hovořit, není-li využito všech prostředků a cest k dosažení takové výrobní koncentrace a centralizace, která si vynutí používání velkovýrobních forem výroby

*) V. I. Lenin: Vývoj kapitalismu v zemědělství, Svoboda 1951, str. 305.

v jednotlivých odvětvích a tím i zpětný vliv na výměru půdy potřebnou k zajištění výroby. Při stanovení minimální velikosti zemědělského závodu, je tedy výměra půdy výsledkem, vyplývajícím z určité koncentrace a centralizace výroby a použitých forem technologií. Přitom koncentrace a centralizace výroby musí v socialistických zemědělských podnicích odpovídat působení ekonomického zákona plánového proporcionálního rozvoje. Musí tedy umožňovat vyváženost zemědělského závodu o více odvětvích, a to co nejlepším spojením výrobních odvětví při uplatnění nejvýhodnějšího výrobního zaměření celého závodu a při umožnění vnitřní specializace jednotlivých provozoven uvnitř závodu.

Proto jedním z prvních předpokladů k vytvoření velkovýrobních forem výroby je správně usměrněný proces koncentrace a centralizace.

Proces koncentrace má dvě stránky: naturální a hodnotovou. Rozhodující je stránka naturální, neboť představuje materiální základ, na kterém vždy a znovu dochází k další koncentraci a centralizaci. Výrobních sil může být při jejich větším nahromadění lépe využito a možno dosáhnout i lepšího jejich sladění.

Proces koncentrace má své východisko ve změnách kvalitativních, jako jsou např. konstrukce strojů, jiná technologie apod., které si vynucují nové proporce mezi výrobními silami, jiný poměr pracovních sil k výrobním prostředkům i nové poměry mezi jednotlivými výrobními prostředky. Koncentrace v jednom podniku však nepředpokládá likvidaci jiných podniků a centralizaci jejich zařízení a pracovních sil. Naopak centralizace se jeví jako důsledek předcházející koncentrace, jako důsledek výhod a předností velkopodniků.

Centralizace sama o sobě představuje proces kvantitativních změn soustřeďování výrobních sil. Avšak tyto změny jsou ve svých důsledcích změnami kvalitativními. Takovýto proces nastává např. při slučování JZD. Při centralizaci už samotné nahromadění výrobních prostředků a výrobních sil umožňuje — při dobré úrovni řízení — jejich lepší využití a snížení nákladů na výrobu.

Předmětem procesu koncentrace a centralizace jsou výrobní prostředky, pracovní síly a produkce související s daným odvětvím. V různých odvětvích národního hospodářství může specifické postavení některého z nich podstatně ovlivnit podmínky koncentrace a centralizace i jejich vzájemnou závislost. Je tomu tak i v zemědělství, kde existence zvláštního výrobního prostředku, jakým je půda, dává těmto procesům specifické rysy. Zatímco v průmyslu předchází proces koncentrace výrobních prostředků zpravidla proces jejich centralizace a oba procesy mohou na sobě probíhat nezávisle, v zemědělství — s ohledem na půdu — je centralizace půdního fondu objektivním předpokladem koncentrace zemědělské výroby.

Větší výrobní celky se soustředěným půdním fondem dávají předpoklady k mnohem výhodnějšímu nahromadění výrobních prostředků a pracovních sil, což se pak projeví v podstatném zvýšení objemu a ve zhospodárnění výroby, i ve zvýšení produktivity práce.

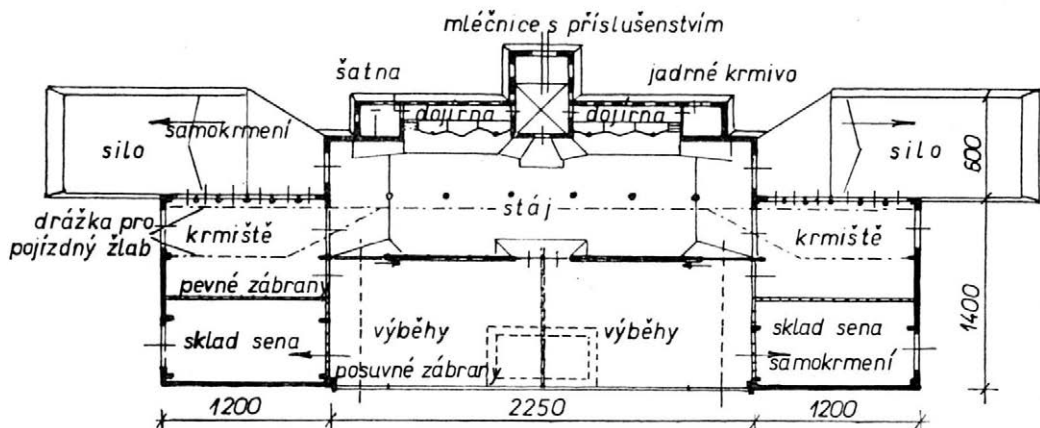
Centralizace půdního fondu je základním předpokladem ke koncentraci a centralizaci živočišné výroby i mechanizačních prostředků. V současné době se centralizace živočišné výroby jeví jako klíčová otázka k řešení vzestupu celé zemědělské výroby. Dosavadní roztržštěný stav živočišné výroby brzdí růstu celé zemědělské výroby. V celostátním průměru k 31. prosinci 1958 bylo v provisoriih v JZD ustájeno průměrně 11 kusů krav, v adaptacích průměrně 37 kusů a v novostavbách průměrně 91 kusů. U mladého skotu bylo v adaptacích ustájeno průměrně 27 kusů v jednom chlévě a u novostaveb průměrně 40 kusů v jednom chlévě. Prasat bylo umístěno v jednom vepříně v adaptacích průměrně 94 kusů a v novostavbách průměrně 134 kusů. Je samozřejmé, že takovéto rozmístění dobytka brzdí

zavádění nové technologie, mechanizace a automatizace v živočišné výrobě.

Velkovýrobní způsob provozu vyžaduje určitou minimální koncentraci zvířat v základní výrobní a organizační jednotce tak, aby byly vytvořeny předpoklady k dosažení nejvyšší možné produktivity práce a hospodárnosti výroby. Minimální velikost základní výrobní a organizační jednotky ovlivňují tyto činitele:

1. technologie,
2. technika,
3. výrobní postup,
4. organizace pracovního procesu a využití sil.

Použitá technologie, tj. způsob ošetřování zvířat, krmení, ustájení atd., je ve velmi úzkých vzájemných vztazích s ostatními činiteli, ovlivňujícími velikost koncentrace jednotlivých druhů zvířat v živočišné výrobě. Jsou to především technika a organizace pracovního procesu. Tak např. automatizace dojení si vynucuje vyloučení dojírny a úpravu technologie — přechod od individuálního způsobu ošetřování ke skupinovému, umožňuje změnu technologie na dalších úsecích, jako např. částečné nebo úplné samokrmení apod.

Uskutečnění „nové technologie“ nemusí však v každém případě znamenat vytvoření velkovýrobních forem výroby. Je známo, že „nová technologie“ se v některých kapitalistických zemích uplatňuje i v hospodářstvích menších, která u nás obvykle nazýváme kulackými hospodářstvími. Některé náměty (skizza 1.) a projekty i u nás zpočátku ukazovaly na takovéto uplatnění „nové technologie“. Přitom však, i když se dosáhne zpravidla lepších výsledků než při dosavadním tradičním způsobu výroby, nevyčerpává všechny možnosti těchto způsobů výroby. Tak např. nová technologie ve výkrmu prasat je s úspěchem uplatňována na mnoha státních statcích a JZD. Přitom v družstvech jde zpravidla o malé počty prasat vykrmovaných tímto způsobem (30—100 kusů), přičemž je známo, že k využití pracovníka dochází až při 1000 a více kusech.

Ukazuje se, že činitelem, který ovlivňuje podstatnou měrou koncentraci jednotlivých druhů zvířat, je stupeň techniky, použitý při výrobě. Na jeho základě dochází ke změnám v technologii, ve výrobních postupech a v organizaci pracovních procesů. Tak kapacita dojírny ovlivňuje velikost základní organizační jednotky v chovu krav. Rybinovitá dojírna o 16 dojných stáncích je využita v jednomsměnném provozu při kapacitě asi 240 krav. Velmi důležitým činitelem je též výrobní postup, který je určen na základě řešení velikosti jednotlivých základních výrobních a organizačních jednotek pro celé odvětví. Takovým způsobem je třeba

řešit nejvhodnější vazby v chovu skotu mezi kravami, odchovem mladého dobytka, teletníkem a výkrmem skotu. Právě tak i v chovu prasat je nutno řešit vazbu mezi výkrmem a výrobou selat. Zde se ukazuje, že v užitkovém chovu není vždy výhodné oddělovat odchov selat od výkrmu prasat. Podle některých materiálů ze zahraničí se ukazuje, že mnohem výhodnější se jeví proporcionální spojení odchovu selat a výkrmu prasnic v jedné výrobní a organizační jednotce. Již zmíněný farmář Max Bailey spojil odchov selat s výkrmem prasat, zorganizoval celou výrobu na průmyslovém základě cyklové produkce a dosáhl v roce 1958 tržní výroby 3000 kusů prasat, přičemž si selata potřebná pro zástav vyrobil sám. Na celou výrobu stačili dva muži a na jednu hodinu lidské práce připadala produkce jednoho tržního prasete, tj. váha — 101,9 kg.

Na použité technologii, technice i výrobním postupu je závislá organizace pracovního procesu, která též ovlivňuje velikost základní výrobní a organizační jednotky.

Správná organizace pracovního procesu v nové technologii přináší sebou též vytváření nových povolání. Tak např. v chovu dojníc vzniká povolání specialisty dojiče (obsluhujícího dojící plnoautomat), naháněče, krmiče, traktoristy apod. Vytvoření těchto povolání vyžaduje jejich nejlepší využití během pracovní směny. Proto je nutno počet zvířat přizpůsobit tomu, aby byly náležitě využity nejen stroje a zařízení, ale i pracovní síly.

Při zkracování pracovní doby v celém našem národním hospodářství se ani v zemědělství neobejdeme bez dvousměnné pracovní doby v živočišné výrobě.

Jestliže je např. organizován proces ve dvou směnách, znamená to zdvojnásobení koncentrace dobytka — např. krav je potom třeba ustát v jedné provozovně nikoliv 240, ale 300—480. K této zkušenosti došli v NDR, kde na základě nové technologie budují mnohem větší komplexy kravínů než u nás. Tak např. na LPG Ernst Thälmann v Steinhausenu byl vybudován kombinát pro 480 krav.

Neúplné využití pracovních sil v průběhu směny snižuje produktivitu práce i při uplatnění nové technologie. Dokonalé využití pracovních sil při dané technologii, technice a správné organizaci pracovního procesu ovlivňuje účelnou koncentraci dobytka do jedné výrobně organizační jednotky. Uskutečnění účelné koncentrace dobytka do jednotlivých minimálních, výrobně organizačních jednotek, vyžaduje jednak vytvoření minimální velikosti jednotlivých odvětví živočišné výroby v rámci celého podniku (jako např. dostatečně velkého chovu skotu, prasat apod.), jednak účelné specializace provozoven daného odvětví a jejich rozmístění na celém území podniku.

Při řešení otázek specializace sloučených družstev a větších celistvých území oddělení státních statků, nejde tedy jen o správné určení výrobního zaměření celého podniku, ale vzniká nový problém — správné specializace výroby uvnitř podniku. Tento problém nebyl v období, kdy jedno družstvo zaujímal jen jednu obec nebo dokonce jen jednu osadu. Problém specializace výroby v rámci velkého zemědělského podniku se stává jedním z nejdůležitějších problémů dalšího rozvoje sloučených družstev, neboť jeho vyřešení musí předcházet perspektivnímu řešení investiční výstavby celého podniku. Jestliže bychom tento problém nevyřešili ihned na počátku, docházelo by i po vytvoření větších celků k tříštění výroby, neuskutečnilo by se žádoucí soustředění dobytka do minimálních celků, při kterých lze dosáhnout vyšší produktivity práce a hospodárnosti výroby, docházelo by znovu k rozptylování investic, k nevyužívání pracovních sil v některých osadách nebo obcích, a naopak, v jiných úsecích podniku k nedostatku pracovních sil. Proto při vytváření velkých sloučených družstev je třeba především vidět řešení otázky podstatného rozvoje výrobních sil.

Ne všichni pracovníci však tuto otázku vidí jako jednu z otázek prvořadých. S nepochopením této otázky se setkáváme např. při řešení investiční výstavby těchto sloučených JZD. Budoucí jejich výstavba by měla být řešena pod zorným úhlem vnitřní specializace celého podniku a vytváření dostatečně velkých výrobně organizačních jednotek i celých odvětví. Příklad takového nevhodného řešení ukazuje projekt investiční výstavby sloučených osadních družstev na území JZD Vyskeř, okres Turnov. Toto družstvo při výměře asi 650 ha zemědělské půdy a 458 ha orné půdy bude mít 512 ks skotu, z toho 256 krav, 254 prasat, z toho 31 prasnic a 1000 slepic. Projektanti sice soustředili krávy do centrální obce Vyskeř na jedno staveniště, ale umístili je celkem ve třech kravínech pro 96 kusů a ve třetím kravíně kombinovaném s porodnou pro 36 kusů. Ukazuje se, že velikost kravínů pro celkové počty krav je malá a že je třeba řešit celý komplex ve větším celku. Na stejné staveniště umístili projektanti i porodnu prasnic pro 25 kusů. To se jeví nevýhodným nejen z hlediska zootechnického, ale zvláště z hlediska rozptýlení celého nevelkého chovu prasat na několik provozoven (porodna, předvýkrm a výkrm). Ostatní skot je rozptýlen po několika osadách sloučeného JZD Vyskeř. Tak v centrální obci Vyskeř je plánováno na žír 36 ks, v osadě Lažany volné ustájení skotu pro 80 ks, v osadě Mladostov žír pro 60 ks, v osadě Drahoňovice žír pro 24 ks a v osadě Poddoubí žír pro 24 kusů. Právě tak je rozptýlen i nevelký chov drůbeže, kde vedle dosavadní drůbežárny pro 250 kusů se na jiném konci obce plánuje výstavba drůbežárny pro 250 a 500 kusů, zatímco celý chov by bylo mnohem účelnější řešit např. halou na trvalé podestýlce. Takovéto rozptýlení živočišné výroby a její neúčelné rozmístění bude samozřejmě brzdou rozvoje výrobních sil v tomto družstvu v příštích letech. Při rozmístění živočišné výroby je třeba dbát vytvoření dostatečně velkých specializovaných výrobních a organizačních jednotek. Při vytváření vnitřní specializace je třeba navazovat i na dosavadní hospodářské budovy a zařízení, jichž je nutno co nejvhodněji využít. Proto i v těchto podmínkách je nutno hledat určitá řešení, i když nebudou plně odpovídat všem požadavkům vnitřní specializace. Této situaci odpovídá např. i rozmístění živočišné výroby na území zemědělského podniku oddělení Chrášfany, státního statku Český Brod. Rozmístění je zřejmé z tabulky I.

I. Rozmístění výroby v oddělení Chrášfany, stát. statek Č. Brod

Druh zvířat	Hospodářství			Na kolika místech umístěn
	Chrástany	Bylany	Chotouň	
	potřeba stáj. kapacit v kusech			
krávy	312	—	274	2
jalovice nad 2 roky	18	—	17	2
telata do 2 měsíců	46	—	42	2
jalovičky od 2—6 měsíců	35	—	—	1
jalovičky od 6—12 měsíců	—	50	—	1
jalovičky 1—2 roky	—	84	—	1
býčci 2—6 měsíců	—	40	—	1
býci 6—18 měsíců	—	120	—	1
prasnice	25	—	125	2
kanci	1	—	3	2
chovní běhouni	147	—	—	1
prasata výkrm	—	—	1000	1
koně	12	8	12	3

Jednotlivé organizační jednotky v oddělení Chrástany jsou dostatečně velké a nejsou rozptylovány po celém území zemědělského podniku. Tak v Chrástanech jsou soustředěny krávy a připuštěné jalovice, jakož i telata do dvou měsíců. Podobně i v Chotouni. V Chrástanech k tomu přistupuje teletník pro chovné jalovičky a plemenná buňka prasnic, v Chotouni celý užitkový chov prasat (užitkové prasnice, výkrmna prasat). V Bylanech je soustředěn odchov mladého skotu a žir skotu. Toto, vcelku za dané situace účelné rozmístění umožňuje další rozvoj výrobních sil a zvýšení produktivity práce.

Správné rozmístění a specializace jednotlivých výrobních úseků uvnitř podniku usnadňují také řízení celého podniku. K vedení dostatečně velkých celků je možno využít vysoce kvalifikovaných odborníků a tím i zlepšit práci funkcionářů ve vedení podniku. Správné vyřešení rozmístění výroby po celém území podniku má tedy podstatný vliv na upevnění ekonomiky podniku, na snadnější zvládnutí zvýšení výrobních úkolů.

V otázkách slučování družstev a vytváření velkých, účelných a ekonomicky nejvýhodnějších zemědělských podniků, jsme teprve v počátcích.

Jde o řešení velmi závažných otázek, při kterých je nutno postupovat obezřetně a s největší odpovědností. Je samozřejmé, že při sloučení družstev do velkých celků se příznivě projeví především zlepšení řízení takového podniku, protože pro vedoucí funkce bude možno vybrat skutečně nejkvalifikovanější pracovníky. Avšak současně nelze zapomínat na řešení otázek správné velikosti jednotlivých výrobně organizačních jednotek a umožnění vhodné specializace jednotlivých výrobních úseků. Právě velikost jednotlivých výrobně organizačních jednotek bude v budoucnu určovat optimální velikost celých zemědělských podniků. Současně s tím bude třeba se znovu zabývat otázkami výrobního zaměření celých podniků. Ukazuje se totiž, že specializace, původně navrhovaná pro jednotlivá družstva, bude vyžadovat určitých korekcí, aby mohla být platná i pro velké celky.

*Inž. Jaroslav NEUMANN,
Vysoká škola zemědělská, Praha*

VELIKOST ZÁVODU A VYTVÁŘENÍ PŘEDPOKLADŮ PRO LEPŠÍ ORGANIZACI SPOLEČENSKÉHO A KULTURNÍHO ŽIVOTA NA VESNICI

V prvním čísle letošního Sborníku byly otištěny některé úvahy k otázce velikosti socialistických zemědělských závodů v Československu v souvislosti s problematikou specializace a kooperace zemědělské výroby. Jelikož v tomto případě jde nesporně o problematiku zásadní důležitosti a vysoce aktuální, pokládáme za vhodné zmínit se též o širší problematice, která je s řešením zmíněného výzkumného úkolu v praxi nerozlučně spjata, i když z jiných hledisek.

V současné době není sporu o tom, že vesnice zůstane i nadále základní výrobní jednotkou. Počínají se též sjednocovat názory na to, jak má vypadat proporcionalita v rámci zemědělského závodu v obci v různých podmínkách. Příslušná výzkumná pracoviště se vedle toho nedílně zabývají specializací zemědělské výroby v rámci větších výrobních jednotek. I zde již bylo dosaženo předběžných závěrů (viz např. Věstník ČSAZV č. 4 z roku 1959). Specializace zemědělské výroby v tomto širším slova smyslu, opřená o rozpracování rajonizace zemědělské výroby, tj. o plánovité rozmístění výrobních sil v celém čs. zemědělství, přináší mj. pohledy na rozmístění výroby v kooperujících zemědělských závodech jednotlivých výrobních obvodů.

Domýšlíme-li tyto ekonomicko-provozní otázky na úseku společenském, kde předstih výzkumu před neustále se rozvíjejícími novými způsoby života a práce je neméně nezbytný jako v oblasti materiální základny, dospíváme již nyní k závěrům, jejichž závažnost si zaslouhuje pozornosti a prověření ze strany odborníků ostatních oborů. Zmíníme se zde o některých z těchto závěrů. Nejprve však několik poznámek k pozici, ze které pracovníci na úseku výzkumu nových forem společenského a kulturního života na vesnici vycházejí.

Jak výzkumná práce ekonomů, tak i toto studium spadá do oblasti společenských věd, jejichž hlavním posláním je

příspěvat k neustálému rozvoji výrobních sil a tím co nejúplnějšímu uspokojování neustále rostoucích potřeb všech příslušníků naší společnosti. Pracovníci v oblasti společenského výzkumu si jsou plně vědomi toho, že rozhodujícím článkem je výroba. Vycházejí proto z práce ekonomů. Obsahem jejich studia je přitom zkoumat oblast nadstavby a vycházet přitom z rozvoje výrobních sil. Je známou a nespornou skutečností, že oblast materiální výroby působí na nadstavbu, tj. na společenské vědomí lidí a tím i na způsob jejich života. Rovněž není pochyb o tom, že společenské vědomí lidí (jejich světový názor, morálka, psychologie atd.) se promítá zpětně do oblasti výrobních vztahů, a že tedy počínání a projevy lidí ovlivňují do jisté míry buď kladně nebo záporně další rozvoj výrobních sil. Konkrétních příkladů k tomuto vidíme zejména v našich družstvech víc než dost. Zabývat se společenskými vědami a přitom nepřihlížet ke skutečnosti, že přežitky jako dědictví dřívějších dob existují i v myslích dnešních lidí, a to zejména na vesnici, by bylo při nejmenším lehkovážné.

Pracovníci v oblasti společenských věd se proto musí zabývat — zejména, žijeme-li v etapě probíhající kulturní revoluce na vesnici — všemi otázkami a problémy, které, prameníce z rozvoje výroby, mohou se promítat do společenského života pracujících na venkově, především pracujících v zemědělství. Každý společenský jev má své vnější a vnitřní příčiny, které navzájem souvisí, tedy i společenský a kulturní život pracujících.

Zkoumat cesty ke změně vědomí lidí na pokrokové socialistické vědomí, je tedy jednou stránkou společenského výzkumu naší vesnice, tak jak je konán Ústředím pro studium vývoje v zemědělství ČSAZV. Rubem téže stránky je poté výzkum optimálního uspořádání vnějších předpokladů pro rozvoj společenského a kulturního života na naší vesnici. Tyto vnější

předpoklady pochopitelně zahrnují celou řadu problémů. Posléze jmenovaným zaměřením našeho studia v této oblasti výzkumu je tedy již zdůvodněno, proč a z jakého hlediska se zabýváme právě též i možnými důsledky specializace zemědělské výroby na organizaci společenského a kulturního života na vesnici. Pod organizací zde rozumíme otázky nejvhodnějšího a neefektivnějšího budování a situování společenských zařízení na venkově z hlediska struktury rozvoje výrobních sil v zemědělství. Ponecháváme zatím stranou otázky dislokace společenského občanského vybavení v jednotlivé obci, neboť není sporu o tom, že musí být situováno ve společenském těžišti obce.

Můžeme se tedy vrátit k nástinu závěrů, tak jak vyplývají pro nejvhodnější výhledové situování té části občanského vybavení v rámci větších obvodů, které je jedním z věcných základů pro organizaci společenského a kulturního života vesnice.

Výhledové rozmístění zemědělské výroby ve větších výrobních obvodech předpokládá existenci specializovaných farem za vzájemné vyšší dělby práce. Řízení zemědělské výroby bude mít v rámci výrobního obvodu nesporně spád do té obce, která se stane sídlem provozně organizačního centra, popřípadě se stane sídlem oddělení státního statku v novém pojetí. Venkovské obce v oblastech s převažující zemědělskou výrobou nabudou tedy postupně z hlediska výrobní spádovosti různých funkcí. Tyto funkce lze chápat tak, že obec se specializovanou farmou (přibližně dnešní průměrný katastr) nabude povahy obce základní, zatímco obec, kam bude mít spád řízení zemědělské výroby, nabude povahy obce spádové. Při této úvaze nelze ovšem opomíjet skutečnost, že vedle zmíněných, sobě kvalitativně nadřazených funkcí zemědělských obcí, existují a budou i nadále existovat obce, v nichž zemědělství nebude mít primární úlohu a kde ovlivňujícím hlediskem bude např. průmysl nebo jiná dominanta, která je

atraktivní pro určitý obvod. Takovéto střediskové obce mohou být však v praxi představovány i některými obcemi spádovými.

Vyvodíme-li z toho, že návrh klasifikace funkcí zemědělských obcí nelze chápat dogmaticky, nýbrž nutně v souladu s konkrétními místními podmínkami, můžeme přistoupit k vlastním dalším důsledkům aplikování této klasifikace na občanské vybavení obcí, sloužící rozvoji společenského a kulturního života obyvatel.

1. **Obec základní:** Společenské občanské vybavení takovýchto obcí by se mělo i výhledově omezovat na charakter místní, tj. mělo by být úrovně tzv. základního vybavení. Nelze totiž předpokládat, že tyto základní obce by doznaly v budoucnu opodstatnění k většímu růstu počtu obyvatelstva. Stoupající mechanizace zemědělské výroby spolu s automatizací některých pracovních procesů (příprava krmiv atd.), nevytvoří podmínky ke zvyšování potřeby pracovních sil, ale naopak, povede v obci k jejich snižování. I když nutno počítat, a také se počítá, s doplňkovou výrobou, nevytváří se v obcích základní povahy zárodky větší budoucí koncentrace obyvatelstva. Základní občanské vybavení je tedy kvantitativně pro tyto obce plně dostačující. Kvalita vybavení však může a musí neustále vzrůstat, tak jak budou zákonitě při dalším rozvoji výrobních sil stoupat materiální a duchovní stránky celkové životní úrovně. Pro ilustraci uvádíme, co se rozumí základním občanským vybavením v celkovém pojetí.

Do základního občanského vybavení, podle urbanistů, zejména náleží: Úřadovna MNV (jde-li o nesloučenou obec), osvětová jizba, případně družstevní klub (s čítárnou, knihovnou, sálem o příslušné kapacitě pro pořádání přednášek, pro promítání filmů nebo pořádání divadelních představení), jesle, mateřská škola nebo žňový útulek, 1—5třířadní národní škola, tělocvična a hřiště, prodejna potravin a zboží základní denní potřeby (základní smíšená prodejna), pohostinství,

hasičská zbrojnice, kancelář zemědělského závodu nebo jeho provozovna, atd. U větších obcí nebo u obcí s vhodnými podmínkami sem spadá též devítiletá střední škola, některé specializované prodejny, poradna péče o matku a dítě, první pomoc atd.

2. **Obec spádová:** V souladu s funkcí obce by se mělo počítat s výstavbou pro další usedlíky, zejména pro část nové generace, která nenajde pracovní příležitost v základních obcích a která by neměla fluktovat do měst, najde-li ve spádových obcích příznivější existenční a společenské podmínky. Vybavení obcí tohoto typu by mělo být proto místního i nadmístního charakteru, tj. pro celý spádový obvod (tzv. vybavení vyššího významu). Měl by se zde soustřeďovat společenský a kulturní život obvodu. Výhledově nutno též počítat s tím, že spádové obce budou postupně čím dále tím více splňovat všechny předpoklady k tomu, aby se staly zárodkem postupného slučování menších územně-správních jednotek do únosných, přirozených vyšších celků.

Obdobně jako u základního vybavení uvádíme i objasnění pojmu „vybavení vyššího významu“.

Vybavení vyššího významu zahrnuje, vedle občanského vybavení základního, taková zařízení a služby obyvatelstvu, která nelze při průměrné velikosti čs. vesnice ze stavebně a provozně ekonomických důvodů situovat v každé vesnici (např. 6—12letá škola, kino, venkovské obvodní zdravotní středisko, sběrný a opravný, atd). Do budoucna by se mělo počítat i s výstavbou nebo adaptací společenského kulturního střediska s kapacitou, odpovídající celému spádovému obvodu.

Tento rozbor důsledků specializace zemědělské výroby pro potřeby optimálního a přitom co nejefektivnějšího občanského vybavení vesnic, představujícího jednu ze součástí věcného základu k rozvoji společenského a kulturního života, chce ukázat cesty k odstranění jednoho z částých dosavadních jevů. Snaží se totiž zamezit plýtvání státními i družstevními

prostředky při výstavbě a zařizování objektů společenského charakteru na nevhodných místech. Za běžné dosavadní praxe nedochází totiž mnohdy navíc ke splnění cílů, které jsou při rozvoji společenského a kulturního života na vesnici sledovány. K doložení dosavadní živelnosti, neodstraněné dosud ani při územním plánování, může posloužit i těchto několik příkladů z jihočeského kraje, o nichž psal také denní tisk:

Před nedávnem si např. vybudovali kulturní dům ve vesničce Rejta, vzdálené necelé dva kilometry od města Trhové Sviny, kde se dokončuje velký kulturní dům. Kulturní domy stojí však též v obcích Blansko u Kaplic a ve Stropnici u Nových Hradů, přičemž jak město Kaplice tak blízké městečko Nové Hradky kulturní domy ani jiné náhradní prostory pro kulturní život nemají. Pěkný kulturní dům stojí také ve vesničce Zahájí s 350 obyvateli. K jeho zaplnění by se při kulturní události musela sejít doslova celá vesnice. Přitom v nedaleké Zlivi, která má střediskový charakter, obdobné zařízení není.

Praktické ověření závěrů pro lepší organizování podmínek společenského a kulturního života na vesnici, které vycházejí z důsledku specializace zemědělské výroby, je tedy lehké prokazatelné. Uvedené závěry si jistě nekladou za cíl omezovat rozumnou iniciativu vesnických obyvatel, představovaných z velké části pracujícími v zemědělství. Při studiu této problematiky je naopak v popředí snaha podpořit vhodné a únosné možnosti zabezpečení předpokladů pro rozvoj společenských styků a pro pronikání kultury na vesnici. V současné době jsou rozmístění i kvalita občanského vybavení na našich vesnicích velmi různorodé. Je to zaviněno jednak převzetím dřívějšího vybavení v té formě, jak se postupně vyvíjelo při nerovnoměrném rozvoji výrobních sil, jednak je to právě důsledek různých lokálně patriotických a jiných přežitků v myslích lidí. Spádovost si po svém dále vykládají jinak zdravotníci, jinak školští pracovníci, jinak distribuce atp.

Nelze popřít, že i oni mají pro své závěry vlastní úvahy. Otázkou však zůstává, které závěry budou potvrzeny životem. Domníváme se, že závěry, opřené o spádovost výroby při jejím vhodném rozmístění v rámci daných ekonomických, přírodních, historických a společenských podmínek, nemohou být závěry chybně zdůvodněnými. Snahou do budoucna by mělo být sladit všechna hlediska pod společného jmenovatele ku prospěchu rozvoje života na vesnici.

Pro dílčí otázky může pochopitelně existovat řešení výjimečné, pokud pro ně existuje objektivní a konkrétní zdůvod-

nění. Tak např. příměstské oblasti nebo oblasti v blízkosti průmyslových aglomerací a při hlavních komunikačních dálnkových spojích, budou jistě vyžadovat své vlastní speciální řešení i ve sféře společenského a občanského vybavení.

Účelem tohoto příspěvku však nebylo rozebírat i problematiku pro zemědělství netypickou. Snažili jsme se vyzdvihnout jen několik základních úvah a pracovních závěrů, tak, jak jsme k nim dospěli při současné etapě výzkumu.

Dr. Miloslav TRNKA,

*Ústředí pro studium vývoje v zemědělství
ČSAZV*

JEŠTĚ K PROBLÉMŮM ROZŠÍŘENÉ REPRODUKCE V JZD

V minulém čísle sborníku ČSAZV „Zemědělská ekonomika“ vyslovil Bohumil Prouza ve své recenzi publikace „Jak rozšiřovat výrobu v JZD“ některé názory, s kterými nemohu plně souhlasit.

Domnívá se, že: cituji... „zabezpečování procesu rozšířené reprodukce začíná pochopitelně víceletým procesem tvorby družstevní akumulace ve vztahu k zabezpečení fondu úhrady a osobní spotřeby, dále pokračuje použitím akumulovaných prostředků na reprodukci základních a oběžných prostředků a pracovní síly, a nakonec výsledkem takto zabezpečeného výrobního procesu má být rychlé tempo růstu hrubé a tržní produkce“.

Podle mého názoru rozšířenou reprodukci výrobních prostředků, pracovních sil i výrobních vztahů je nezbytné zabezpečovat účinnými výrobními i ekonomickými opatřeními v průběhu celého výrobního procesu a nikoliv až na jeho konci, při tvorbě vnitrodružstevní akumulace.

Dosažená vyšší produkce a důchody jsou výsledkem intenzivnějšího, účinnějšího využívání sdružené zemědělské půdy, techniky a všech výrobních prostředků velkovýrobní organizace výroby a práce, jakož i výsledkem uplatňování velkovýrobní technologie při větších možnostech a rozvíjejících se schopnostech družstevníků odměňovaných podle výsledků práce a výroby. Jsou ale také výsledkem uplatňování poznatků agrobiologie, agro- a zootechniky i zemědělské ekonomiky, výsledkem mnohých dalších předností socialistické zemědělské velkovýroby.

Pak je možné rozdělovat vyšší produkci a vyšší důchody tak, aby družstvo vcházelo do příštího roku s vyššími fondy a

s lépe kvalifikovanými pracovníky v upevněnějším družstvu; to je výsledkem celoroční péče o proces rozšířené reprodukce. Zvýšené dotace fondů družstva vytvářejí tak další předpoklady většího přírůstku produkce a důchodů v příštím roce.

Sama praxe JZD, zvyšující se produkce i důchody ve většině družstev již v prvních letech jejich hospodaření svědčí o tom, že k procesu rozšířené reprodukce není bezpodmínečně třeba víceleté tvorby družstevní akumulace. Pomoc státu byla ovšem nezbytná. Označí-li se první období procesem přestavby, pak ještě není vysvětlena rozšířená reprodukce. Rozvoj základních fondů na jeden hektar zemědělské půdy se na povrchu jeví v celostátních číslech jako pomalejší. Tato čísla však byla každoročně snižována vznikem nových družstev, zatímco družstva založená v letech 1950—51 nejvíce investovala právě v letech 1954—56.

Fond vnitrodružstevní akumulace zahrnuje jenom část peněžního přídělu nedělitelného fondu (po odpočtu částek uhrazujících opotřebení základních výrobních prostředků) a přírůstky družstevního majetku, pokud byly vytvořeny prací družstevníků i jiných pracovníků v JZD (přírůstky hospodářských zvířat, fondu osiv a krmiv, trvalých porostů a pracovní vklady do investic).

Hodnota ročního opotřebení základních výrobních prostředků je součástí fondu úhrady (materiálových nákladů). V naturální formě dochází k obnově zejména u základního stáda tažných zvířat a trvalých porostů. U převážné části základních prostředků probíhá v peněžní formě.

Největším nedostatkem dosavadního

způsobu úhrady opatření základních výrobních prostředků formou dotace nedělitelného fondu, bylo určování její výše bez ohledu na rozsah jejich opotřebení. Peněžní příděl nebylo možno rozdělit na část patřící do fondu úhrady, event. do fondu vnitrodružstevní akumulace.

Po generální inventarizaci v JZD je možno opotřebení základních prostředků vyčíslit, zahrnout do fondu úhrady a do vlastních nákladů i porovnat s vypočítaným peněžním přídělem podle výše doplněných peněžních příjmů. Jestliže by vypočítaná výše peněžního přídělu do nedělitelného fondu neuhradila roční opotřebení základních prostředků, bude třeba příděl zvýšit. Nazveme-li tuto část fondem obnovy, či amortizace nebo oprávkou, není jistě nejpodstatnější. Protože hodnota ročního opotřebení základních prostředků je součástí fondu úhrady, má se pochopitelně uhradit z ročních peněžních příjmů před dalším dělením, jako přímá součást vlastních nákladů. Jenom další peněžní prostředky v nedělitelném fondu mohou být skutečnou vnitrodružstevní akumulací, jako součást hodnoty části nově vytvořené produkce prací pro společnost. Tuto část peněžního přídělu nedělitelnému fondu (kterou jsem nazval fondem výstavby) lze dotovat jen z fondu akumulace, který vznikl rozdělením celkového důchodu.

Nejvýznamnější jsou právě proporce částí

rozdělovaného celkového důchodu, vzájemný vztah částkou čistého důchodu a částkou, určenou k osobní spotřebě družstevníků. Jejich poměr je závislý na objektivních zákonitostech rozdělování nově vytvořené produkce. Základním zákonem socialismu je neustálé zvyšování hmotných a kulturních potřeb pracujících. Z toho ovšem nelze vyvozovat, že požadavky jednotlivce je možno zajistit na úkor zájmu celé společnosti, např. snížením plánovaných investic, které spoluzajišťují rozšířenou reprodukci. Snížení osobní spotřeby v zájmu dalšího zvýšení investic přinese sice v dalších letech rozmach výroby, který zajistí zvýšení osobní spotřeby, ale nese v sobě i reálné nebezpečí, neboť může prolomit osobní hmotný zájem a stát se brzdou rozvoje výroby. Tyto problémy nebyly ani z hlediska nových opatření zcela překonány.

Je samozřejmé, že úvěry konsolidační i zakládací náklady se mají vyplácet přímo z peněžních příjmů a neodčerpávají prostředky nedělitelného fondu (jak je uvedeno také v recenzované brožuře na str. 215 a 237).

Nakonec myslím, že družstevníci nebudou: cituji „*protestovat proti jednoúčelovému použití provozního zajišťovacího fondu jako peněžní rezervy*“, neboť do tohoto fondu si skutečně přidělují peníze na zajištění provozu, zejména ke stabilizaci odměn za práci. Dr. Bohuslav ŠEDIVÝ

VÝVOJ A STAV SPOLEČENSKÉHO VÝZKUMU VESNICE V ČESKOSLOVENSKU A V ZAHRANIČÍ

Marxistický společenský výzkum vesnice prožíval v posledních dvou letech období teoretického vyjasňování, zpřesňování filosofických a metodologických hledisek a metodické a organizační přípravy k vlastní, širěji založené výzkumné práci v terénu. Je proto pochopitelné, že k teoretické problematice byla zaměřena velká část jednání obou symposií o společenském výzkumu československé vesnice, konaných z iniciativy ČSAZV v roce 1958 v Praze a v roce 1959 ve Smolenici na Slovensku. Za účasti předních pracovníků naší marxistické filosofie, kteří zde přednesli závazné diskusní příspěvky, vyjasnila symposia řadu teoretických otázek marxistického společenského výzkumu vesnice, odmítla buržoazní rurální sociologii a vytyčila cesty, jak nejúčinněji přispívat k dovršení procesu kulturní revoluce na vesnici. Teoretickými principy i praktickými požadavky, prodiskutovanými a přijatými vědeckými pracovníky na obou symposiích, se ve své činnosti v podstatě také řídí Ústřední komise pro sociální a kulturní otázky v zemědělství ČSAZV, která po metodické stránce odpovídá za činnost pracovišť ČSAZV, zabývajících se problematikou společenského života a kulturního rozvoje zemědělského obyvatelstva.

Mezi pracoviště, řízená Ústřední komisí pro sociální a kulturní otázky v zemědělství ČSAZV, patří především Ústředí pro studium vývoje v zemědělství ČSAZV, které pod tímto názvem zahájilo činnost počátkem roku 1960, avšak jehož jednotlivé složky — Kabinet pro studium hospodářského a sociálního vývoje v zemědělství, Kabinet dějin zemědělství a lesnictví a Zemědělské muzeum — na příslušném specifickém úseku vědecké činnosti mají za sebou už významnou práci a značné zkušenosti. Ústředí pro studium vývoje v zemědělství zkoumá minulost zemědělské výroby, práce a života venkovského lidu, studuje současné sociální a kulturní podmínky československé vesnice a sleduje hospodářské a sociální poměry v zemědělství socialistických států i jiných zemí. Tím vším chce přispívat ke zvyšování socialistické zemědělské výroby, k rozvoji společenského a kulturního života na vesnici a k odstraňování podstatných rozdílů mezi městem a venkovem, shromažďovat doklady z oblasti zemědělské výroby o historické nevyhnutelnosti socialismu a komunismu a předvídat bu-

doucí vývoj našeho i světového zemědělství.

Naléhavé aktuální úkoly, vyplývající z požadavků kulturní revoluce na vesnici, řeší v tomto Ústředí vědeckovýzkumná skupina pro marxistický společenský výzkum vesnice, která komplexně zkoumá dvanáct vybraných obcí a JZD. Tento sociologický výzkum byl zahájen před dvěma lety Kabinetem pro studium hospodářského a sociálního vývoje v zemědělství, který vypracoval jeho ideový plán a vytyčil jeho hlavní úkoly a problémy z hlediska potřeb socialistické přestavby československého zemědělství. Vypracoval také obecnou metodiku marxistického společenského výzkumu zemědělského prostředí i řadu dílčích metodik ke studiu speciálních problémů života v socialistické vesnici.

Spojením se Zemědělským muzeem se nyní otvírají možnosti nového a neobvyklého uplatnění některých forem společenského výzkumu. Půjde především o využití muzeí k tomu cíli, aby pomocí průzkumu názorů a smýšlení členů rolnických exkurzí do muzeí mohly být ověřovány některé pracovní hypotézy,

resp. dílčí výsledky jednotlivých etap komplexního výzkumu, o využití možností neustálého styku se zemědělci nejrozličnějších kategorií k průzkumu nových metod názorné propagace, k ověření účinnosti některých forem šíření zemědělského pokroku, sepětí vědy s praxí apod.

Sledování zahraničního zemědělství umožňuje marxistickému společenskému výzkumu vesnice ověřovat si výsledky na zkušenostech z budování socialismu ve spřátelených zemích. Uplatnění sociologického hlediska je kromě toho značným přínosem pro studium hospodářské geografie zemědělské výroby, kde Kabinet vydal v minulých letech řadu zajímavých prací a v níž vědeckovýzkumná skupina pro hospodářskou a sociální geografii zemědělské výroby bude i v tomto Ústředí pokračovat.

V tomto roce se Ústředí znovu vrátí k diskusi o povaze zemědělských věd, o kterémžto problému již loni uspořádala Československá akademie zemědělských věd velmi zdařilou konferenci za účasti delegátů spřátelených zemí. Tato konference vyjasnila mnohé otázky náležitého spojení zemědělské vědy s praxí, ale systému a povaze zemědělských věd se nemohla věnovat do hloubky. To bude právě účelem letošních porad. Dále se připravuje konference o historickém vývoji produktivity práce. Této otázce je např. věnována zajímavá úvodní studie v nedávno vyšlém Sborníku vědeckých prací ČSAZV z dějin zemědělství a lesnictví. Připravuje se také řada menších porad o závažných sociálních, kulturních a hospodářsko-geografických otázkách a počítá se i s účastí pracovníků Ústředí na některých symposiích v zahraničí. Bude to např. účast na jubilejních symposiích Humboldtovy university o ekonomických, sociálních a kulturních otázkách v zemědělství v letošním roce.

Ústřední komise pro sociální a kulturní otázky v zemědělství ČSAZV, které uvedené pracoviště vědecky a metodicky podléhá, je současně místem, kde se pracovníci nejrozličnějších vědních oborů scházejí, aby pomáhali řešit otázky kulturní revoluce na vesnici. Neobyčejně plodná je např. spolupráce zemědělských odborníků ČSAZV s hygieniky a lékaři, kteří v prosinci minulého roku sněmovali v Praze a vytyčili řadu konkrétních úkolů, jimiž budou přispívat k ochraně zdra-

ví zemědělského obyvatelstva. Lékaři se také přímo účastní sociologického výzkumu vesnice — např. v otázce vyšetřování zdravotního stavu zemědělské mládeže, ve výzkumu výživy zemědělského obyvatelstva, ve výzkumu zemědělského obydli apod.

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna ČSAZV se rovněž připojila k sociologickému výzkumu a studuje zejména problémy práce s knihou na vesnici, četbu odborné literatury mezi zemědělským obyvatelstvem, rozšíření a četbu denního i odborného tisku, čtenářské záliby aj., navrhuje vhodná čtenářská zařízení a účelnou organizaci knihovnické služby na vesnici. Pedagogická skupina se zabývá otázkami účinnosti různých forem pedagogického působení během povinné školní docházky i v mimořádných formách studia na zemědělských školách se zvláštním zřetelem k zajištění vysoké odborné úrovně a profesionální kvalifikace co největšího počtu mladistvých i dospělých pracovníků v zemědělství.

Akcí, jaká dosud u nás neměla obdoby, byla porada spisovatelů se zemědělskými vědci, pořádaná v ČSAZV koncem minulého roku. Tato porada potvrdila zkušenost, že literatura by se mohla stát neobyčejně účinným pomocníkem zemědělské vědy v průběhu socialistické přestavby zemědělství. Spisovatelé dovedou a mohou působit na citový život člověka, strhovat k obětavým činům a dávat mravní posilu tam, kde věda přináší strohá fakta a čísla, pro mnohé lidi málo podnětná. Mezi československými spisovateli je velké pochopení pro současně otázky naší vesnice. Je zde také zájem o společenský výzkum, v němž někteří spisovatelé správně poznali bohatou příležitost k nahlédnutí do života našeho zemědělce, možnost nových forem styku se čtenářem, nových forem kulturních patronátů aj. Právě v těch JZD, která ČSAZV sociologicky zpracovává, tito spisovatelé mohou nalézt vhodné prostředí a příležitost pro vytváření uměleckých děl, vysoce užitečných z hlediska budování socialistické společnosti.

Podstatným rysem společenského výzkumu vesnice, který koná ČSAZV, je komplexnost: nikoliv pouhé empirické sbírání faktů a jejich řazení do náhodných a nepodstatných korelací, ale materialisticko-dialektický rozbor, zjišťová-

ní vývojových tendencí a úzké sepětí se socialistickou výstavbou našeho zemědělství jak při stanovení výzkumných témat, tak i při využití výsledků výzkumu v praxi. Větší studie z tohoto oboru se uveřejňují v řadě vědeckých publikací Ústředí pro studium vývoje v zemědělství, a to ve formě cyklostilovaných svazků s omezeným nákladem a cirkulací. Menší články a studie v poslední době otiskl sborník ČSAZV „Zemědělská ekonomika“. Ústředí kromě toho vydává „Bulletin vývoje v zemědělství“, kde se objevují drobné studie a statistiky o zahraničním zemědělství a zprávy o marxistickém společenském výzkumu v Československu i v zahraničí. V uplynulém roce v řadě publikací Ústředí vyšly např. *„Prameny čs. literatury k sociálnímu a ekonomickému výzkumu venkova a zemědělského prostředí“*, které obsahují bibliografii československé sociologie vesnice v období 1918—1959 ve výběrovém přehledu asi o 600 anotacích z celkového počtu asi 70 odborných časopisů. Vyšla zde dílčí studie o otázkách zemědělské mládeže, rozbor přírodních podmínek dvanácti obcí, zahrnutých do komplexního společenského výzkumu, obecná metodika dopisujícího člena ČSAZV Jana Taubera *„Jak sledovat a zkoumat hospodářský, sociální a kulturní vývoj v zemědělství“*, práce téhož autora o bodovém systému prozkumu, materiály z obou symposií ČSAZV o společenském výzkumu vesnice z hlediska rozvoje kulturní činnosti aj.

Ústředí pro studium vývoje v zemědělství, resp. Ústřední komise pro kulturní a sociální otázky v zemědělství ČSAZV, spolupracuje a konzultuje se s Filosofickým ústavem a jinými pracovišti. ČSAV, s pracovišti SAV, s Ústavem marxismu-leninismu při právnické fakultě Karlovy university v Praze, s některými pracovníky Vysoké školy stranické a Institutu společenských věd při ÚV KSČ, s katedrami marxismu-leninismu několika vysokých škol, s pracovišti lékařskými a hygienickými, s Vysokou školou zemědělskou aj. Má také čilý styk s příbuznými vědeckými pracovišti v zahraničí, zvláště v lidově demokratických státech a v SSSR. Časopis „Voprosy filosofii“ např. v č. 1/1960 otiskl materiály ze smolenického symposia a požádal o původní studii o metodice spo-

lečenského výzkumu vesnice v ČSR; je zde plodná korespondence s Filosofickým ústavem Akademie věd SSSR, s Ústavem zemědělské ekonomiky při Vsesvazové akademii zemědělských věd V. I. Lenina, vyměňují se výzkumné plány a vědecké práce s Ústavem zemědělské ekonomiky Polské akademie věd, resp. s jeho pracovištěm pro sociologii vesnice, s Humboldtovou universitou v Berlíně a s Německou akademií zemědělských věd, nehledě ani k výměně publikací se sociologickými pracovišti FAO a UNESCO i s jednotlivými vědeckými pracovníky v socialistických i jiných zemích.

Pro některé ze sprátených pracovišť se práce marxistického společenského výzkumu vesnice v Československu už dnes stala příkladem. Častý kontakt s pracovníky Humboldtovy university a několik přednášek dopisujícího člena ČSAZV Jana Taubera, proslovených v Německé akademii zemědělských věd v Berlíně, bezesporu přispělo k tomu, že v NDR se nyní intenzivně pracuje na organizování předpokladů pro zahájení společenského výzkumu vesnice v průběhu tohoto roku. Podobná situace je rovněž i v Bulharsku, kde se marxistický společenský výzkum vesnice také zahajuje. Polská marxistická sociologie vesnice je naproti tomu zvláště v posledních letech charakterizována rozšiřováním zkoumané problematiky a zpřesňováním výzkumných metod a technik, v nichž se z polských zkušeností můžeme v mnoha případech poučit.

Lze říci, že marxistický společenský výzkum vesnice v lidově demokratických zemích je — podobně jako u nás — více méně ve stadiu teoreticko-filosofického propracovávání, konání dílčích průzkumů, sestavování metodik a přípravy na šířeji pojatý výzkum společenské reality v oblasti zemědělské výroby a vesnice. Na některých zkušenostech společenského výzkumu v ostatních socialistických zemích si náš marxistický společenský výzkum vesnice potvrzuje správnost svých metodologických hledisek, čerpá zde namnoze velmi cenné poznatky o organizaci výzkumné práce a se sociology sprátených zemí si vzájemně konfrontuje a ověřuje výzkumné techniky a metody. Jsme ještě vzdáleni stavu, aby společenská realita v socialistických zemích

byla zkoumána podle předem dohodnutého plánu témat i metod, resp. aby o určitých problémech nebo v určitých oblastech v jednotlivých socialistických státech byly konány koordinované výzkumy se stejnou nebo podobnou tematikou podle jednotné metodiky a programu. Jsme však přesvědčeni, že spolupráce lidově demokratických států a SSSR v marxistickém společenském výzkumu se bude v budoucnosti rozvíjet právě tak rychle a s obdobnými blahodárnými účinky pro rozvoj socialistického tábora a pro posílení míru na celém světě, jaké mezinárodní kooperace socialistických států už delší dobu přináší např. v oblasti technických věd, na úseku hospodářství nebo v různých odvětvích zemědělských věd.

V tomto přesvědčení nás také utvrzuje práce na úseku sociologie v SSSR. Významné konkrétní společenské průzkumy vesnice vykonávají v SSSR v současné době např. etnografové. Hlavním námětem jejich studia je socialistická kultura a způsob života národů SSSR. Etnografové organizují velké expedice, v nichž jsou zastoupeni pracovníci nejrozličnějších vědních oborů. Expedice jsou většinou dlouhodobé, zaměřené na získání vědecky průkazného, hodnověrného a srovnatelného materiálu. Jsou zpravidla velmi důkladně připraveny: expedici předchází studium literatury, záznamů, excerpce z předchozích výzkumů, zachycení dřívějších průzkumů do zvláštních map apod.

Zajímavým příkladem terénního průzkumu sovětské vesnice je tři roky trvající průzkum obce Virjatino, konaný Etnografickým ústavem Akademie věd SSSR a souhrnně zpracovaný do monografie v redakci P. N. Kušněva „*Selo Virjatino v prošlom i nastojaščem*“. V monografii se zdůrazňuje, že soustavnému a vědeckému studiu současného života zemědělského obyvatelstva je třeba věnovat velkou pozornost. Podle názorů autorů knihy probíhá socialistická přeměna ve způsobu života u městského obyvatelstva v SSSR rychleji než u obyvatelstva na vesnici. Z hlediska dalšího kulturního rozvoje je však třeba rozdíly ve způsobu života ve městech a na vesnici postupně vyrovnávat.

O metodách výzkumu současné vesnice se v SSSR už delší dobu diskutuje. Zdů-

razňuje se mj. požadavek, zachytit vesnici a život zemědělského obyvatelstva v souvislosti se změnami, které nastaly s ohledem na dobu před revolucí, v souvislosti s budováním a slučováním kolchozů, s rozšiřováním a prohlubováním vztahů mezi městem a vesnicí, se zvyšováním materiální a kulturní úrovně zemědělského obyvatelstva, se vznikem početné skupiny inteligence na vesnici, s pohybem obyvatelstva a s obrovskými kvalitativními změnami ve zvycích obyvatelstva a jeho smýšlení. Poukazuje se na nutnost sledovat společenské jevy přímo v terénu, používat statistických materiálů, dotazníkových metod, studia rodinných rozpočtů, životopisných záznamů, kronik, archívních pramenů aj. Kolchozy jsou zkoumány vždy v souvislosti s ostatní společenskou realitou, nikoliv jako izolované jednotky, odtržené od ostatního společenského celku. Výsledkem výzkumu je nejenom popis, ale zjištění vývojových tendencí, stanovení historických kořenů sledovaných jevů, jejich kauzální výklad a odhalení momentů, které jev urychlují nebo brzdí. K širším generalizacím se přistupuje teprve po nashromáždění velkého množství konkrétního materiálu. Za citelný nedostatek se považuje malá aktivita venkovských muzeí, která by při výzkumu v terénu a při sbírání materiálu na místě mohla vykonat velmi mnoho užitečné práce.

Jedině metodické zřetele způsobují, že výzkum se nejprve zúžuje na určitý kolchoz, zpravidla na typický vzorný kolchoz s podmínkami výroby, které jsou charakteristické pro současnou sovětskou vesnici. Teprve ve druhé etapě se výzkum rozšiřuje na větší počet kolchozů, jejichž syntetické zpracování vyžaduje velké zkušenosti. Některé výzkumné skupiny na základě dotazníkového šetření zjišťují složení a velikost rodiny, kulturní úroveň jejích členů, stav a velikost hospodářských budov apod.

Filosofický ústav Akademie věd SSSR v současné době zpracovává problémy kulturního rozvoje kolchozního rolnictva. Toto téma je součástí širšího a obecnějšího problému výstavby komunismu — problému překonávání podstatných rozdílů mezi městem a venkovem a mezi tělesnou a duševní prací. Řeší se na základě společenského výzkumu ve sku-

pině kolchozů v jednotlivých oblastech a republikách SSSR. Nashromážděný materiál a příslušné zobecnění bude podkladem pro praktická doporučení, směřující ke zlepšení organizace práce a ke zvýšení kulturní i technické úrovně kolchozníků. Terénním výzkumem je pověřena zvláště k tomu účelu složená vědecká skupina; výsledky výzkumu budou uveřejněny ve formě knižního zpracování.

Organizátor společenského výzkumu v průmyslových závodech ve Sverdlovské oblasti L. M. Kogan vytyčuje marxistické sociologii jako hlavní úkol pomoc při zvyšování produktivity práce, při rozvíjení kulturní a technické úrovně pracujících a při jejich výchově v duchu zásad komunistického humanismu. Sociologický výzkum v tomto pojetí poskytuje podklady ke zkoumání, jak se v praxi projevují zákony vývoje socialistické společnosti a zákony přechodného období od socialismu ke komunismu. V konkrétním společenském výzkumu dochází pak ke spojení teorie s praxí, ke spojení vědy s výrobní činností.

V průběhu sociologického výzkumu rozlišuje tyto etapy:

1. shromažďování faktického materiálu, zpracování statistických údajů, jejich rozbor, studium protokolů, záznamů, zpráv aj.;

2. na základě takto zjištěného materiálu se formulují dílčí závěry, které zpravidla bývají podkladem pro praktická opatření;

3. generalizací na základě zjištěných fakt se dojde k formulaci obecných zákonitostí vývoje společnosti.

Během výzkumu je třeba pečlivě prověřovat věrohodnost zjištěných údajů, vylučovat fakta nahodilá a nepodstatná, sledovat zkoumané společenské jevy ve vývoji, zjištěný materiál řadit do účelně volených stupnic, při zobecňování používat jen vzájemně srovnatelných dat. Dále se doporučuje koordinovat sociologické výzkumy, pořádat konference výzkumných pracovníků a zajistit tak výměnu zkušeností a nejosvědčenějších metod. Společenský výzkum vesnice i průmyslových závodů v SSSR se tedy po metodologické i po metodické stránce řídí obdobnými zásadami jako marxistický společenský výzkum zemědělského prostředí, organizovaný Československou akademií zemědělských věd.

Obrovské úkoly marxistické sociologie, neskonalé složitější a obtížnější než úkoly, jaké si klade sociologie v buržoazních zemích, vytyčil nedávno akademik V. S. Němčinov. Marxistická sociologie rodiny má např. v souvislosti s výstavbou jeslí, mateřských škol, internátů, společného stravování aj. velmi obtížný úkol zachytit podstatné změny, které v současné době prodělává rodina. Musí praxi poskytovat vědecky zdůvodněná doporučení. Nemenší úkol pro marxistickou sociologii přináší např. zvyšování průměrné délky lidského života, přibývající počet lidí ve vyšších věkových skupinách, problém aktivního stáří, otázka využití volného času v souvislosti se zkracováním pracovní doby aj. Sociologický aspekt má i většina problémů ekonomických. Věda o plánování má nejenom ekonomický, ale i sociologický obsah. Sociologie lidově demokratických zemí musí nejenom poznávat zákony rozvoje socialistické společnosti, ale přispívat i k všestrannému zdokonalování společenského života a k řízení rozvoje společnosti podle zásad komunismu.

Význam konkrétních společenských výzkumů obhájili sovětsí sociologové i na mezinárodním fóru u příležitosti IV. Světového sjezdu sociologů ve Strese v září 1959. Sovětsí sociologové se sjezdu ve Strese zúčastnili prostřednictvím „Asociace sociologů SSSR“, založené v roce 1958 za předsednictví dopisujícího člena Akademie věd SSSR J. P. Franцева. Sjezdu byla přítomna sovětská delegace, vedená dopisujícím členem Akademie věd SSSR P. N. Fedosjejevem a složená z více než 25 vědců, mezi nimiž byli akademik V. S. Němčinov, dopisující člen Akademie věd SSSR J. P. Francev, M. D. Kammari, N. S. Graščenkov, A. M. Bogoutdinov, P. Gugušvili, A. F. Okulov, T. I. Ojzerman, G. V. Platonov, B. A. Čagin, A. F. Šiškin, K. P. Buslov, A. D. Kosyčev, S. F. Odujev, J. N. Semenov, A. G. Charčev aj. Sovětsí vědci neměli podíl na organizačních přípravách sjezdu ani na řízení práce v jednotlivých sekcích, avšak velmi aktivně zasahovali do diskuse o nejdůležitějších sociologických problémech. Spolu se sociology z lidově demokratických zemí proslovili více než 40 projevů, v nichž kriticky rozebrali některé koncepce současné buržoazní sociologie a vyložili zá-

kladní téze marxistické sociologie i jejich aplikaci na nejdůležitější problémy současnosti. Například hned v diskusi k úvodnímu projevu francouzského buržoasního sociologa Raymonda Arona, který vyústil v tvrzení, že sociologie je determinována „sociálním kontextem“ té které země, takže vzájemné pochopení mezi sociology různých zemí, zvláště mezi sociology marxistickými a buržoasními, je teoreticky nemožné a v praxi neexistuje, sovětský sociolog Fedosjejev a Ojzerman ukázali na konkrétní možnosti spolupráce mezi socialistickými a kapitalistickými zeměmi v oblasti kultury bez ohledu na ideologické rozdíly a vyzdvihli její potřebnost.

Sovětská sociologové na sjezdu také naprosto přesvědčivě vyložili, že výzkum konkrétních fakt současného společenského života je jedním z nejdůležitějších úkolů marxistické sociologie. Takový výzkum se v SSSR koná běžně a zúčastňují se jej nejen pracovníci historického materialismu, ale i ekonomové, historikové, etnografové aj. Také výsledky mnohých empirických výzkumů, přednesené na sjezdu ve Strese některými buržoasními sociology, byly sovětskými sociology oceněny jako nepochybný přínos pro vědecké poznání kapitalistické společnosti. Takto však nelze hodnotit empirické výzkumy všeobecně. Otázka totiž nezní, jak uvádí T. I. Ojzerman v časopisu „Voprosy filosofii“, zda vůbec konat konkrétní sociologické výzkumy, nýbrž na základě jakých teoretických hledisek přitom postupovat. Vědecký výzkum společnosti musí vycházet z teoretické základny historického materialismu. Převážná část buržoasních sociologů se však zabývá pouhým zjišťováním fakt a jejich popisem; základní vědecké pojmy o společnosti — např. pojem vývoje, zákonitosti, třídy aj. odmítá jako spekulativní a nevědecké. Krajní sociologický empirismus tohoto druhu, vydáváný dnes na západě za jediné vědecký způsob výzkumu společenského života, je ve skutečnosti idealistickou filosofií dějin a končí zpravidla jako apologetika kapitalismu. Nejpalčivější sociální problémy soudobé kapitalistické společnosti však vyřešit nedokáže. Tato skutečnost

se ve Strese potvrdila např. v jednání sekce o sociologických metodách. Do konce i známý buržoasní sociolog P. Lazarsfeld zde upozornil na to, že v USA je mnoho naléhavých sociálních problémů, které čekají na sociologický výzkum, avšak empirická sociologie zkoumá nepodstatná společenská fakta, zkoumá je izolovaně a bez vzájemné souvislosti a právě nejdůležitější problémy kapitalistické společnosti jsou pro ni natolik složité, že se jim raději vyhýbá. Jiný významný buržoasní sociolog R. König přiznal, že hlavní slabinou empirického sociologického významu je nedostatek teorie.

Sovětská sociologové kromě diskuse o teoretických předpokladech společenského výzkumu zasáhli i do diskuse o společenském plánování a o tzv. politické sociologii. Vyvrátili námitky buržoasních vědců proti historickému materialismu, kriticky rozebrali některé pojmy užívané buržoasní sociologií a jak v oficiálních projevech, tak i v soukromých rozhovorech podstatně přispěli k vytvoření atmosféry vzájemného porozumění a k rozptýlení různých předsudků o marxistické společenské vědě.

Ve Strese se také ukázalo, že někteří pokrokoví pracovníci společenských věd na Západě v poslední době sami docházejí k názoru, že empirická sociologie není schopna základní problémy soudobé kapitalistické společnosti ani vědecky vykládat ani prakticky řešit. Koncepce buržoasní sociologie se při střetnutí s tézami marxismu-leninismu jeví i samotným buržoasním sociologům jako neudržitelná. Podle názoru sovětských účastníků sjezdu ve Strese se před marxistickou sociologií z toho důvodu otevírá nebývalé rozsáhlé pole působnosti. Musíme ovšem, jak to velmi pěkně vyjádřil v „Nové Mysli“ jeden z československých účastníků sjezdu, mít o všech hlavních teoriích buržoasní sociologie věcnou a nezkreslenou představu, musíme svého protivníka hlouběji znát a nespokojovat se jen obecnými pravdami o něm. Pak nebude těžké dokázat, že je to jediné marxistická sociologie, která je schopna na kterýkoliv společenský jev dávat skutečně vědeckou odpověď. (Hor)

*U*snesením XIV. valného shromáždění Československé akademie zemědělských věd bylo dopisujícím členu ČSAZV, kandidátu ekonomických věd Karlu *S v o b o d o v i* uloženo, aby do konce roku 1960 na základě výzkumu vypracoval s kolektivem Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV návrh vhodné velikosti socialistických zemědělských závodů s ohledem na specializaci a velkovýrobní technologii.

Protože první tajemník ÚV KSČ a prezident republiky Antonín *N o v o t n ý* vyzval ve svých projevech na zasedání ÚV KSČ v září 1959 a na poradě vedoucích stranických pracovníků v říjnu 1959 zemědělské odborníky, aby k této problematice řekli své slovo, urychlili vědeckovýzkumní pracovníci VÚZE práce na uloženém úkolu a jejich některé nejdůležitější předběžné závěry předkládáme v tomto čísle k veřejné diskusi.

Domníváme se, že se do diskuse k této velmi aktuální otázce přihlásí nejen další odborníci z ústavů, škol a odborných institucí, ale také — a to zejména — naši odborníci ze zemědělské praxe. Očekáváme, že výsledky této diskuse pomohou dále prohloubit a zpřesnit řešení daného úkolu a zevšeobecnit zásady pro stanovení vhodné velikosti socialistických zemědělských závodů v různých výrobních podmínkách. Nepochybujeme, že zemědělská praxe využije závěrů této výzkumné práce již v průběhu řešení úkolu pro zlepšení svých vlastních hospodářských výsledků.

Předběžné sdělení zpracoval kolektiv pracovníků Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV v tomto složení:

dopisující člen ČSAZV Karel Svoboda, kandidát ekonomických věd, vedoucí kolektivu,

inž. František Holec, inž. Jiří Horníecký, inž. Jaroslav Kunc, inž. Vladislav Piskáček, Miloš Slabý, inž. Vladimír Stárek, doc. Zoe Svobodová, inž. Miroslav Šesták, Jan Šmejkal.

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

o československém a zahraničním zemědělství

číslo

3

1 9 6 0

PŘÍLOHA SBORNÍKU ČSAZV – ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Výsledky živočišné výroby v roce 1959

Přehledy o živočišné výrobě obsahují výsledné údaje za rok 1959. Porovnání s minulými lety neuvádíme, ale odkazujeme na příslušné přehledy z loňského ročníku sborníku (č. 3, 6, 9, 12).

Údaje o celkové výrobě živočišných výrobků, o početních stavech hospodářských zvířat, o výkupu živočišných výrobků a o užitkovosti hospodářských zvířat jsou definitivní, propočty intenzity výroby na 1 ha půdy jsou prozatím předběžné, protože nejsou dosud k dispozici výsledky soupisu ploch kultur k 31. prosinci 1959. Pokud budou definitivní údaje odlišné, zveřejníme je v některém z příštích čísel.

Podle předběžných propočtů se zvýšila hodnota hrubé živočišné produkce proti roku 1958 o 2,4 %.

POČETNÍ STAVY HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT KE DNI 1. I. 1960

ČSR

Druh	Země- dělství celkem	Z toho					
		státní statky	ostatní statky ústřed. úřadů	JZD se společným hospodařením		jednotl. hospod. rolníci	ostatní
				společný chov	včetně záhu- menků		
skot celkem	4 302 513	512 794	77 753	2 485 880	2 944 068	733 272	34 626
z toho krávy	2 071 935	211 043	31 635	1 016 081	1 406 184	421 893	1 180
prasata celkem	5 686 747	737 355	199 534	2 780 370	3 792 851	926 745	30 262
z toho							
prasnice							
chovné	521 100	70 017	10 420	376 939	389 962	50 409	292
prasnice							
jednorázové	45 856	6 248	669	33 077	35 483	3 440	16
ovce	727 122	169 767	22 553	310 336	388 905	145 065	832

z toho Slovensko

skot celkem	1 316 128	115 473	21 690	595 027	762 314	410 293	6 358
z toho krávy	642 360	47 019	8 833	218 389	349 416	236 895	197
prasata celkem	2 188 145	238 735	60 768	912 229	1 364 604	516 900	7 138
z toho							
prasnice							
chovné	186 584	21 063	5 286	118 879	129 842	30 335	58
prasnice							
jednorázové	19 214	2 928	430	11 795	13 644	2 212	—
ovce	498 703	67 601	13 682	258 379	303 302	113 532	586

Pramen: Soupis Státního úřadu statistického k 1. 1. 1960.

A - 19697

STRUKTURA POČETNÍCH STAVŮ HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT K 1. I. 1960

(viz 11. číslo Stat. přehledů z roku 1959)

a) skot

	Podíl v %			Na 100 krav připadá jalovic nad 1 rok	Podíl bahnic nad 1 rok z ovcí celkem
	krav	jalovic nad 1 rok	telat do 3 měsíců		
	ze stáda skotu				
ČSR	48,2	16,4	8,6	34,1	62,1
České kraje	47,9	15,8	9,4	33,1	55,7
Slovensko	48,8	18,4	6,7	37,7	65,0

b) prasata, drůbež

	Podíl z prasat celkem v %			Podíl drůbeže v %	
	prasic	žirných prasat	selat do 8 týdnů	hrabavé z celkem	slepíc z hrabavé
ČSR	9,2	68,7	20,0	94,5	94,0
České kraje	9,6	67,6	21,0	96,0	94,5
Slovensko	8,5	70,6	18,3	91,3	92,2

Pramen: Soupis Státního úřadu statistického.

UŽITKOVOST HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT V ROCE 1959

a) připouštění, porodnost, brakování krav

ČSR

Sektor	Připouštěno krav a jalovic		Narodilo se telat		Vybrakováno krav	
	celkem	z toho inse- minováno	celkem	na 100 krav ¹⁾	celkem	% ze stavu krav ¹⁾
zemědělství celkem	2 040 789	1 766 883	1 641 779	79,1	303 080	14,6
státní statky	221 759		169 520	87,3	37 692	19,4
ostatní statky ústředních úřadů	30 722		28 220	97,5	6 690	23,3
JZD se společným hospodařením	1 068 309		824 458	87,4	148 182	15,7

z toho Slovensko

zemědělství celkem	587 822	448 530	426 188	66,2	86 960	13,5
státní statky	51 151		36 321	81,9	7 494	16,9
ostatní statky ústředních úřadů	9 205		7 591	91,4	1 735	20,9
JZD se společným hospodařením	243 278		152 062	78,4	29 701	15,3

Poznámka: 1) propočítáno na průměrné stavy.

Pramen: Výkaznictví.

b) porodnost prasnic²

Sektor	ČSR			České kraje			Slovensko		
	narozeno selat								
	celkem	na 1 prasnici ¹⁾		celkem	na 1 prasnici ¹⁾		celkem	na 1 prasnici ¹⁾	
		naro- zeno	odcho- váno		naro- zeno	odcho- váno		naro- zeno	odcho- váno
zemědělství celkem	5 471 661	10,8	10,0	3 643 475	11,3	10,4	1 828 186	10,0	9,3
státní statky	763 906	11,7	10,9	516 830	11,6	10,7	247 076	12,0	11,4
ostatní statky ústředních úřadů	133 266	13,7	12,7	67 425	14,9	13,8	65 841	12,7	11,8
JZD se spol. hospodařením	3 601 022	10,5	9,6	2 614 312	11,0	10,1	986 710	9,4	8,5

Poznámka: 1) propočítáno na průměrné stavy, 2) bez jednorázových prasnic.

Pramen: Výkaznictví.

VÝROBA MASA, MLÉKA, VAJEC A VLNY V ROCE 1959¹⁾
a) jatečných zvířat v tunách živé váhy
ČSR

Sektor	Vyrobeno jatečných			Na 1 ha zemědělské (orné) půdy v kg živé váhy ²⁾	
	skotu	telat	prasat vč. domácích porážek	skotu včetně telat	prasat
zemědělství celkem	322 536	29 828	550 353	48,1	107,0
státní statky	39 595	1 513	62 606	41,4	84,3
ostatní statky ústředních úřadů	9 912	396	21 340	53,1	190,7
JZD se společ. hospodařením	174 407	14 911	214 071	46,5	70,2

z toho Slovensko

zemědělství celkem	86 764	5 239	189 565	33,2	107,5
státní statky	8 863	263	19 849	40,9	113,8
ostatní statky ústředních úřadů	2 745	98	6 454	45,7	183,2
JZD se společ. hospodařením	39 918	896	59 256	29,4	62,9

b) výroba mléka, vajec a vlny
ČSR

Sektor	Výroba mléka			Výroba vajec			Výroba vlny q
	celkem 1000 litrů	na 1 krávu litrů	na 1 ha zeměděl. půdy ²⁾	celkem 1000 kusů	na 1 slepici kusů	na 1 ha orné půdy ²⁾	
zemědělství celkem	3 657 497	1762	499,1	2 135 332	103,2	415,1	29 463
státní statky	419 122	2159	422,3	62 748	125,7	84,4	6 182
ostatní statky ústřed. úřadů	80 942	2832	416,7	13 058	139,5	116,7	944
JZD se společ. hospodařením ³⁾	1 621 470	1707	398,5	466 772	101,8	153,0	11 030

z toho Slovensko

zemědělství celkem	1 094 624	1700	395,5	528 805	90,8	299,8	19 125
státní statky	119 462	2695	535,0	12 491	119,2	71,6	2 379
ostatní statky ústřed. úřadů	26 734	3215	430,1	2 548	119,6	72,3	611
JZD se společ. hospodařením ³⁾	355 111	1787	255,8	95 380	84,0	101,3	8 624

Poznámka: 1) kromě toho bylo z dokrmmoven ministerstva potravinářského průmyslu vyskládáno 26 186 tun živé váhy jatečného skotu, z toho na Slovensku 6 291 tun.

2) propočten na 1 ha půdy učiněn u sektoru z výkaznictví k 1. VII., za zemědělství celkem ze soupisu k 31. XII. 1958. 3) bez záhumenků.

Pramen: Výkaznictví.

VÝKUP ŽIVOČIŠNÝCH VÝROBKŮ V ROCE 1959

a) zemědělství celkem

ČSR

	Jatečný			Mléko 1000 litrů	Vejce 1000 kusů
	skot	telata	prasata		
vykoupeno v t. ž. v.	322 536	29 828	51 151	2 335 133	1 238 773
% plnění	102,1	84,0	91,7	98,9	102,2
index 1958 = 100	102,8	84,0	114,3	105,3	106,5

z toho: Slovensko

vykoupeno v t. ž. v.	86 764	5 239	114 148	463 716	290 326
% plnění	101,0	72,5	92,8	107,8	107,8
index 1958 = 100	101,1	72,1	102,3	114,8	112,9

b) podle sektorů (tunách živé váhy, 1000 litrech, 1000 kusech)

ČSR

Výrobek	Celkem	Státní statky		JZD se společným hospodařením		Ostatní ¹⁾	
		celkem	% tržnosti	celkem	% tržnosti	celkem	% tržnosti
jatečný skot	322 536	39 595	100,0	174 407	100,0	72 429	100,0
jatečná telata	29 828	1 513	100,0	14 911	100,0	13 008	100,0
jatečná prasata	351 151	62 606	100,0	211 827	99,0	55 378	21,9
mléko	2 335 133	333 317	79,5	1 254 435	77,4	683 554	44,5
vejce ²⁾	1 238 773	57 681	91,9	489 102	104,8 ³⁾	680 797	42,7

z toho Slovensko

jatečný skot	86 764	8 863	100,0	39 918	100,0	28 947	100,0
jatečná telata	5 239	263	100,0	14 015	100,0	9 026	100,0
jatečná prasata	114 148	19 849	100,0	58 774	99,2	29 071	28,0
mléko	463 716	95 274	79,8	236 128	66,5	112 103	18,9
vejce ²⁾	290 326	11 220	89,8	72 127	75,6	204 563	48,9

Poznámky: 1) bez ostatních statků ústředních úřadů, 2) bez násadových vajec, 3) převýšení výroby dodávkou je způsobeno plněním družstevních dodávek ze záhumenků.

Pramen: Výkaznictví.

Meliorační výstavba v zemědělství v roce 1959

V roce 1959 byla uskutečněna řada opatření, která vytvářejí předpoklady pro podstatné zvyšování zemědělské výroby v dalších letech. Jedním z těchto opatření byl i rozhodný nástup za zúrodnění půdy, jehož významnou součástí tvoří meliorační výstavba.

Vývoj meliorační výstavby od roku 1955 v ČSR (plošné meliorace) (tab. I.)

I.

Rok	1955	1956	1957	1958	1959
ha	8088	13 023	16 554	27 053	40 444

V roce 1959 byly v jednotlivých krajích vybudovány nové meliorační investice v tomto rozsahu (tab. II):

II.

Kraj	Odvodnění v ha	Závlahy v ha	Jiné meliorace v ha	Celkem plošné meliorace v ha	Toky a kostry v km	Hrazení bystřin v km
Praha	2701	2	7	2710	42,0	0,30
České Budějovice	2689	—	1	2690	30,0	0,42
Plzeň	1809	—	—	1809	8,8	0,74
Karlovy Vary	1322	—	77	1399	15,0	0,60
Ústí nad Labem	1706	—	—	1706	32,0	0,21
Liberec	628	—	—	628	8,5	0,30
Hradec Králové	2135	237	4	2376	12,0	0,62
Pardubice	2437	—	173	2610	41,0	0,48
Jihlava	906	—	16	922	3,7	0,80
Brno	1385	—	65	1450	29,3	0,72
Olomouc	1100	—	—	1100	19,0	2,00
Gottwaldov	1551	218	709	2478	2,2	4,70
Ostrava	822	133	3	958	2,9	1,58
Ústředně plánované organizace	55	—	363	418	—	—
České kraje	21246	590	1418	23254	246,4	13,47
Bratislava	2306	1117	—	3423	—	—
Nitra	4583	1272	11	5866	—	—
Banská Bystrica	1877	125	1	2003	—	—
Žilina	1745	—	—	1745	—	—
Košice	2056	169	5	2230	—	—
Prešov	1434	66	3	1503	—	—
Jiné organizace	396	18	6	420	—	—
Slovensko	14397	2767	26	17190	—	—
ČSR	35643	3357	1444	40444	—	—

V přehledu jsou uvedeny jen meliorace investičního charakteru. V sloupci „Jiné meliorace“ je zahrnuto zřizování a úpravy rybníků, nádrží, rekultivace investičního charakteru apod. Údaje jsou dosud předběžné.

V roce 1959 byla však věnována mimořádná pozornost i generálním opravám melioračních zařízení. Tato meliorační zařízení nebyla většinou řádně udržována již od roku 1940 a nejenže nesplnila svoji funkci, ale mnohdy působila úplně opačně. Generální opravy byly uskutečněny na 185,7 km toků a koster a bylo obnoveno 1396 ha plošných meliorací. Kromě toho byly generální opravy uskutečněny na 22,1 km hrazení bystřin. Z celkového objemu plošných meliorací bylo 28 921 ha uděláno pro JZD (71,5 %) a 11 523 ha (28,5 %) pro organizace státního socialistického sektoru.

Podíl závlahových meliorací z celkového objemu uskutečněných plošných meliorací je nízký, zejména v českých krajích. Přitom právě zkušenosti roku 1959

III.

Kraj	Investice			Generální opravy celkem	Celkový objem meliorač. výstavby
	zemědělská meliorace		hrazení bystřin		
	celkem	z toho JZD			
Praha	31 662	19 106	213	4 558	36 433
Č. Budějovice	33 511	24 888	173	1 773	35 457
Plzeň	12 588	10 423	373	1 971	14 932
Karlovy Vary	15 749	8 834	442	642	16 833
Ústí nad Labem	17 949	9 061	156	2 302	20 407
Liberec	7 298	5 552	973	2 143	10 414
Hradec Králové	15 792	12 617	2209	7 943	25 944
Pardubice	17 441	12 194	585	1 543	19 569
Jihlava	14 634	11 527	870	1 661	17 165
Brno	17 508	9 172	565	8 575	26 648
Olomouc	11 898	8 043	1230	15 720	28 848
Gottwaldov	20 242	18 571	3971	9 029	33 242
Ostrava	11 642	7 124	2827	4 850	19 319
Ústředně pláno- vané jednotky	9 413	—	—	500	9 913
České kraje	237 327	157 112	14 587	63 210	315 124
Slovensko	152 691	90 948	8 506	neuvedeno	161 197
ČSR	390 018	248 060	23 093	63 210	476 321

IV.

ukázaly, že meliorační výstavbu v roce 1960 a v dalších letech bude třeba v daleko větším rozsahu orientovat na závlahové meliorace.

Objem melioračních investic a generálních oprav jednotlivých českých krajů a Slovenska ve finanční hodnotě činí podle předběžných údajů (v tis. Kčs) 476 321 Kčs (viz tab. III).

Významný podíl na plném rozvinutí meliorační výstavby v roce 1959 mělo všenárodní hnutí za zúrodnění půdy, takže původně stanovený plán byl ve většině krajů značně překročen.

Všenárodní hnutí za zúrodnění půdy nebylo však omezeno jen na meliorační výstavbu. Byly uskutečněny i další neinvestiční práce v značném rozsahu, které mají při zúrodnění půdy mimořádnou důležitost. Jsou to zejména kultivace a rekultivace pozemků a zakládání kompostů v jednotlivých krajích v těchto objemech (tab. IV):

Kraj	Kultivace a rekultivace v ha	Založené komposty v tis. m ³
Praha	2 790	154,8
Č. Budějovice	547	162,7
Plzeň	1 158	173,1
Karlovy Vary	2 305	155,8
Ústí nad Labem	148	44,6
Liberec	1 406	29,1
Hradec Králové	291	235,0
Pardubice	325	30,3
Jihlava	521	102,2
Brno	865	148,2
Olomouc	7 634	169,4
Gottwaldov	8 687	16,4
Ostrava	151	14,9
České kraje	26 828	1436,5
Slovensko	2 182	321,7
ČSR	29 010	1758,2

Přehled o stavu odborných kádřů v rezortu ministerstva zemědělství

1. CELKOVÝ PŘEHLED

U k a z a t e l	ČSR		České kraje		Slovenské kraje	
	počet	%	počet	%	počet	%
pracovníci s odborným vzděláním celkem	66 276	100	49 869	100	16 407	100
z toho						
s vysokoškolským vzděláním	10 988	16,6	7 717	15,5	3 271	20,0
se středním odborným vzděláním	19 326	29,1	14 447	29,0	4 879	29,7
s nižším odborným vzděláním	35 962	54,3	27 705	55,5	8 257	50,3
z nich						
a) se zemědělským vzděláním	41 138	100	32 250	100	8 888	100
vysokoškolským	6 502	15,8	4 690	14,6	1 812	20,4
středním odborným	11 285	27,4	8 818	27,3	2 467	27,8
nižším odborným	23 351	56,8	18 742	58,1	4 609	51,8
b) s lesnickým vzděláním	10 787	100	7 022	100	3 765	100
vysokoškolským	2 445	22,7	1 656	23,6	789	21,0
středním odborným	3 147	29,2	2 180	31,0	967	25,7
nižším odborným	5 195	48,1	3 186	45,4	2 009	53,3
Z celkového počtu odborníků pracuje na úseku:						
a) J Z D						
pracovníci s odborným vzděláním celkem	17 353	100	14 584	100	2 769	100
z toho						
s vysokoškolským vzděláním	543	3,1	392	2,7	151	5,4
se středním odborným vzděláním	2 878	16,6	2 306	15,8	572	20,6
s nižším odborným vzděláním	13 932	80,3	11 886	81,5	2 046	74,0
b) státních statků						
pracovníci s odborným vzděláním celkem	9 432	100	7 965	100	1 467	100
z toho						
s vysokoškolským vzděláním	802	8,5	649	8,2	153	10,4
se středním odborným vzděláním	3 153	33,4	2 767	34,7	386	26,3
s nižším odborným vzděláním	5 477	58,1	4 549	57,1	928	63,3
c) S T S						
pracovníci s odborným vzděláním celkem	7 826	100	5 563	100	2 263	100
z toho						
s vysokoškolským vzděláním	738	9,4	564	10,15	174	7,7
se středním odborným vzděláním	2 904	37,1	2 200	39,55	704	31,1
s nižším odborným vzděláním	4 184	53,5	2 799	50,3	1 385	61,2

Poznámky:

Údaje byly zpracovány z výsledků soupisu odborníků podle stavu k 30. září 1959. Soupis obsahuje počty odborníků podle specializací studia, stupně vzdělání a obsazení technickohospodářských funkcí ve vybraných organizacích (STS, státní statky a podniky lesního hospodářství). V počtech odborníků k 30. IX. 1959 není obsažen stav odborníků zařazených v Československé akademii zemědělských věd a jejich výzkumných

2. POČET HEKTARŮ ZEMĚDĚLSKÉ PŮDY PŘIPADAJÍCÍCH NA JEDNOHO ODBORNÍKA V JEDNOTLIVÝCH SEKTORECH

a) české kraje

Kategorie odborníků	Počet hektarů zemědělské půdy			
	české kraje celkem	J Z D	JZD + STS	státní statky
odborník — celkem	91,4	193,4	140,0	97,4
odborník s vysokoškol. vzděl.	591,0	7 196,9	2951,0	1195,4
odborník se střed. odb. vzděl.	315,7	1 223,4	626,1	280,4
odborník s nižším odb. vzděl.	164,6	237,3	192,1	170,5
zemědělský odborník	141,4	213,5	164,0	122,3
zemědělský inženýr	972,4	8 014,8	3303,5	1489,0
zemědělský technik	517,2	1 353,8	727,4	333,7
zemědělský mistr	243,3	261,5	226,1	221,8

b) slovenské kraje

odborník celkem	172,4	586,9	322,9	151,9
odborník s vysokoškol. vzděl.	846,0	10 761,7	5000,0	1456,6
odborník se střed. odb. vzděl.	567,2	2 840,9	1273,5	577,3
odborník s nižším odb. vzděl.	335,1	794,2	473,6	240,1
zemědělský odborník	311,3	665,1	396,7	183,4
zemědělský inženýr	1527,2	12 310,7	6397,7	1888,7
zemědělský technik	1121,8	3 250,0	1533,0	700,8
zemědělský mistr	600,4	897,3	584,1	286,4

3. TECHNICKOHOSPODÁŘSTÍ PRACOVNÍCI

U k a z a t e l	ČSR		České kraje		Slovenské kraje	
	počet	%	počet	%	počet	%
technickohospodářští pracovníci celkem	52 002	100	34 937	100	17 065	100
z toho						
s vysokoškolským vzděláním	3 556	6,8	2 520	7,2	1 036	6,1
se středním odborným vzděláním	9 807	18,8	7 328	21,0	2 479	14,5
s nižším odborným vzděláním	15 276	29,4	10 435	29,9	4 841	28,3
ředitelé podniků a závodů celkem	769	100	518	100	251	100
z toho						
s vysokoškolským vzděláním	150	19,5	100	19,3	50	19,9
se středním odborným vzděláním	153	19,9	107	20,6	46	18,3
s nižším odborným vzděláním	218	28,3	138	26,6	80	31,8
náměstci ředitelů podniků a závodů celkem	1 049	100	697	100	352	100
z toho						
s vysokoškolským vzděláním	373	35,5	232	33,3	141	40,0
se středním odborným vzděláním	354	33,7	257	36,9	97	27,5
s nižším odborným vzděláním	151	14,4	78	11,2	53	15,0

ústavech, kde pracovalo celkem 2197 pracovníků s odborným vzděláním, z toho 1310 zemědělských odborníků. Podle porovnání se stavem k 1. IX. 1958 vzrostl počet odborníků v rezortu ministerstva zemědělství celkem o 9318 (mimo ČSAZV).

Obsazení technickohospodářských funkcí je vcelku shodné jako v roce 1958; k nepatrnému zkvalitnění obsazení došlo u ředitelů ve prospěch pracovníků s vysokoškolským vzděláním.